yeni devrim teorilerinin eleştirisi

3

marcuse ve batı dünyası

jack woddis

marcuse'nin çağdaş kapitalist topluma ilişkin görüşleri
marcuse'nin işçi sınıfını yadsıması
gençlik ve devrim
öğrenciler ve toplum
kolejlerde kızıl üsler
öğrenciler devrime öncülük edebilirler mi
fransa : mayıs-haziran 1968
işçi sınıfı «bütünleşmiş» midir
işçi sınıfının değişen bileşimi
beyaz yakalı işçiler

bilim yayınları

BİLİM YAYINLARI: 32

Bilim Yayıncılık Limited Ortaklığı
Piyerloti Cad. 21/1 Çemberlitaş - İstanbul

JACK WODDIS

YENİ DEVRİM TEORİLERİNİN ELEŞTİRİSİ

3

MARCUSE VE BATI DÜNYASI

Çeviren
Turhan TAYLAN

Jack **WODDIS,** **New Theories of Revolution**
Lawrence and Wishart; Londra 1972

Yeni Devrim Teorilerin Eleştirisi /
3. Marcuse ve Batı Dünyası
Bilim Yayınları; İstanbul, Şubat 1977

dizgi ve tertip Kent Basımevi
baskı : Ören Basımevi
kapak Reyo Koll. Şti.
cilt : Numune Mücellithanesi

Yayın hakları LAWRENCE AND WISHART LTD.
Londra, İngiltere
BİLİM YAYINCILIK LTD. ORT.
İstanbul, Türkiye

İÇİNDEKİLER

Marcuse'nin Çağdaş Kapitalist Topluma İlişkin Görüşleri	10
Marcuse'nin İşçi Sınıfını Yadsıması	13
Yeni Muhalefet	22
Gençlik ve Devrim	40
Öğrenciler ve Toplum	47
Kolejlerde Kızıl Üsler	61
Öğrenciler Devrime Öncülük Edebilirler mi?	70
Fransa: Mayıs - Haziran 1968	73
İşçi Sınıfı «Bütünleşmiş» midir?	91
İşçi Sınıfının Değişen Bileşimi	102
Beyaz Yakalı İşçiler	106
Başlıca Çelişkiler	115
SONUÇ	121
KAYNAKLAR VE NOTLAR	131

Herbert Marcuse'nin temel siyasal düşünceleri, son on yıl içinde, Batı dünyasındaki siyasal hareketin birçok çevrelerince geniş ölçüde tanınır olmuştur. Marcuse'nin bir aydın olarak kariyeri sadece siyasal bir kariyer olmamıştır. Filozof, ruhbilim kuramcısı ve toplumbilimci olarak belirmiştir. Berlin'de, 1898 yılında doğmuş, 1917'den 1918'e dek Sosyal Demokrat Parti'nin bir üyesi olmuş, Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht'in öldürülmesinden sonra ayrılmıştır. Heidegger ile birlikte öğrenim gördüğü Berlin ve Freiberg Üniversitelerine girdi. Sonradan Frankfurt Sosyal Araştırma Enstitüsü ile işbirliği yaptı. Nazilerin iktidarı almalarından sonra, bir yıl öğretmenlik yaptığı Cenevre'ye gitti, sonra da Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etti. 1934 yılından 1940'a dek, Frankfurt'tan Kolumbiya Üniversitesi'ne aktarılan Sosyal Araştırma Enstitüsü'nde çalıştı. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Enstitü'de, o sıralarda onunla birlikte çalışan Max Horkheimer, Fromm ve Adorno'nun Marcuse'yi gölgeledikleri kabul edilir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Stratejik Araştırmalar Bürosu'nda çalıştı. Sonunda Doğu Avrupa Bölümü'nün başkanı olduğu Dışişleri Bakanlığı Haber Alma Bürosu'nda çalıştıktan sonra, 1950 yılında Kolumbiya Üniversitesi Rusya Enstitüsü'nde çalışarak araştırmalar üstlendi. Harvard'ın Rusya Araştırma Merkezi'nde de çalıştı. 1954'den 1967'ye dek Brandeis Üniversitesi'ndeydi. Paris'deki Ecole Pratique des Hautes Etudes'de inceleme yönetmeni olarak süreli görev aldı. 1967 yılından sonra, San Die-

go kampusunda Siyasal Düşünce profesörü olduğu Kaliforniya Üniversitesi'nde ders verdi.

Bu kitabın temel konusu ile ilgili olduğundan özellikle onun siyasal kuramları, yani devrimde sınıfların rolü üzerinde duracağız; Batı dünyasındaki aydınlar ve öğrenci çevrelerinde önemli ölçüde tanınmasını sağlayan da bu soruna ilişkin görüşleri olmuştur. Siyasal düşüncelerinin yıllarca kafasında olgunlaştığı, Almanya'daki ilk deneylerinden ve Nazilerin yükselişinden (sonraki daha dolaysız siyasal yazılarının pratik olarak buna ilişkin bir şey söylememeleri oldukça garipse de) ve Amerika Birleşik Devletleri'nde geçirdiği 37 yıldan kaçınılmaz olarak etkilendiğine kuşku yoktur. Ancak, siyasal kuramlarının ilk kez yaygın bir geçerlilik kazanması 1964 yılında *One Dimensional Man (Tek Boyutlu İnsan)*'ın yayınlanmasından sonradır. Görüşleri *An Essay in Liberation (Kurtuluş İçinde Bir Deneme)* (1969) ve *Five Lectures (Beş Konferans) (1970)*'de daha da açıklanmıştır. Kuramlarının en keskin ve daha dolaysız anlatımları görüşmelerde, derslerde, konuşmalarda ve seminerlerle konferanslara katılmasında görülmüştür.

Gerek Fanon'da, gerek Debray'de olduğu gibi, Marcuse'nin yazıları da büyük ölçüde burjuva yayınevlerince yayınlanmış, birkaç dile çevrilmiş ve sol çevreler dışında da tartışma ve çözümleme konusu olmuştur. Gene Fanon'da ve Debray'de olduğu gibi yazıları tutarsızlıklardan uzak değildir. Yazıları yıldan yıla bir düşünce gelişimi, aynı zamanda düşüncelerinin olumlu yönde olgunlaştıklarını da gösterseydi bu gibi «tutarsızlıklar» doğal karşılanabilir, hattâ bağışlanabilirdi de. Ancak, Marcuse'nin tutarsızlıkları bu türden değildir. Düşüncelerindeki belirli bir karışıklığı yansıtmaktan çok, hoşuna gitmeyen bir gerçeği boşlama ya da kendi lehine olan gerçekleri ve eğilimleri seçme ve önemseme, kendi lehine olmayanları da, dengeli ve bilimsel bir sonuca ulaşmak için ne denli önemli olurlarsa olsunlar, önemsememe eğilimini yansıtırlar.

Bunların tümü, çağdaş kapitalist toplumu inceleme amacından, yeni olanı kavrama yeteneğinden ileri gelmektedir. Bize, yirminci yüzyıl kapitalizminin karmaşık olgusundan, ilerdeki devrimin biçimi ve niteliğinin daha açıkça görülmesini kolaylaştıran belirli bazı eğilimler çıkarmamız bakımından, büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Kendi dikkatini ve bizimkini, yeni gelişmelerin birçok önemli ve yeni yönüne döndürmüştür kuşkusuz ve

bazı noktalardaki dengesiz ağırlığı, ötekiler üzerindeki üzülünecek ve haklılaştırılmamış genellemeleri gibi (bazı durumlardaki gerçekten çarpıtmaları), bir anlamda, düşüncelerimizin, günümüzün öndegelen emperyalist ülkelerindeki sosyalist devrimin strateji ve taktiklerine ilişkin büyük sorunlarla ilgili sayısız önemli sorunda odaklaşmasına yardımcı olmuştur. Ama, içinde bulunduğumuz dönemin somut gerçeklerini bilimsel ve kapsamlı biçimde kavramada gösterdiği başarısızlık —ve işçi sınıfının çağdaş mücadelelerinin tüm yönlerini gerçekten dışarda bırakan bir görüş bilimsel olduğunu ileri süremez—, gerçeğin kendisini yendiğini ve eski savlarının yetersizliğini gösterdiğini anladığında görüşlerinde değişiklikler yapmaya yönelerek kendi «yeni düşüncesi»ni haklı çıkarma yönündeki şaşkın girişimleriyle sonuçlanmıştır. Fransa'daki 1968 olaylarını kavramadaki yetersiz girişimleri, ilerde göreceğimiz üzere, bir örnektir.

Marcuse'nin siyasal kuramlarını tartışırken, radikal çevrelerde yaygın tartışmalara yol açan üç temel sorun üzerinde yoğunlaşmak istenmektedir.

Birincisi, öğrencilerin kapitalist dünyadaki rolleri: Siyasal arenada onları öne geçiren etmenler nelerdir, eski öğrenci kuşaklarından nasıl ayrılmaktadırlar, devrime yaptıkları katkının niteliği nedir, ne ölçüde devrim önderleri olarak dikkate alınabilirler, üniversitelerdeki 'Kızıl Üsler' kuramı nedir.

*İkincisi, Fransa'da Mayıs-Haziran 1968'de yaşanan deney*dir; bazı radikallere göre, Marcuse'nin öğrencilerin öncü rolüne, işçi sınıfının kapasite yetersizliğine ve Komünist Parti'nin başarısızlığına ilişkin görüşlerini geniş ölçüde doğrulayan bir deneydir bu. Kanımca, bu görüşler, Marcuse'nin çözümlemelerini doğrulamak bir yana, yüzeyselliğini ortaya çıkaran; işçi sınıfı hareketi için daha da önemlisi, Marcuse'nin yaklaşımına dayanarak eylemde bulunmaya kalkışmanın devrim için tehlikelerini ortaya koyan 1968'deki Fransa'da gözlenen bunalımın doğru gerçeklerince reddedilmişlerdir.

Üçüncüsü, Batı'daki çağdaş işçi sınıfının rolü: Bilimsel ve teknolojik devrimin işçilerin yapısı ve görünüşü üzerindeki etkileri sorunu, işçi aristokrasisi sorunu, işçi sınıfı hareketi içinde reformizmin rolü, işçi sınıfının yeni bilimsel ve teknik kesimleri, kapitalist ülkelerde Komünist Partilerin politikaları, «toplum dışında bırakılan» yoksul, işsiz, Kara insanların durumu.

MARCUSE'NİN ÇAĞDAŞ KAPİTALİST TOPLUMA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Marcuse'nin siyasal düşüncesinin temelini, bazen çağdaş kapitalizm ile özdeşleştirdiği, ama her zaman bu kadar açık bir ayrım gözetmediği, «sanayi toplumu» diye adlandırdığı şeyin eleştirisi oluşturur. *Tek Boyutlu İnsan* (1964) ve Korcula Konferansı'nda yaptığı konuşma (1964), sanayileşmiş Batı dünyasındaki devrimde sınıfların rolleri sorununa ilişkin yaklaşımının en geniş açıklamaları arasında yer alırlar. Bu iki çalışmanın incelenmesi Marcuse'nin siyasal düşüncesine egemen olan iki temel temayı ortaya çıkartır. Bu temalar, çağdaş kapitalist dünyanın bir dizi temel sorununu, ileri kapitalist ülkelerdeki sosyalist devrimin karşılaşacağı sorunlara doyurucu yanıtlar bulunmak isteniyorsa incelenmesi gereken sorunları ortaya çıkartırlar. Bu sorunların bazıları, bu kitabın ilk bölümünde (*Fanon ve Afrika'da Sınıflar*, Bilim Yayınları) zaten tartışılmışlardır; geri kalanları da, bir ölçüde, ikinci ve üçüncü bölümde incelemeye kalkıştığım Fanon ve Debray'nin belirli düşüncelerinin bir yankısıdır.

Marcuse'nin sunduğu biçimiyle tek boyutlu insan, bir yorumcu[1] tarafından kabaca şöyle tanımlanmıştır: «İyi beslenmiş bir yarı-sürüngen, duyguları gelişmemiş, insancıl ilişkileri yoksullaşmış, uzman yöneticilerce beşikten mezara kadar denetlenen bir kukla.» Büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gelişmelere dayanan düşünceleriyle, bireyler üzerindeki egemenliğin her geçen gün arttığı, toplumun zenginleştiği ve daha güçlendiği, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin etkinliğini artırdığı ve maddî yaşama düzeyini kararlı olarak yükselttiği bir toplum görür Marcuse. Tüm muhalefet güçleri sınırlanmış, kandırılmış ya da sistem tarafından emilmiştir. İnsanın tüm gereksinmeleri ve özgürlüğü, kendileri de dönüşüm geçiren ve kamu oyunu biçimlendiren fabrikalar durumuna gelen kitle haberleşme araçlarınca yönetilmektedirler.

Bu toplum, Marcuse'ye göre, büyük iş çevreleriyle, her geçen gün artan mal akımını ve göreli refahının satın almasını kolaylaştırdığı gereksiz makineleri izlemekten beyni yıkanan işçi sınıfı arasında bir bağlaşmaya dayanmaktadır. Bu «tüketim toplumu»nun havasına kapılan işçi sınıfı yozlaşmakta ve evcilleşmekte, siyasal tavrını yitirmekte, devrimci potansiyelini artık sürdürmemektedir; ama, tam tersine, isteyerek sömürülmeye razı

olmakta ve *staus quo*nun sadık ve tutucu bir savunucusu kesilmektedir. Var olan tüm demokratik kurumlar, halkın kazandığı demokratik haklar ve sendikalar ile siyasal partiler (Komünist Partileri de dahil) tüm sosyal ve siyasal örgütler sistemle bütünleşmektedirler. İşçi sınıfı ve onun örgütleriyle partileri artık toplumun «yadsınan varlıkları» değildirler; temel karşıtı değildirler artık, en büyük bir suç ortağıdırlar.

Tek Boyutlu İnsan'da[2] ortaya konan bu düşünlerin ilk okuyuşda kavranmaları kolay değildir, ama anlamları gözden kaçırılamaz. Giriş'de şöyle yazar Marcuse:

> Çağdaş toplumun gerek entellektüel, gerek maddî yetenekleri, önceki devirlerin hiç biriyle kıyaslanamayacak ölçüde büyüktür Bu, günümüzde, toplumun birey üzerindeki egemenliğinin önceki devirlere kıyasla büyük olması demektir. Toplumumuz, büyük bir etkinlik ve artan yaşama düzeyinin ikili tabanı üzerinde itici sosyal güçleri terör yerine teknoloji yoluyle elde etmesiyle önceki devirlerden ayrılır[3].

Ona göre, teknik ilerleme, «sisteme karşı olan güçleri uzlaştırır ve tüm karşı çıkışları, eziyet ve egemenlikten özgürleşme adına yener ya da çürütür» görünen yaşama ve güç biçimleri yaratarak egemenliğin ve işbirliğinin tüm sistemine kadar yayılmıştır. «Çağdaş toplum, sosyal değişimi içerecek yetenekte görünür... Bu sosyal değişim yeteneği, belki de ileri sanayi toplumunun tek başarısıdır[4].»

Marcuse, çağdaş kapitalizmin iki temel karşıtına, burjuvazi ile proletaryaya bakarken, onların «hâlâ temel sınıflar» olduğunu kabul eder. Ancak, «kapitalist gelişme bu iki sınıfın yapısını ve işlevini öylesine değiştirmiştir ki, artık tarihsel dönüşümün temsilcileri olarak görülmezler» der. Tersine, «*status quo*nun korunmasında ve geliştirilmesindeki büyük çıkarları eski karşıtları, çağdaş toplumun en ileri alanlarında birleştirmiştir» diye söyler[5].

Marcuse, bu savların büyük ölçüde kötümser görüneceklerini bildiğinden, hemen başlangıçta, çok güvenmese de, bir seçenek olduğunu belirtir:

> *Tek boyutlu insan* iki karşıt varsayım arasında gidip gelecektir 1) İleri sanayi toplumu görülebilir bir gelecek için niteliksel

değişimi içerecek[6] yetenektedir, 2) Bu içermeyi kırabilecek ve toplumu patlatabilecek güçler ve eğilimler vardır[7].

Ama bir kez daha bozgunculuğu kendini gösterir:

Bu konuda açık bir yanıt verilebileceğini sanmıyorum... Egemen olan birinci eğilimdir; düzeni tersine döndürebilecek ön koşullar da bunu önlemek amacıyle kullanılmaktadırlar. Belki bir rastlantı durumu değiştirebilir, ama yapılanlarla önlenenler tanımlanmadığı ve insan bilinci ile davranışını altüst etmedikçe, bir âfet bile değişimi sağlayamayacaktır[8].

Halka duyduğu inancın yetersizliği ve içinde yaşadığı her şeyi yapabilir görünen sistemden duyduğu korku, sistemi eleştirmesini ve onu kaldırılmış görme isteğini kırar:

(I) Düşünce bağımsızlığı, özerklik ve siyasal muhalefet hakkı, örgütlenme biçimiyle bireylerin gereksinmelerini giderek artan ölçüde karşılayan bir toplumda, temel eleştirel işlevlerinden uzaklaşmaktadırlar[9].

(II) Yaşama düzeyini yükselten koşullar altında, sistemle uyuşmazlığa düşmek, sosyal bakımdan yararsız görünmektedir; bu uyuşmazlık elle tutulabilir ekonomik ve sosyal dezavantajlar getirir ve bütünün aksamadan işleyişini tehdit ederse, daha da yararsızdır[10].

(III) İleri sanayi toplumunun belirgin özelliği, kurtuluş isteyen gereksinmelerin (hoşgörü sahibi olandan, ödüllendirenden ve rahattan kurtuluşu da içerir bu) soluğunu kesmek, toplumun yıkıcı gücünü ve baskıcı işlevini desteklemek ve hoş görmektir... Baskıcı bir bütünün yönetiminde, özgürlük güçlü bir egemenlik aracına dönüştürülebilir[11].

(IV) Bir kez daha, ileri sanayi uygarlığının en sıkıcı yönlerinden biriyle karşı karşıyayız: Mantıksızlığının mantıklı niteliği. Bu uygarlığın verimliliği ve etkinliği, rahatı artırma ve yaygınlaştırma yeteneği, boşa harcamayı gereksinmeye ve yıkmayı yapmaya dönüştürmesi, nesnel dünyayı insan kafasının ve vücudunun bir parçası yapması yabancılaşma sorununu sorulabilir yap-

maktadır. İnsanlar kendilerini mallarında tanımakta, özlerini otomobillerinde, müzik dolaplarında, evlerinde, mutfak malzemelerinde bulmaktadırlar. Bireyi toplumuna bağlayan mekanizma değişmiş, yarattığı yeni gereksinmelerde demirlemiştir sosyal denetim... Kitle üretimi ve kitle dağıtımı bireyin *tamamını* istemektedir...[12].

(V) En yüksek emek verimliliği emeğin sürdürülmesi için kullanılabilir, en etkin sanayileşme gereksinmelerin kısıtlanmasına ve karşılanmasına hizmet edebilir. Bu noktaya ulaşıldığında, bolluk ve özgürlük kılığına bürünmüş olan dilediğince hükmetme özel varlık ile kamu varlığının her yanına yayılır, tüm gerçek muhalefeti bütünleştirir, tüm seçenekleri yutar[13].

Bu sürekli yinelenen yenilgi ve teslimiyet uyarıları karşısında, bu kitapta sisteme ve etkilerine karşı mücadelenin gerçek bir incelenmesini bulmamak garip değildir. Marcuse, destekleyicileri tarafından bir Marksist olarak selâmlanır genellikle ve kendisi de aynı iddiadadır; ancak, Marksizmin odak noktasını sınıf mücadelesi oluşturur ve ileri *kapitalist* toplumlarda (Marcuse sınıfsız bir terimi, «ileri *sanayi* toplumu»nu kullanma eğilimindedir), kapitalizmi sona erdirecek ve sosyalizme geçişi sağlayacak belirleyici sosyal güç olarak işçi sınıfının rolü Marx, Engels, sonraları Lenin ve öteki Marksistler tarafından defalarca belirlenmiştir. Daha önce de değinildiği üzere, Lenin «Marx'ın öğretisindeki temel öge, sosyalist toplumun kurucusu olarak proleteryanın tarihsel rolünü ortaya çıkarmasıdır[14]» demiştir.

Marcuse'nin, Marx'ın bu odak tezine karşı çıkmakta ve kendisininkini kanıtlayacak kanıtlar ileri sürmekte tamamen özgür olduğu kuşkusuzdur (o da Fanon ve Debray gibi, gerçeği bilimsel olarak incelemek yerine genelleştirilmiş değerlendirmelere dayanmaktadır). Ama, Marksizmin özünü, bu biçimde yadsıyorsa, o zaman ne kendisi Marksist olma savında bulunabilir, ne de başkalarınca böyle nitelenebilir.

MARCUSE'NİN İŞÇİ SINIFINI YADSIMASI

Marcuse, işçi sınıfını incelerken, yalnızca «iş dünyası ile örgütlenmiş emek arasındaki aldatmaca ve bağlaşıklığı» görebilmek-

tedir[15]. Amerika Birleşik Devletleri'nde, büyük tekellerle AFL-CIO'nun (American Federation of Labor ile Congress of Industrial Organizations'un birleşmesiyle 1955 yılında oluşturulan sendika üst örgütü çn) başkanı George Meany gibi gerici işçi önderleri arasında bu aldatmacanın elle tutulur, gözle görülür olduğunu boşlayamayız. Bu durum, tüm kapitalist ülkelerde de belirgindir. Ayrıca, bu aldatmaca, uzlaşılmış önderliklere meydan okuyanlara karşı Devlet yardımıyle yıldırma, baskı ve güç kullanımını da elden bırakmayacak büyük işçi kesimlerinin sürekli reformcu imgelerin ve sağ kanat önderlerinin onları yanıltma yeteneklerine dayanılarak sürdürülmektedir. Ancak, yalnızca bu aldatmacayı görmek ya da işçi mücadelelerinden herhangi birinin yönetilişine karşı ona ağırlık vermek, aşağıda göstermeye çalışacağım gibi, çağdaş kapitalist toplumun gerçek olmayan bir tablosunu çizer.

Marcuse Komünist Partilerini de suçlamaktadır. Şu asılsız savı ileri sürer: «Fransa ve İtalya'daki güçlü Komünist Partiler... iktidarın devrimle alınmasını bir yana iten ve parlamenter oyunun kuralarına uyan bir asgarî programa sarılarak koşulların genel eğilimine tanıklık etmektedirler[16].» Asgarî programlar, sınırlı talepler, reform mücadeleleri, Parlamentonun mücadelenin zorunlu biçimlerinden biri olarak kullanılması: Bunlar her zaman Marksist ve Komünist kuram ve eylemin vazgeçilmez parçaları olmuştur. Örneğin, Engels'in 19. yüzyılın sonunda Almanya'da Sosyal Demokratların seçim kazançları ve Parlamento seçimlerinin önemli rolünü nitelemesine ilişkin anlamlı yorumlarını anımsamak yeter. Lenin, Rus işçilerini, ne olursa olsun devrim için kullanılması gerekli olan, «domuz ağılı» diye adlandırdığı kısıtlayıcı ve gülünç Duma'ya (Çarlık dönemi parlamentosu) girmeleri için bile zorlamıştır.

Uzun bir demokratik ve parlamenter geleneği, görece güçlü bir işçi sınıfı hareketi ve işçi sınıfının yanı sıra geniş bir güçbirliği için bir temelin bulunduğu ülkelerde, Komünist Partiler, büyük sermayenin gücünü zayıflatmak ve ulusal ekonomi üzerindeki denetimini ve sahipliğini azaltmak ve sosyalist bir değişime yolu açabilmek için Devletin çeşitli kurumlarındaki rolünü kısıtlamak için, Parlamentonun, Parlamento dışı kitle hareketlerinin çeşitli biçimleriyle de desteklenen kullanımına ayrı bir önem verdilerse, bu belirli ülkelerin fiilî olanaklarına ve günümüzdeki güç ilişkilerine tamamiyle uygundur. İkinci kitapta sözü edilen Şili

örneği, Şili toplumunun temel değişimi çabasında karşılaşılacak gelecekteki engeller ne olursa olsun, bu önemli gelişmenin böyle olabileceğini göstermektedir. Fransa, İtalya, Büyük Britanya ya da Japonya gibi ülkelerdeki Komünist Partiler için benzer görüşlere sahip olmak, Mercuse'nin, bu partilerin «radikal olmamaya 'mahkûm olan' yasal muhalefet partilerinin tarihsel rolünü oynadıkları» suçlamasının haklılığını hiç bir biçimde tanıtlamaz[17].

Marcuse, bir başka yerde, Fransız ve İtalyan Komünist Partilerini «kapitalizmin başucundaki doktorlar»[18] olmakla suçlamaktadır. Marcuse, çelişkili savının farkına varmamış görünmektedir. Tüm yapıtları, «tüm seçenekleri yutan» ve sağlıklı olduğu açık olan güçlü kapitalist toplumun hemen hemen ürkütücü bir tablosunu vermeye yöneliktir. Bundan ötürü, Fransız ve İtalyan Komünist Partilerinin neden ansızın, belki de ölümün eşiğinde olan bir kapitalist topluma yönelme eğiliminde göründüklerini açıklama olanağı yoktur.

İşçi sınıfına ve Komünist Partilerine ilişkin eleştirisini açıklarken gerçekten büyük işlere kalkışmakta ve şu savı ileri sürmektedir:

> Derinlemesine hiç bir çözümleme, bu gelişmelerin nedenlerini bulmak için gerekli görünmemektedir. Batı söz konusu olunca: Toplumda önceden var olan uzlaşmazlıklar, teknik gelişme ve uluslararası komünizmin çift (ve birbiriyle ilişkili) etkisi altında değişmiş ve pekiştirilmiştir. Sınıf mücadeleleri zayıflatılmış ve «emperyalist çelişkiler» dışardan gelen tehdit karşısında ertelenmiştir. Bu tehditlere karşı seferber olan kapitalist toplum, sanayi uygarlığının önceki evrelerinde bilinmeyen bir içsel birlik ve bağlılık göstermektedir. Bu, maddî temellere dayanan bir bağlılıktır; düşmana karşı seferberlik, üretim ve istihdam üzerinde güçlü bir dürtü olmakta, böylece yüksek bir yaşama düzeyini korumaktadır[19].

Bu sava göre, Batıdaki komünist partiler, «dış tehdit», yani «uluslararası komünizm» (her ne anlama geliyorsa) karşısında, kendi kapitalist sınıflarının arkasında toplanmakta, sınıf mücadelesini zayıflatmaya ve değiştirmeye yardım etmekte ve bu dış düşman karşısında, hiç öngörülmemiş bir ölçüde sınıf işbirliğini ortaya koymaktadırlar; ve bunların hepsi ülkeyi komünizme karşı savunmak için yapılmaktadır. Marcuse'nin buna gerçekten inan-

dığını değerlendirmek güç. Ancak, komünist partilerin ileri sürdüğü yetersizliğini ve onların kapitalizme karşı mücadeleyi açıktan açığa saptırmalarını göstermekteki kararlılığının akıl yürütmesini ve gerçeği görmesini öylesine körlettiğinden, ne yazdığının farkında olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Marcuse, bilimsel ve teknolojik devrimin belirli yönlerini ve bunların işçi sınıfının yapısı ile işçilerin üretimdeki rolleri üzerindeki etkisini kullanarak, «sanayi uygarlığının ileri alanlarında emekçi sınıfların belirleyici bir değişimden geçmekte oldukları»nı ileri sürmektedir. Bu değişimin başlıca etmenleri olarak şunları sıralamaktadır[20]:

(I) «Mekanizasyon giderek işgücünde kullanılan fiziksel enerjinin niceliğini ve yoğunluğunu düşürmektedir.» İşçinin «bir yük hayvanı» olduğu kapitalizmin ilk aşamalarında, artık değerin elde edilmesine eşlik eden «fiziksel acı ve emeğin sefaleti» yerine, şimdi akıl gücü ve teknik beceriler daha çok kullanılmakta ve işçi, eskiden olduğu gibi, toplumun zenginliklerini yaratırken «pislik ve yoksulluk içinde yaşamak» yerine, yarattığı zenginliklerden daha çok yararlanmaktadır. Böylece, «yönetilen nüfusun teknolojik topluluğu ile birleşmektedir» işçi.

(II) El işçilerinin («mavi yakalılar») sayısı beyaz yakalıların sayısına oranla azalmakta, üretken olmayan işçilerin sayısı artmaktadır.

(III) İşin niteliğindeki ve üretim araçlarındaki değişiklikler, «her yerde tartışılmakta olan, emekçi sınıfların kapitalist toplumla 'toplumsal ve kültürel' bütünleşmesi'nde ortaya çıkan» işçinin tutum ve bilincini değiştirmektedir.

(IV) Yeni «teknolojik iş dünyası», «işçi sınıfının olumsuz durumunda bir güçsüzleşmeye» zorlamaktadır; «artık işçi sınıfı kurulu toplumun yaşayan bir çelişkisi olarak görünmemektedir.»

Bu eğilim, teknolojik değişimlerin yönetim ve denetim üzerindeki etkileriyle güçlenmektedir. «Egemenlik yönetime geçmiştir. Kapitalist patronlar ve sahipler sorumlu kişiler olarak belirginliklerini yitirmektedirler; bir anonim makine içindeki bürok-

ratın işlevini üstlenmektedirler. Tek kuruluşun ötesinde bilimsel laboratuvar ve araştırma kurumuna uzanan yürütme ve yönetme kurullarının geniş hiyerarşisi içinde, sömürünün taşınır kaynağı olan ulusal hükûmet ve ulusal amaç, nesnel ussallık duvarının gerisinde yiter. Nefret ve bunalım belirli hedeflerinden uzaklaştırılmışlardır ve teknolojik örtü eşitsizliğin ve köleliğin yeniden doğuşunu gizlemektedir.»

Bilimsel ve teknolojik devrimden süzülen etkiler ile bunların kapitalizme karşı mücadelenin kapsamı ve niteliği üzerindeki etkileri görmezlikten gelinemez. Marcuse, bu yeni olguyu incelemeye ve gerekli sonuçları çıkarmaya dikkatimizi çekmekte haklıdır. Ancak, yukarda sıralanan noktaların dördüncüsünde çıkardığı tümdengelim sonuçlar, çağdaş işçi sınıfı hareketinden tamamiyle ayrıldığını, işçilerin günlük siyasal mücadelelerinden ve bu uzlaşmazlıkları nasıl gördüklerinden hiç haberi olmadığını bütün açıklığıyle göstermektedir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçiler «belirli hedeflerinden uzaklaşmak» ve eşitsizliğin süregeldiğini saklayan «teknolojik örtü» ile «sömürünün taşınabilir kaynağı»nın yok olmasından çok, sömürülmelerinin kaynağını, hedeflerinin niteliğini giderek daha iyi anlamakta ve kendi patronları ile uluslararası şirketlerin çeşitli şubeleri; tekelci basın ve öteki kitle haberleşme araçları da dahil olmak üzere kapitalist sınıfın bir bütün olarak rolü; sendikalara saldırılara, ücretleri düşük tutma çabalarına ve yaşama düzeyini düşürmeye yönelen öteki önlemlerin alınmasına yol açan hükûmet politikaları arasındaki bağları daha iyi görmektedirler.

Marcuse'nin açıkça bir greve katılmadığını söylemek niyetinde değiliz bir küçümseme olarak; ama, milyonlarca işçinin katıldıkları ve mücadele sürecinde siyasal kavrayışlarını geliştirdikleri, mücadelelerinin ve karşıtlarının niteliklerini daha iyi değerlendirdikleri bir gerçektir.

Bu sürecin nereye dek ulaştığını abartmamak gerek. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Batı Almanya'da, Britanya'da, Fransa'da, Japonya'da, İtalya'daki işçilerin büyük çoğunluğu ileri bir siyasal sınıf bilincine ulaşmış olsaydılar, kapitalizmin bugün olduğundan daha çok sonuna yaklaşmış olacağı açıktır. Ancak, siyasal eğitim süreci, Marcuse'nin kuramlarının ileri sürdüğü gibi kesinlikle gerilememekte, sonra ayrıntılarıyle inceleyeceğimiz gibi ilerlemektedir.

Marcuse'nin düşünlerinin odağı, ileri sanayi ülkelerindeki işçi sınıfının devrimci bir rolü olduğunu yadsımasıdır. Bu yalnızca *Tek Boyutlu İnsan*'ın egemen teması değildir. Şu ya da bu biçimde hemen hemen tüm yazılarıyle konuşmalarında bu düşünü yinelemektedir. 1964 yılı yazında Yugoslavya'daki Korcula Konferansı'ndaki bildirisinde, *Tek Boyutlu İnsan*'daki düşünlerinin özünü yineleyerek bu düşününü büyük ölçüde geliştirmektedir. Sistemin «tüm devrimci potansiyel»i yuttuğunu ileri sürerek, «bir zamanlar kapitalist sistemi kesinlikle yadsıyan sınıfların, şimdi onunla giderek daha çok bütünleştiklerini» üstelemektedir[21]. Kapitalist toplumun hâlâ sınıflı bir toplum olduğunu benimsemekle birlikte, kapitalist toplum «artık işçi sınıfının kurulu düzeni kesin olarak yadsımadığı bir sınıf toplumudur» demektedir.

Marcuse, Lenin'in işçi aristokrasisine ilişkin kuramını ele alarak, bu kuramın Lenin'in biçimlendirdiği gibi, ileri kapitalist ülkelerdeki duruma artık uymadığını ileri sürmektedir. «Bütünleşen yalnız işçi sınıfının küçük bir kesimi değil, bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi, büyük çoğunluğudur[22]» der. «Lenin zamanında küçük bir azınlıktan öteye geçmezken», yükselen yaşama düzeyi ile birlikte üretim süreci ile iş yöntemlerindeki değişiklikler «örgütlenmiş işçi sınıfının çoğunluğunu işçi aristokrasisine dönüştürmüştür.» Bu katı savı tanıtlayamamakla birlikte, teknolojik devrim ve otomasyonun gelişmesine bağlı olarak, iş biçimindeki değişikliklerin «işçiyi eskisinden çok daha edilgen kıldığı»nı ileri sürer. Marcuse'nin görüşüne göre, «beyaz ve mavi yakalıların türdeşleştirilmesi» olarak adlandırdığı şey, beyaz yakalı işçiler örgütlenmeye karşı isteksizlerken» işçilerin de «siyasal ilgisizlik»e kapılmalarına yol açmaktadır. Yine bu savı güçlendirmek için hiç bir yanıt ya da inandırıcı örnek getirilmemiştir. Doğallıkla İngiltere'de, beyaz yakalı işçilerin (öğretmenler, memurlar, bankacılar, teknik ve yönetici kadrolar, v.b.) değişik kesimlerinin sendikalara katılma istekleri son on yılın belirgin bir özelliği olmuş ve grevler de dahil olmak üzere kitle eylemlerine katılmayı yükseltmiştir.

Marcuse, «bence, Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu kadar, daha geri sanayi ülkelerinde siyasal muhalefetin, işçi sınıfı muhalefetinin zayıflaması yönünde açık bir eğilim vardır[23]» demektedir. Marcuse, Fransa, İtalya ve Japonya gibi belli başlı kapitalist ülkelerin bazıları ile İspanya gibi daha az gelişmiş ülkelerde komünist partilerin güçlenmesi ve gelişmesi için desteklen-

diklerini değerlendirecek kadar bilgilidir. Birçok kesimlerde, onun ileri sürdüğü gibi, «siyasal muhalefetin-işçi muhalefetinin» zayıflamayıp, tersine güçlendiğine bir gösterge olarak düşünülmektedir bu. Bundan ötürü, savını tanıtlamak için, Marcuse, «Fransız ve İtalyan Komünist Partilerini Sosyal Demokrasi'ye kaymakla» suçlamaktadır. «Kapitalizmin değişen koşullarında, bu Komünist Partiler Sosyal Demokrasi'nin tarihsel görevini yüklenmiş görünmektedirler. Bir tek kesin farkla: Görünüşte onların solunda gerçek bir güç yoktur. Sözü edilen ülkelerde, siyasal bir silâh olarak grevin azaltılmış etkinliği, işçi sınıfı hareketlerine karşı artan ilgisizliğe koşut olarak gelişmektedir.»

Bunların tümü, elbette ki, Fransa'da Mayıs-Haziran 1968 olaylarından dört yıl ve İtalya'daki 1968-1970 büyük grev hareketinden önce söylenmişti; böylelikle Marcuse'nin savının yetersizliğini ve gerçekten yüzeyselliğini göstermektedirler. Aynı biçimde, Muhafazakâr Hükûmet'in önerdiği anti-sendikal yasaya karşı İngiltere'de 1970 ve 1971'de görülen büyük sanayi mücadelesinin atılımı, Hükûmetin tasarıyı Parlamento'dan geçirmesini durdurmaya yeterli olmadıysa bile, Marcuse'nin işçi sınıfının giderek ilgisini yitirdiğine, edilgenleştiğine ve siyasal muhalefet olarak zayıfladığına ilişkin savının açık bir yalanlamasıydı.

Marcuse, Korcula'daki bildirisini «işçi sınıfının, devrimin tarihsel öznesi», «kurulu düzenin kesin yadsıyıcısı» olup olmadığı tartışması ile sona erdirdi[24]. Belli ki o olmadığını düşünüyor. Toplumdaki açıklamaya çalıştığı değişimler, ona göre, işçi sınıfının «artık niteliği başka olan bir toplum» (herhalde sosyalizm olacak) «yaratma yeteneğinde olmaması» sonucunu vermiştir. Gerçekte, daha da ileri gitmekte ve şunu sormaktadır: «Dirimsel bir gereksinme yoksa, devrim düşünülebilir mi?» Gereksinme sorunu, onun tasarılarında, kapitalizmin temel çelişkilerine değil, yalnızca işçilerin tüketim isteklerinin karşılanmasına bağlıdır.

Bütün bunlardan sonra, ileri sürdüğünün «fazlasıyle karamsar bir çözümleme[25]» olduğunu çarpıkça benimsemesi şaşırtıcı değildir.

Nisan 1966'da verdiği «Marx'ın Eskimesi» adlı bildirisinde, «sosyalizme geçişin gerçekleşeceği ileri sanayi ülkelerinde ve kesinlikle bu ülkelerde, emekçi sınıfların hiç bir anlamda devrimci potansiyel olmadıkları» savıyle işçi sınıfına olan inançsızlığını belirtmeye devam etmektedir Marcuse.

1967 yılında yapılan bir görüşmede[26] «Avrupa kıtasındaki kapitalist ülkelerde, ciddî bir muhalefetin etkinliğinin ön koşulu-

nun, uluslararası ölçekte, işçi sınıfı hareketinin siyasal düzeyde yeniden canlaması» olduğu görüşünü belirtmiştir. Burada, işçi sınıfının siyasal ilgisizliği ve edilgenliği suçlaması sürmektedir, yoksa onu «yeniden canlandırmak» gerekmiyecekti.

Fransa'da 1968 Mayıs-Haziran olaylarından hemen önce yazılan bir incelemede[27], «hâlâ olasılı bir devrimin potansiyel kaynağı olmasına karşın» artık «yıkıcı bir güç» olmadığına inandığı sanayi işçi sınıfına saldırısını yinelemektedir. Marcuse, işçi sınıfının devrimci potansiyelini benimsemekle «Marx'ın Eskimesi» adlı bildirisinden alınan ve bu olasılığı yadsıyan kendi görüşüyle çelişmektedir. Aynı zamanda, «kendi bütünleşmesinin ve bürokratik sandika ile bu bütünlüğü destekleyen parti aracının tutsağı» olarak gördüğünden, işçi sınıfının potansiyeline erişmesi olasılığına pek az inanmaktadır. Sanayi proletaryasının, dışında kalan «yeni muhalefet» güçleri ile bağdaşmadığında, yeni muhalefet güçlerinin «en azından, kısmen bir yeni faşist rejimin kitle dayanakları» olmalarından korkmaktadır[28].

Marcuse, «'iktidarın alınması' ve sosyalizasyonu başlatan proletarya diktatörlüğünün kurulması ile doruğa varan sömürülen kitlelerin çoğunluğunca sürdürülen *Marksist devrim kavramının tarihsel gelişmeyle 'geride kaldığı'»* sonucuna varmaktadır. «İnsanların maddî gereksinmelerini gelişen bir yetenekle karşılaması», «yok etmedeki üretkenliği» ve yönetici güçlerin ellerinde toplaşan beyin yıkayıcı araçlarla, kapitalist verimliliğin yeni aşaması, Marcuse'ye göre, sanayi proletaryasının toplumsal devrimin temeli olarak işlevini yerine getirmesini engelleyen tarihsel gelişimi oluşturmaktadır.

1969'da, Fransa'da önceki yılın olaylarından sonra da, «örgütlenmiş (yalnızca örgütlü olanlar değil) işçi sınıfının ileri kapitalizm ile bütünleşmesi»ne ilişkin savını geliştirmekteydi Marcuse[29]. Bir kez daha, «örgütlenmiş emeğin çoğunluğunun, maddî ve kültürel ticaret eşyalarının tüketicisi olarak davranışının ve tutucu olmayan aydınlara karşı âni duygusal tepkilerinin kanıtladığı gibi, orta sınıfın, dengeleyici, karşı devrimci gereksinmelerini paylaştığı» sonucuna varmaktadır. İşçi sınıfının, üretimdeki rolü, sömürülmesi ve sayısal gücü nedeniyle «hâlâ devrimin tarihsel kaynağı» olduğunu, ancak sistemin dengeleyici gereksinmelerini paylaştığından «tutuculaştığı, hattâ karşı devrimci bir güç durumuna geldiği»ni kabul etmektedir[30].

Önceki görüşleri üzerinde yeniden düşünme ve bunları, özellikle Fransa'da, İtalya'da, Japonya'da ve İspanya'da 1968 ve 1969 yıllarındaki büyük sınıf mücadeleleriyle ilişkilendirme olanağından çok sonra, Temmuz 1969'da yapılan bir görüşmede[31] dahi kuramlarını bırakma eğiliminde değildir Marcuse. Gerçeğin her gün karşısına çıkardığı kanıtlara karşın, en ileri sanayi ülkelerindeki sanayi işçi sınıfına ilişkin görüşlerinde direnmektedir:

> Gelişmiş sanayi ülkelerinde artık Marx'çı proletarya yoktur... kendi döneminin proletaryasına Marx'ın verdiği rol bu ülkelerdeki işçi sınıfına aktarılamaz[32].

Marcuse, bu proletaryanın giderek burjuvalaştığını ileri sürmektedir. Sendikalar ile siyasal partiler de dahil olmak üzere, işçi sınıfı hareketi, kendini «kapitalizmi parçalayacak çelişkilerle mücadele» yeteneğinden yoksun kılan bir biçimde gelişmiştir[33] Sendikalar ve «Sovyetlere dönük komünist partiler» (*aynen alınmıştır*) kapitalistlerin eline düşmüşlerdir. Kapitalistlerin böyle düşünmemekte oluşları yeterince gariptir; İngiltere'nin Dagenham'ındaki Ford fabrikasındaki, Fransa'nın Billancourt'undaki Renault fabrikaları ya da İtalya'nın Torino'sundaki Fiat fabrikasının komünist militanı atelye şefinin kendi somut deneyine dayanarak açıklayamayacağı gibi gariptir.

1970 yılı gibi yakın tarihlerde bile, Marx'ın sanayi proletaryasının belirleyici, devrimci sınıf olduğuna ilişkin görüşünün eskidiğini düşünüyordu Marcuse. «Bugün, çok gelişmiş kapitalist ülkelerin büyük kesimlerinde durum böyle değildir[34].» İşçi sınıfının «artık mevcut gereksinmelerin yadsınmasını temsil etmediği» ni ileri sürmektedir. Avrupa'da «henüz bütünleşme sürecinin tuzağına düşmemiş olan» bazı işçi sınıfı kesimlerinin olduğunu benimsemeye hazır olmasına karşın, bu görüş hâlâ yaklaşımının odağıdır.

Buraya dek anlatılanlardan, 1964'de yazdığı *Tek Boyutlu İnsan*'dan bu yana tüm yazılarında, görüşmelerinde ve konuşmalarında, hemen hemen yineleme noktasına değin, siyasal kuramlarının tek bir temel yönü üzerinde tutarlı olduğu görülür Marcuse'nin; bu da, en ileri kapitalist ülkelerde, işçi sınıfının artık toplumsal değişimin bir kaynağı olmadığıdır. Bazen işçi sınıfının *potansiyel* olarak bir devrimci güç olduğunu benimsemesine karşın, bu benimseyiş daha çok istemiyerek ve genellikle, bu potansiyeli

gerçekleşmekten ve devrimci anlatımı bulmaktan yoksun kılan çekincelerle olmuştur. Özellikle, kapitalist sistemle «bütünleşmiş» ve kapitalist sistem tarafından «yutulmuş» olan işçi sınıfı ile örgütlerinin, kapitalizmin yıkılması ve sosyalizmin kurulmasında öncü sınıf olarak Marx ve Lenin'in proletarya için öngördükleri görevi yerine getiremiyeceklerine inancı açıktır. Bu nedenle, sistemin parçası durumuna gelmekle de suçlayarak, bu ülkelerdeki Komünist Partileri ussal olarak yadsımaktadır. Marcuse'nin inandığı devrimciler, sistemi değiştireceklerse, bu Partilere karşı hareket etmek zorunda kalacaklardır. Marcuse'nin anti-komünizmi de, Debray'ninki gibi, kapitalist sınıfa yardımcı olmak gibi öznel bir istekten doğmamakla birlikte, nesnel olarak aynı sonuca ulaşmaktadır. Başka bir yerde daha önce de değindiğim gibi, kurbana «öteki adamı vurmak istemiştim» demek bir teselli değildir.

YENİ MUHALEFET

Eğer işçi sınıfı, Marcuse'nin yineleyerek ileri sürdüğü gibi, artık toplumsal değişimin belirleyici kaynağı değilse, o zaman kime yönelmektedir?

Marcuse'nin bu soruya değişik zamanlarda verdiği yanıtlardaki ağırlıklar arasında belirli bir fark vardır. *Tek Boyutlu İnsan*'da şu görüşü ortaya koymaktadır[4]

> ...çözüm için mücadele geleneksel biçimlerinden taşmıştır. Tek boyutlu toplumun totaliter eğilimleri geleneksel protesto biçimlerini ve araçlarını etkisiz, hattâ halkın egemenliği düşünü sürdürdüklerinden ötürü belki de tehlikeli kılar... Ancak, tutucu halk tabanının altında (aynısıdır) toplum dışına atılmış ve bırakılmışların, başka ırk ve renkten olup da sömürülen ve suçlananların, işsiz ve çalışamayacak durumda olanların alt katmanı vardır. Bunlar demokratik sürecin dışında yaşamaktadırlar; yaşamları, hoşgörülemiyecek koşulların ve kurumların sona erdirilmesi için en gerçek ve en dolaysız gereksinmedir. Bu nedenle, bilinçleri değilse bile muhalefetleri devrimcidir. Muhalefetleri sistemi dışardan vurur ve bundan ötürü de sistem tarafından ortadan kaldırılamaz; bu, oyunun kurallarını bozan, böylece bunun hileli bir oyun olduğunu ortaya çıkaran temel bir güçtür[35].

Burada, örgütlenmiş işçi sınıfını, sendikalarını, partilerini, mücadele biçimlerini cüretle yadsıyışı ile birlikte, aynı cüretle, mevcut örgütlerle ve kurumlarla hiç bir bağlaşması ve bağlılığı olmayan ve geleneksel mücadele biçimlerini kullanarak «hileli oyuna katılmak» istemeyen «dışardakiler» lehine savları yer almaktadır.

Ancak, bu «dışardakiler» Marcuse'nin işçi sınıfına karşı seçeneğinin sınırı değildir. Birincisi, Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki milyonlarca «dışardakiler»i eklemektedir. İkincisi, «devrimci» bağlaşmaya, hiç bir anlamda «toplumun dışına itilmiş ve bırakılmış» olmayanları, öğrencileri ve aydınları da sokmaktadır.

Marcuse'nin bu farklı katmanlara ilişkin savı her zaman tutarlı değildir. Bundan ötürü, 1964'deki *Tek Boyutlu İnsan*'ından 1970'deki *Beş Konferans*'a dek savını izleyerek değişik durumlarda neler ileri sürdüğünü öncelikle ortaya koymak zorunludur.

Böylece, «Gelişmiş Ülkelerde Sosyalizm» (1964) de şunları yazar:

> ...kitleler bir demokratik çoğulculuk çerçevesinde bütünleştirilmiş ve düzenlenmişlerdir. Bu demokrasinin dışında, daha çok da altında, onunla bütünleşmemiş, belki de asla bütünleşmeyecek olan bütün kesimler vardır: Irksal ve ulusal azınlıklar, sürekli işsizler, yoksullar. Bunlar sistemin yaşayan yadsımalarıdır. Ama ne örgütleri, ne de bilinçleri sosyalizme geçişin özneleri olabilmelerine yetecek ölçüde gelişmemiştir[38].

Hiç bir yerde doğrudan doğruya doğrulamamakla birlikte, Marcuse'nin «dışardakiler»i savunması bazen sanayileşmiş kapitalist ülkelerdeki *lumpenproletaryayı* selâmladığı inancına neden olmuştur.

Onun «dışardakiler»i, «başka ırk ve renkten olup da sömürülen ve suçlananlar», «işsiz ve çalışamıyacak durumda olanlar», «ırksal ve ulusal azınlıklar», «yoksullar» ve «hapishaneler ile tımarhanelerde bulunanlar» olarak sıralanmaktadırlar.

Bu çeşitli kategorileri *lumpenproletaryayı* oluşturanlar olarak bir araya getirmek sözcüklerin anlamını abartmak olacaktır. Kuşkusuz bu katmanlarda *lumpenproletaryanın* öğeleri olabilir, ama bunlar yalnızca bir bölümünü temsil edeceklerdir. Marcuse'nin ırksal ve ulusal azınlıklara ve sömürülen ve suçlanan başka renktekilere atıfta bulunması, ister Zenci, Porto Ricolu, ister Ameri-

kan Kızılderilisi olsun, özellikle işçi olanları ayırmamaktadır. İşsizliğin işçilerin bu kesimleri, özellikle Zenci gençler arasında çok yaygın olduğu kuşkusuzdur ve getto başkaldırısının gerisindeki temel dinamik güç özellikle onların arasındadır.

Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki zenciler arasında öfkenin ve örgütlenmenin son otuz yıl içinde yayılmasına yol açan etmenlerden biri, kuşkusuz, önceleri ortakçı ya da yoksul kiracı çiftçiler olan milyonların proleterleşmesiyle sonuçlanan güneyden kuzeyin sanayi bölgelerine ve kentlerine doğru büyük akımdır. Bugün ABD sanayiinde çalışan milyonlarca kara derili görmezlikten gelinemez. Çoğu sanayilerde temel bir güçtürler bugün; bazen çalışanların önemli bir azınlığı, bazen de çoğunluğa yakın olarak. Bunlar sistemle «bütünleşmiş» olarak mı düşünüleceklerdir? Marcuse zencilerin büyük bir bölümünü bir yana mı atmaktadır? Yoksa zencilerin değil, beyaz işçilerin mi «bütünleşmiş» olduklarını ileri sürüyor?

Marcuse'nin düşünlerini geliştirme biçiminde bir tehlike vardır; savunucusu olarak göründüğü zencilere, Porto Ricolulara yönelik bir tehlike. Onları, gerçek sınıfsal bağlaşıkları, zorunlu bağlaşıkları olan beyaz işçilerin potansiyel düşmanları oldukları-na ya da en azından kuşkuyle karşılanmaları gerektiğini inandırmaya çalışarak, mücadelenin yükünü taşıyacak ve böylece felaketle sonuçlanacak bir duruma iterek, baskı altında kalan ulusal azınlıkların sırtına büyük bir yük yüklemektedir. Öğrenciler, aydınlar ve yoksul beyazlar: Bunlar kapitalizme karşı mücadelede bağlaşık olabileceklerken, eğer kapitalizm yıkılacaksa, bugünkü sınırlı siyasal görüşleri ne olursa olsun, devrim için kazanılması gereken, yalnızca onların tüm hareketin sağlam kayasını oluşturacakları altmış milyon ücretli işçinin ağırlığını ve potansiyel ortak güçlerini hiç bir biçimde karşılayamazlar.

Marcuse, gördüğümüz gibi, kapitalist sistem içindeki temel aksaklığı, Marksist yaklaşımda olduğu gibi üretim ilişkilerinde değil, tüketim alanında bulmaktadır. Bu konuda Gil Green şu yorumu yapmaktadır:

> Orta sınıf beyaz gençliğin isyanı maddî yokluğa karşı değildi; manevî boşluğa karşıydı. Elde edebilme olanaklarıyle doğrusal orantılı olarak toplumun maddî mal varlığına sahip olma baskısından nefret ediyorlardı... Böylece, Marcuse'nin yönetici sınıfın bireyleri sıkıştırdığı ve işçi sınıfını âcizleştirdiği «tü-

keticiliğe» karsı saldırısı bu gençler arasında hemen karşılık buldu. Hem sistemden hoşnutsuzluklarını, hem de işçi sınıfına karşı duydukları seçkinci üstünlük duygularını besledi. Baskı kavramını üretim ilişkileri alanından tüketime kaydırarak, çalışmayan ve üretici olmayan katman yüceltilirken, maddî gereksinmelerini karşılamak için çalışan erkek ve kadınlar aşağılandılar[37].

Marcuse'nin, bir yandan işçileri yadsırken, öte yandan yoksullara, işsizlere, baskı altındaki azınlıklara ve hapistekilere sarılması, sosyal sınıfların niteliğine ilişkin bir kargaşalığın izlerini taşımaktadır. Gil Green'in haklı olarak değindiği gibi, «işçi sınıfının yalnızca işi olanlardan, yüksek ücret gruplarından ya da beyazlardan oluştuğunu düşünmek, gerçeğin tersine, kendi önyargılarından işçi sınıfı yaratmaktır[38].»

Hapishanedekiler sorunu, özellikle ABD'ndeki zenci ve Porto Ricolu tutuklular, ayrı bir sorun yaratmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki binlerce tutuklu içinde zenciler büyük bir oran oluşturmaktadırlar, ancak bunun nedenleri üzerinde durmak gerek.

Angela Davis şöyle yazmıştır:

Bugün, zenci gençliğin en az yüzde otuzu işsizdir. Sınıfsal sömürü ve ulusal baskı altında, birçok kişi, öteki seçenekleri saklı tutarak bilinçle yapılan bir seçim sonucu değil, toplum, nesnel olarak, yaşama ve var olma olanaklarını gerçekten bu düzeye indirdiği için suç eylemlerine başvurmak zorunda kalmışlardır[39].

Bazen küçük suçlar işledikleri ileri sürülse bile, zenci tutukluların çoğu suçsuzdur ya da önemsiz suçlar için çok ağır ceza verilerek sürekli sıkıntı ve baskı altında tutulmaları sonucu «suçlu kaydı» alarak hapishanelerin sürekli müşterileri olurlar.

Barışçı eylemlerinden ötürü, 1951'de, doksanıncı yaşında tutuklanan Dr. W. E. DuBois,, hapishanede ve mahkemede geçen kendi deneyinden öğrendi bunu. «Ne paraları, ne de kendilerine yardım edecek arkadaşları» olmayan hapishanedeki «binlerce suçsuz kurbana» değinerek şöyle yazıyordu:

Her gün acı duygularla, kinle, umutsuz ve yıkılmış olarak çı-

karlar hapishane kapılarından. Ve bu kötüler ordusu, zencilerin bu kesimi korku doludur[40].

Ama ABD'deki hapishanelerde yatan, kapitalist toplumun bu kurbanları yanında bir başka suçlular kategorisi, bilinçli siyasal savaşçılar da vardır. Siyasal tutukluların resmî bir sınıflaması bulunmayan ABD'nde, siyasal kurbanlar, her zaman âdi bir suçtan suçlanarak hapsedilirler. Bazen suç bir tertiptir, bazen de bilimsel olarak suç sınıflamasına alınmış derin siyasal dürtülerle harekete geçen bir eylem sonucu doğmaktadır.

Angela Davis, «yasaları kendi çıkarı için çiğnemekle, yasalarla belirtilen ve irdelenen baskıyı bir sınıf ya da halk yararına çiğnemek arasında kesin ve niteliksel bir fark vardır» demiştir. «Birçok durumda kurban olmasına karşın, birinciye suçlu denilebilir; ama ikincisi, bir reformist ya da devrimci olarak evrensel toplumsal değişimle ilgilenmektedir. Yakalandığında bir siyasal tutukludur[41].»

Bugün, ABD'ndeki hapishanelerde böyle yüzlerce siyasal tutuklu vardır. Angela Davis, bunların etkilerinin hapishane nüfusu üzerinde «belirleyici» olduğunu yazmaktadır. Siyasal eğitim çalışmalarını, propagandalarını, ajitasyon ve örgütlenmelerini hapishanelerde de sürdürmüşlerdir. Kamuoyunun dikkatinin hapishanelerdeki korkunç koşullar üzerinde yoğunlaşmasına ve dışarda kitle protesto eylemlerinin hızlanmasına yardımcı olmuşlardır. Bunlar da, özellikle çok sayıda zenci ve öteki baskı altındaki toplulukların oldukları yerlerde tutukluların tepkisini artırmış, giderek daha çok onları siyasete yöneltmiştir. Böylece, Angela Davis'in değindiği gibi, önceleri âdi suçlardan cezaya çarptırılarak hapishaneye gönderilmiş olan mahkûmlar «örnek siyasal militanlar»a dönüştürülmüşlerdir.

Folsom hapishanesindeki tutukluların Manifestosu'nu[42] ya da Attica tutuklularının dilekçesini ve açık isteklerini okuyan hiç kimse, ABD'ndeki hapishanelerde hızla gelişen siyasal anlayışı kavramazlıktan gelemez. Attica hapishanesi ayaklanmasını yürütenlerin başlıca isteğinin siyasal yayın okuma hakkı olduğu açıktır. Bu, artık *lumpenproletarya*nın sesi değil, ayaklanan insanların açık ve uyanık sesidir.

Siyasal niyetin böyle açıklıkla belirlenmesinden sonra, Amerikan hapishanelerindekine *lumpen*ler olarak bakınılıp, orada bırakılabilir mi? Tersine, önceden *lumpen* durumuna düşmüş olsa-

lar bile, bazı insanların devrimci değişim için kazanılabileceklerinin ve mücadelede değerli bir görev yapabileceklerinin tanıtı değil midir bu? Bu, bence, bir kez daha Marx'ın işaret ettiğini ve Fanon'la ilgili bölümde ele aldıklarımızı doğrulamaktadır; yani *lumpenproletarya* ya da onun kesimleri, sistemi korumak için gericiler tarafından kullanılabildikleri gibi, aynı biçimde, çoğu bilinçli siyasal işçiler tarafından devrim yanına da kazanılabilirler. Siyasal açıdan daha uyanık olanlar tarafından kazanılmaları gerektiği gerçeği, *lumpenproletarya*nın devrimin öncülüğü görevini yerine getiremiyeceğini, ancak *lumpen* görüşünü bırakmaya başladığı, gerçekte ona karşı mücadele ettiği ölçüde kazanılabileceğini bir kez daha göstermektedir.

Marcuse de, Fanon gibi, *lumpenproletarya*yı savunur görünürken, devrimci kuramın ve anlayışın, toplumun en alt basamağında olanlarca sağlanabileceğinden kuşkulanmaktadır. Ve böylece seçkinci görüşle, aydınlara ve öğrencilere dönmektedir Marcuse.

Korcula konferansı sırasında yapılan tartışmalardaki bir açıklamada, Marcuse, «humanist» olarak tanımladığı bu katmanlara özellikle dikkati çekmiştir. Bunlar, «masalarının arkasında oturmakla yetinmeyen, şimdi Deep South'da burjuva hakları, zencilerin temel özgürlükleri için mücadele ederek yaşamlarını tehlikeye atan aydınlardır» demiştir. Aydınların rolünün «küçümsenmemesi» gerektiğini ileri sürerek, «aynı mücadeleci humanizmi» bulduğu öteki katmana, yani öğrencilere de dikkati çekmiştir.

Marcuse'nin görüşüne göre, «mücadeleci humanizm» işçi sınıfının özelliği değildir. Bu seçkinci kibir ve işçi sınıfı hareketine karşı açık saygısızlık ve boşlama karşısında susmak güçtür. İşçi sınıfının günlük mücadelesi, görüşleri Marcuse tarafından açıklanan küçük burjuvalardan daha yüksek bir humanizm tanıtıdır. Özveri, bağlılık, dürüstlük ve doğruluk, grup ve sınıf çıkarları için bireysel çıkarlardan vazgeçme, haksızlığa son verme isteği: Bu niteliklerin tümünü, mücadeledeki işçiler, grevdekiler, gösterilere katılanlar ve grev gözcüleri her zaman göstermektedirler. Dagenham'daki grevci Ford işçileri, grevde olan posta işçilerine yardım etmek için para topladıklarında, bu, sınıfsal bağlılık olduğu kadar humanist bir eylem de değil miydi? Londralı taksi şoförleri, yoksul çocukların deniz kıyısında gezmeye gitmeleri için kendi ceplerinden para verdiklerinde, bu humanist bir eylem değil miydi? Grevdeki İngiliz posta işçileri, yaşlıların emekli maaşlarını almaları için bir ayrıcalık tanıdıklarında, bu humanist bir

eylem değil miydi? Çeşitli ülkelerden işçiler, 1936-38 yıllarında, faşizmi yenmek için yaşamlarını vermeye İspanya'ya gittiklerinde, bu sınıf anlayışına dayanan yüce bir «mücadeleci humanizm» eylemi değil miydi?

Öğrenciler ile aydınlar, bireysel ya da gruplar halinde, hangi yiğit ve humanist eylemleri yaparlarsa yapsınlar (Deep South'da yaşamlarını tehlikeye atan beyaz öğrencilerin yiğitliğini ve doğruluğunu küçümseyenlerin en sonuncusu arasında olacağım), zamanımızın en humanist isteklerinin işçi sınıfı örgütlerinin ve partilerinin programlarında ve politikalarında olduğu bir gerçektir. Örneğin, İngiltere'deki sendikaların ve Komünist Parti kararlarının ve politika bildirilerinin incelenmesi, barış için ve savaşa karşı mücadele, eğitimde sınıf farklılığına son verilmesi, eşit iş için eşit ücret ve kadınların eşitsizliğine son verme, kötü konut ile düşük ücretler ve emekli maaşlarına karşı köktenci önlemler, ırk ayrımının sona ermesi, Üçüncü Dünya'daki ulusal kurtuluş savaşlarıyle dayanışma, çevre kirlenmesiyle mücadele, ve hepsinden ötede, kapitalizmin anti-humanizmine son verme ve felsefesinin odağında insanın maddî ve ruhsal gereksinmelerinin karşılanmasına yer veren sosyalizmin gerçekleşmesi gibi başlıca humanist sorunlarla hemen karşı karşıya getirir insanı.

İşçi sınıfı hareketinden korkunç derecede habersiz olduğunu gösteren tüm yazılarında, Marcuse, Marksistlerin «nedensel olarak boşladıkları»nı ileri sürdüğü öğrenciler ve aydınlarla, işçi sınıfı aleyhine bir karşılaştırma yaparak, işçi sınıfını, burjuva «Andy Capp» (bir çizgi roman kahramanı - çn) biçiminde yorumlamayı yeğlemektedir açıkça. Belli bir zamanda, bu ya da başka bir Komünist Partisi tarafından hangi sekter yanlışlar yapılmış olursa olsun, gerek kuramda, gerek uygulamada aydınlar ile öğrencilerin önemli rolü ve devrimci mücadelede onlara düşebilecek görevler olduğu kabul edilmiştir. Zaten belirgin felsefesine ve ideolojik çalışmaya böylesine ağırlık veren bir hareket başka türlü davranamaz.

«Devrim Sorunu»nda (1967) özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne eğilen Marcuse, «ideolojiden arık ya da tüm ideolojilere karşı güvensizlikle dolu (sosyalist ideoloji dahil)» bulduğu gençlik üzerine tüm ağırlığını vererek, «cinsel, ahlakî, entellektüel ve siyasal başkaldırının hepsi bir arada. Bu anlamda, bir bütün olarak tamamı sisteme karşı yönelmiştir» demektedir[43].

Marcuse'nin gençlerin bu devrimci potansiyelini açıklamak için ileri sürdüğü nedenler, «refah toplumu»na karşı duydukları nefret ve «aldatıcı, kanlı bir oyunun kurallarını bozmak artık işbirliği yapmamak» için duydukları dirimsel gereksinmedir. Kapitalist sistemin, işçi sınıfını doğrudan sömürmesinden, işçilerin yarattıkları artık değere özel mülkiyetin sahip çıkmasından (ve bu temel olgu sonucu ortaya çıkan toplumsal, siyasal ve kültürel sonuçlardan, «sömürülenlerin sömürülmeleri» gereğinden) daha kötü bir yönü olarak kabul eder göründüğü, «refah toplumu»nu[44] sabit düşünce durumunu alan yadsımasına dayanarak, değişimin vazgeçilmez toplumsal etkeni olarak gençliği selâmlamaktadır, Marcuse.

> Bu genç insanlar, mevcut gereksinme sistemini ve onun durmadan çoğalan mal yığınından nefret ediyorlarsa, bunun nedeni, sistemin yeniden üretimine ne kadar özverinin, ne kadar zorbalığın ve kafasızlığın her gün katkıda bulunduğunu gözlemeleri ve öğrenmeleridir. Bu genç insanlar, dualar için bastırıcı gereksinmeyi ve zorbalığın güvencesini paylaşmıyorlar artık - onların içinde belki de yeni bir bilinç doğuyor, gerçek için, yaşam ve mutluluk için bir başka önsezi ile dolu yeni bir insan; bunak toplumdaki özgürlükle hiç bir ilgisi olmayan ve hiç bir ilgisinin olması istenmiyen bir özgürlük isteği var. *Kısacası, mevcut sistemin «belirleyici yadsıması» buradadır*[45]. (Yazarın italikleri)

Aynı zamanda, bu «belirleyici yadsıma»nın «etkin bir örgütleşmeden yoksun olduğu»na «ve belirleyici bir siyasal baskı yaratmıyacağı»na değinmektedir. Ayrıca, bu gençleri, sisteme «dışarıdan» direnen güçlerle bağlaşma içinde, sadece yeni «öncü»ler olabilecekleri konusunda uyarmaktadır.

Öteki yayınlarında ve konuşmalarında, bu «dışardaki güçler»in yapısını daha ayrıntılı anlatmaktadır. «Devrim Kavramının Yeniden Gözden Geçirilmesi» (1968)nde, «sömürgeler ile geri kalmış bölgeler»e dikkatleri yöneltirken, Marksistlerin sömürge halklarını «devrimin temel tarihsel etkeni»nin yalnızca yardımcısı ya da bağlaşığı olarak gördüklerini ileri sürer ve Üçüncü Dünya'daki ulusal kurtuluş mücadelesine özellikle dikkatleri çeker.

Marcuse, bu ikinci noktada, Marksizmin temel tutumunu yanlış yorumlamaktadır[46]. Müttefikler kavramı, metropollerdeki işçi

sınıfı ile Üçüncü Dünya halklarını sömürenlerin tekelci kapitalizmin aynı güçleri olduğu, bunların [işçi sınıfı ile Üçüncü Dünya halkları] ortak bir düşmana karşı müttefik oldukları, bundan ötürü de, bu düşmanı yenmek için birbirlerine yardım etmede ortak çıkarları bulunduğu düşüncesine dayanmaktadır. Ulusal kurtuluş hareketlerinin «yardımcı» sayılması konusunda bir anlaşmazlık yoktur; tersine, Marksistler, bugün Batı Avrupa'da, örneğin Vietnam ve Güney Afrika'daki mücadele konusunda olduğu gibi, ulusal kurtuluş hareketine doğrudan ve etkin maddî yardımda bulunmayı, emperyalist ülkelerdeki işçi sınıfı hareketi, özel yükümlülüklerinden biri olarak görmektedir. Haklı olarak, bu yardımın hiç bir biçimde yeterli olmadığı ileri sürülebilir; ama bu yetersizlik, Marcuse'nin bu konudaki savını hiç bir biçimde desteklememektedir. Aynı biçimde, sosyalist ülkeler de, tüm Üçüncü Dünya ülkelerindeki mücadelelere dolaysız ve her türlü maddî ve siyasal yardımda bulunmaktadırlar. Bu çağda, ulusal kurtuluş hareketleri, sosyalist ülkeler ve uluslararası işçi sınıfının dünya çapındaki bağlaşıklığının gerçekleşmesi, bu sorunu doğru Marksist yaklaşımla ele almanın kılgısal sonucudur[47].

Marcuse, doğru bir görüşle, «ulusal kurtuluş hareketini, tek değilse bile başlıca devrimci güç olarak görme eğilimi»ne karşı uyarıda bulunmakta, ama sonra birden, dünya devrim sürecinin sınıfların ve belirleyici olacak güçlerin niteliklerinin kendine özgü kavramlarına dalmaktadır. Kapitalizm ile sosyalizm arasındaki belirleyici dünya çatışması yerine, «*Birinci, İkinci ve Üçüncü Dünya'ya bölünen* tarihsel güçlerin *bir üçlü bölümü*»nü görmektedir. «Kapitalizm ile sosyalizm arasındaki yarışma, Üçüncü Dünya'yı da bölmekte ve yeni bir tarihsel güç olarak... kapitalist topluma olduğu kadar yerleşmiş sosyalist toplumlara da bir seçenek diyebileceğimiz, bir başka biçimde sosyalizmin kurulması için mücadele, 'alttan gelen', ama eski toplumların değer sistemleri ile bütünleşmemiş bir 'yeni alt' [dır bu]; erkeklerle kadınların, gereksinmelerini, amaçlarını, önceliklerini ve modernleşme yöntem ve hızını ortak olarak saptadıkları, işbirliği ve dayanışma sosyalizmi» doğmaktadır[48]. Burada, tüm açıklamalarında olduğu gibi, beklediği yeni toplumun niteliği konusundaki düşünleri çok bulanıktır. Yeni Sol'un birçok çevrelerinde görülen anarşist eğilimler (uygulamada olmasa bile kuramda kendiliğinden olmanın yüceltilmesi; işçi sınıfı örgütlerine karşı çıkma; mevcut sosyalist top-

lumların yadsınması) hiç bir zaman tamamiyle eksik olmamaktadır, Marcuse'nin düşünlerinden.

Ulusal kurtuluş hareketlerinin, ileri kapitalist ülkelerdeki mücadelenin yalnızca «yardımcıları» olarak düşünülmesine karşı kendisini uyardıktan sonra, Marcuse, «tersi kanıtların gözle görülür varlığına karşın, devrimin yazgısı (tüm dünyadaki devrim) metropollerde çizilmeli» düşününe yaklaşmaktadır. Doğal olarak, emperyalist güçlerin temel üssü, ekonomik, siyasal ve askerî varlıklarının dayanağı kendi metropolleri olduğu sürece de yanılmamaktadır. Emperyalizmin Üçüncü Dünya ülkelerindeki kökleri üslerinin uzantılarıdır; bu uzantılar kesilse bile (örneğin Kuzey Vietnam, Çin, Kuzey Kore ve Küba'da olduğu gibi), temel mücadele, yani canavarın ininde bastırılması sürer. Ama, öncelikle işçi sınıfı ile müttefiklerinin metropollerde yapacakları bu ikinci işe, doğallıkla Üçüncü Dünya'daki mücadeleler büyük ölçüde yardım edecektir. Vietnam halkının (Laos ve Kamboçya halklarıyla birlikte) kahraman mücadelesinin Amerika Birleşik Devletleri emperyalizmine vurduğu darbeler, artık, kuşkusuz, Amerika Birleşik Devletleri'nde gelişen hareketin başlıca kaynağı olmaktadır; ABD'ne yalnız askerî yenilgi getirmemiş, ekonomisini ve malî yapısını da zayıflatarak halkın geniş bir kesimi arasında yeni radikal siyasal düşünce akımları da doğurmuştur.

Marcuse, metropoldeki mücadeleyi aydınlar ve öğrencilerle ittifak halinde olan «dışardakiler» açısından görmektedir.

> Şirket kapitalizminin merkezindeki *muhalefetin niteliği* toplumun iki zıt kutbunda, getto da yaşayanlar (türdeş değildirler) ile orta sınıf aydınlar, özellikle öğrenciler arasında toplaşmıştır[49]. Marcuse, onun «muhalefeti»ni oluşturan bu çeşitli tabakalar arasında ortak özellikler bulunduğunu ileri sürmektedir. Farklılıkları ne olursa olsun, hepsi «yadsıma ve başkaldırının tüm özelliği»ni paylaşmaktadırlar. Marcuse, bu noktayı geliştirerek, yadsıma ile başkaldırıyı şu üç noktada özdeşleştirmektedir:
>
> 1. Egemenliğin ve sömürünün sürekliliğinin kesilmesinde diretme; hangi ad altında olursa olsun, yalnızca yeni kurumlar üzerinde değil, kendi kaderini kendisinin belirlemesi üzerinde diretme;
> 2. İdeolojileştirilen sosyalizm de dahil olmak üzere tüm ideolojilere güvensizlik[50];

3. Şirket kapitalizminin egemenliğini koruyan sahte demokratik sürecin yadsınması[51].

Marcuse, Marx'ın «devrimin tarihsel etkeni için belirleyici bir koşul» olduğunu ileri sürdüğünü düşündüğü her iki grubun da, «getto» ile öğrenciler de dahil olmak üzere orta sınıf aydınların «üretimin toplumsal sürecinin 'insan temeli'ni» oluşturmadığını anlamaktadır. Bu gruplar nüfusun çoğunluğunu oluşturmamaktadır lar. Kanısınca, bunlar «hâlâ olasılı bir devrimin potansiyeli olan» örgütlü işçiler arasında destek yerine öfke bulmaktadırlar gerçekte. Ve ne ulusal, ne de uluslararası düzeyde etkin bir biçimde örgütlenmişlerdir.

Öyleyse, kendi koyduğu bu sorundan nasıl kaçabilir Marcuse? Çünkü «bu muhalefetin, radikal bir değişiminin etkeni olarak düşünülemiyeceği»ni benimseyerek, «ancak artık kendi bütünleşmesinin, bürokratik sendikacılığın ve bu bütünleşmeyi destekleyen partinin tutsağı olmayan bir işçi sınıfınca desteklendiği» takdirde, değişimin böyle bir etkeni olabileceğini eklemektedir. Ama, «bütünleşme»den kopan sanayileşmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının bu olasılığını daha önceleri yadsımıştır. Öyleyse, «getto» ile aydınların zorunlu müttefiki neredediir? Bu müttefiki Üçüncü Dünya'da bulmaktadır Marcuse:

> Devrimci proletarya, üretimin toplumsal sürecinin insan temelini oluşturduğu yerde, yani Üçüncü Dünya'nın tarımsal alanlarında, ulusal kurtuluş cephelerinin halk desteğini elde ettiği yerlerde değişimin bir etkeni olmaktadır[52].

Marcuse, ulusal kurtuluş mücadelesi ile metropoldeki devrim arasındaki ilişki üzerine düşüncelerinin ana çizgilerini verdikten sonra, «ülke dışındaki 'yadsıyan' güçlerin ülke içindekilerle *'eş-zamanlı'* kılınmaları gerektiği»ni ileri sürmektedir. Yukarıdaki düşüncelerinin açıklandığı yıl içinde, Fransa'daki olayların doğrudan etkisi altında, Marcuse, önceki açıklamalarının bazılarını değiştirmek ve metropoliten işçi sınıfını ya da en azından bir bölümünü devrimci muhalefetin içinde almak zorunda kalmıştır. Ancak, Fransız işçi sınıfının örgütlü gücünü eylemde gören 1968 Mayıs-Haziran gerçeği ile yüz yüze gelememektedir. Hâlâ «değişimin tarihsel etkenleri» olarak «geleneksel sınıfları» yadsımakta,

en iyi durumda, yalnızca «*işçi sınıfı grupları*» ile «militan aydınlar» arasında bir ittifakı benimseyebilmektedir. Daha sonra, «işçi sınıfı arasında siyasal açıdan birleşmiş ve etken *gruplar*»a değinmektedir. Böylece, sınıf hâlâ yadsınmaktadır. «Siyasal açıdan en çok birleşmiş ve etken» olan Fransız Komünist Partisi'nin beş milyon üyesi ve destekleyicisi de sistem tarafından «yutulan» ve «bütünleştirilen»ler olarak düşünüldüğünden yadsınmaktadır herhalde.

Öyleyse, Marcuse'ye göre, «siyasal açıdan birleşmiş» işçilerin kendi, proletaryaya dayanan komünist partilerini yaratanlar olmayıp, bir ölçüde Marcuse'nin kuramlarına dayanan orta sınıf aydınlar ile öğrencilerin düşüncelerini ve öncülüğünü izleyen küçük aşırı sol gruplar olduğu sonucu haklı olarak çıkarılamaz mı?

Fransa'daki Mayıs-Haziran olaylarından sonraki yazılarının, Marcuse'nin bu karışıklık karşısında, ne olursa olsun kuramlarının başlıca inanlarına tutunmak ve aynı zamanda Fransız işçi sınıfının çoğunluğunun, onun «bütünleşme» kuramlarına karşın, neden böylesine sağlam bir sınıf gücü ve meydan okuma örneği verdiğini açıklamak için yeni bir öğe getirme çabasını göstermektedir. Kuramsal açıklamasındaki bu yeni öğe, siyasal katalizör, eğiterek ve örnek göstererek kitleleri harekete geçiren, proletarya safları dışındaki güç düşünüdür. Böylece, «Kurtuluş Üzerine Bir Deneme» (1969)'de, «muhalefetini», «dünyanın lânetlenmişleri» dışında[53] başlayan silâhlı mücadele ile desteklenen «gençlik ile aydınlar ve baskı altındaki azınlıkların günlük mücadelesine yayılan başkaldırı» olarak tanımlamaya başlarken, «orta sınıf muhalefetinin, devrimci sınıf olarak proletaryanın yerini aldığı ve *lumpenproletarya*nın radikal bir siyasal güç haline geldiğini belirtmek doğallıkla saçmalıktır» demektedir. Sınıf kökenleri nedeniyle, ait oldukları çoğunluk içinde, bilinçleri ile gereksinmelerinden ötürü başkaldırının katalizatörü işlevini gören görece küçük ve gevşek örgütlü (genellikle örgütlenmemiş) grupların oluşmasıdır gerçekte olan. Bu anlamda, militan aydınlar orta sınıftan, getto sakinleri de örgütlü işçi sınıfından koparmışlardır kendilerini gerçekten[54].

Ama böyle bir ayrılık, onların bir boşlukta hareket ettikleri anlamına gelmemektedir. «Bilinçleri ve amaçları, onları ezilenlerin doğru ortak çıkarlarının temsilcisi yapmaktadır».

Marcuse, böyle bir önermeye «Marksist kuram»ın karşı çıkacağının farkında olmakla birlikte, ileri kapitalist toplumdaki

değişimlerin «geleneksel sosyalist kuramın bekleyişlerinin çok ötesinde» derinliği ve niteliği olan dönüşümler yarattığına ilişkin savında direnmektedir. «Değişimin yeni tarihsel öznesi»ni ortaya koyan «yeni bir temelin yavaşça oluşması»na değinerek, işçi sınıfındaki yapısal değişmelere dikkati çekmektedir. Marcuse, aydınların üretim sürecinde «giderek belirleyici rol» olmalarına yol açtığına inandığı «mavi yakalı emekçilerin oranının azalması, beyaz yakalı işçilerin, teknikerlerin, mühendislerin ve uzmanlarının sayılarının ve önemlerinin artması»na değinmektedir. Bu «yeni işçi sınıfı»nın, durumundan ötürü, «üretim biçimini ve ilişkilerini yıkabileceği, yeniden örgütleyebileceği ve yeniden yönlendirebileceği»ni ileri sürmekte, ancak «iyi bütünleştiği» ve «ödüllendirildiği» için, işçi sınıfının bu tabakasında da devrimci bir rol göremektedir.

Böylece, kendisinin başlıca «öznel etmen»ine, yani «bağnaz olmayan genç aydınlar»a, «getto sakinleri»ne ve «geri kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının ayrıcalıksız kesimleri»ne dönmektedir. Bu etmenleri, «gerillaların, üretim sürecinin temeli olan sınıfın, yani egemen durumdaki tarım proletaryası ile doğmakta olan sanayi proletaryasının desteği ve katılmasiyle mücadeleyi sürdürdüğü» Üçüncü Dünya'daki gelişmelere uygun bulmaktadır[55].

Marcuse, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki «getto»nun durumunu anlatırken, Weathermen ve öteki aşırı grupların çılgınca düşlerini güçlendirecek düşünler geliştirmektedir.

> Küçük yaşama alanlarına sıkıştığından kolaylıkla örgütlendirilebilir ve yöneltilebilir. Ayrıca, ülkenin çekirdek kentlerinin içinde olduğundan, dirimsel önemi olan ekonomik ve siyasal hedeflere karşı geliştirilecek mücadelenin doğal coğrafî merkezlerini gettolar oluştururlar; ...bunların yerleri karışıklıkların genişlemesini ve 'yayılması'nı sağlar[56].

Marcuse'ye göre, sömürülen beyazlar bile, zencilerin zâlimce ezilmelerinin «ortakları ve [bundan] yararlananlar» olmuşlar, «ırk çatışmaları sınıfsal uzlaşmazlıkların yerini almış ya da gölgelemiştir». Bunun sonucu olarak, «bugün, Amerika Birleşik Devletleri'nde, zencilerin, başkaldırının 'en doğal' gücü olarak ortaya çıktıkları»nı ileri sürmektedir.

Ancak bu güç, Marcuse'nin görüşüyle, «genç orta sınıf muhalefet»in desteğine gerek duymaktadır. Büyük bir bölümü «ge-

leceğin işçi sınıfı»nı oluşturacağından gözden çıkarılamıyacak olan öğrenciler, gerçekte bugünkü toplumun gelişmesi için dirimsel olup, «bu topluma en can alıcı noktası»ndan vurabilirler. Marcuse'ye göre, kuramıyle, içgüdüsüyle, amaçlarıyle devrimci olan öğrenci kitlesi «[onları] izleme gücünde ve isteğinde kitleler olmadığı için bir devrimci güç, belki de bir öncü bile değildirler». Ama, «güçlü ve boğucu kapitalist metropollerde umudun mayasıdır; seçeneğin doğruluğunu, özgür bir toplumun gerçek gereksinimini ve olasılığını kanıtlar», der[57]. Burada, Marcuse'nin, öğrencilerin devrimci mücadelenin kesin öncüleri olacaklarına ilişkin bekleyişi saklıdır.

Marcuse'nin, bir ölçüde Fanon ve Debray ile paylaştığı bu seçkinci çizgi, ikincil bir görüş değildir; ama birden çok içerikle görülür. Hepsinin ötesinde, işçi sınıfının öncülüğünü yadsıyışının henüz tanıtlanmamış mantıksal bir sonucundan başka bir şey değildir.

Daha sonraları, 1969'da *Der Spiegel* ile görüşmesinde, daha önce devrimci bir rol oynamak için «çok iyi bütünleştiği»ni ve «iyi ödüllendirildiği»ni düşündüğü yeni teknik aydınlar sorununa dönmektedir (bknz: *Kurtuluş Üzerine Bir Deneme*den verilen yukardaki alıntı). Önceki görüşünü değiştirerek, şimdi «teknik aydınların radikal [bir] potansiyel olabileceği»ni düşünmektedir; «tüm dirimsel toplum sorunlarına ilişkin» gücü yoksa da, «üretim sürecinde... belirleyici rolü» üstüne almaktadır[58]. Bu çelişkinin farkında olmasının, muhalefet saflarında önemli bir rol oynamaya iteceğine inanmaktadır. «Niteliği yüksek işçilerin, mühendislerin, uzmanların sayısının sürekli artması ve mavi yakalı işçiler diye adlandırılanların [sayılarının] görece azalması» nedeniyle katılmalarının artması olasılıdır.

Bu görüşmede, genç kuşağın, özellikle öğrencilerin rollerini de bir kez daha vurgulamaktadır Marcuse.

> Yeni duyarlık kavramının, sosyalist devrimin sadece, artık gereksinmeleri ve çıkarları bir sınıfsal toplumun [gereksinmeleri ve çıkarları] olmayan, yeni nitelikte bir insanı ve tüm değerlerin radikal bir biçimde yeniden değerlendirilmesini temsil eden bir sınıf tarafından gerçekleştirilebileceğine ilişkin Marksist kuramın ana kavramının yerini aldığına inanıyorum. Bu yeniden değerlendirmenin başlangıcının, çok derin

bir düzeyde, genç kuşakta, özellikle militan öğrenciler arasında olduğuna inanıyorum[59].

Marcuse, «Marksist kuram» adına konuştuğunu ileri sürebilir; ancak, bir toplumsal sınıfın bilimsel Marksist tanımının, önce toplumsal sınıfları, tüm sınıfları içeren kuşaklarla bir tutmaya, sonra da, bu kategoriden, toplumsal bir sınıf olmayan, ama Marcuse'nin değindiği ileri kapitalist ülkelerdeki burjuvazinin, küçük burjuvazinin, profesyonel tabakanın ve bazı durumlarda işçilerin oğullarından, kızlarından oluşan öğrencileri alıp çıkarmak gibi Marcuse'ci kargaşalıkla ortak hiç bir yanı yoktur. Ama Marcuse, öğrencilere bu yeri ayırmaya kendini öylesine vermiştir ki, Marksist sınıf mücadelesi kuramını bırakıp, temel toplumsal değişim ülküsünü taşıdığını ileri sürdüğü öğrencileri bir toplumsal sınıfa dönüştürmektedir.

Kapitalist ülkelerdeki komünist partilerin elli yıllık tutarlı, sabırlı, genellikle sözcüğün tam anlamıyle özverili çabaları; Marksist düşünleri sürekli yaymaları ve bunun sonucu olarak, kapitalist sisteme son vermek ve sosyalizmin kurulmasına başlamak için siyasal gücün ele geçirilmesinde, sınıfının çoğunluğuna ve müttefiklerine öncülük edecek siyasal bilince sahip, devrimci işçi sınıfı kesiminin yaratılması: Bunların tümünü bir yana itmektedir Marcuse. Hiç bir yerde, hiç bir zaman bu zorunlu faaliyete yer vermemektedir. Burada da onun seçkinciliği kendini göstermektedir yine.

1968'de Avrupa'daki işçi sınıfı mücadelelerinden bir yılı aşkın bir süre sonra bile, başlıca ağırlığı öğrencilere vermektedir Marcuse.

> Bugün, bu hâlâ bize olağanüstü gelmektedir; ancak öğrencilerle radikal bir tarihsel dönüşümün başlangıcına tarihte ilk kez rastlanmadığını öğrenmek için çok az bir tarih bilgisi yeterlidir. Yalnız Avrupa'daki durum değildir bu; dünyada her yerde böyledir. Bildiğiniz gibi, bugünkü toplumun bile yöneticilerini ve önderlerini veren aydınlar olarak öğrencilerin bugünkü rolleri, tarihsel açıdan, geçmiştekinden çok daha önemlidir[60].

Sonra, istemiyerek, belli çekincelerle, «henüz bütünleşme sürecine yem olmamış işçi sınıfı kesimlerini belki burada, Avrupa'

da katmamız gerektiği»ni benimser. Devrimci işçi sınıfının rolüne ilişkin kuşkusu —«belki» sözcüğü daha ileri gitmek istemeyişini açıkça belirler— 1968 olaylarından sonra pek etkili olamamaktadır gene de; böylece, başka yerlerde genellikle «genç işçiler»in gruplarından söz ederken «işçi sınıfının kesimleri»ni kullanmaya zorlanmıştır. Ancak, hiç bir yerde, bu genç işçi gruplarının bile, öğrenciler yerine mücadelenin önderi olabileceklerini düşünmemektedir. Önderliğe ilişkin sorunları özellikle tartışmamakta, ama egemenliğin tümüyle öğrenciler ve aydınlar tarafından kullanılacağını belirten her şey tekrar tekrar gösterilmektedir.

Sanayileşmiş kapitalist ülkelerdeki devrimde sınıfsal güçlerin rolüne ilişkin Marcuse'nin görüşleri özetlenecek olursa:

1. İşçi sınıfının çoğunluğu bir emekçi aristokrasisi olmuş, sistemle «bütünleşmiş», edilgen, tutucu ve hattâ karşı devrimci olmuştur. Kazanılabilecek olanlar genç işçiler ile yeni teknik kadrolardır.
2. Metropollerdeki belirleyici yeni muhalefet (a) «dışardakiler», işsizler ve çalışmıyacak olanlar, zenciler ve baskı altındaki öteki azınlıkların (b) yapılması gereken değişikliklerin niteliğine ilişkin yaratıcı gücü ve birikimi içlerinde taşıyan öğrenciler ve aydınlarla ittifak içinde hareket etmelerinden oluşmaktadır. Bu güçlerin zorunlu proleter müttefiki (c) Üçüncü Dünya'nın sömürülen kitleleridir.

Marcuse'nin düşüncelerinde, bu kavrama bağlı olan bir başka önemli öğe, geleneksel mücadele biçimlerinin ve işçi sınıfının geleneksel kurumları ile örgütlerinin yetersizliği, yararsızlığı ve hattâ tehlikesi[dir]. Parlamenter seçimler, kitleleri karıştırmak ve baskı altında tutmak dışında bir amaca hizmet etmemektedirler. Grevler, hattâ siyasal grevler bile yararlılıklarını yitirmişlerdir. Sendikalar büyük iş çevreleri ile işbirliği yapmaktadırlar ve kapitalist yönetim makinesinin bir parçası olmuşlardır. (Belki de bu, Muhafazakâr İngiliz hükûmetinin sendikaları güçsüzleştirmek ve grev silâhının olasılı kullanımını sınırlamak için gösterdiği kararlılığın nedenidir!) Komünist partiler bile düzenin bir parçası olarak düşünülmektedirler. On yıllar, hattâ yüz yıllar boyunca süren mücadelelerle işçi sınıfının kazandığı tüm demokratik haklar, yararlı olmaktan da öteye, gerçekte bir uğursuzluk ve bir

hile, *status quo*yu benimsemeleri için işçileri tuzağa düşürecek bir yol sayılmaktadır.

Marcuse'yi eleştirenlerin çoğu, bu görüşlerin gerisindeki tehlikeye dikkati çekmişlerdir. Dev şirketler arasındaki birleşmelerin sürekli olarak arttığı, çok-uluslu şirketlerin büyüdükleri ve görece az sayıda çok zengin ve güçlü kişilerin elinde çok büyük ekonomik gücün toplaşmasının geliştiği tekelci devlet kapitalizminin bugünkü döneminde, bu ekonomik güçlerin koşut bir siyasal anlatım bulmaları için doğal bir eğilim vardır. Bir zamanlar Lenin'in dediği gibi, serbest rekabet burjuva demokrasisine, tekelcilik zorbalığa dönüşüme ve tepkinin her yönden güçlenmesine eşittir. Bundan ötürü, Batı dünyasındaki demokratik haklara ve kurumlara çok yönlü saldırı. Hattâ, Avrupa Ortak Pazar ülkelerindeki ulusal parlamentoların bile, güçlerinin çoğunu Brüksel'deki bir avuç kişiliksiz, uluslararası bürokrata teslim olmaları beklenmektedir.

Bu nedenlerle, işçi sınıfının temsili için değil, iktidar mücadelesini sürdürmek için dayanak olduklarından, demokratik hakların ve kurumların savunulması, günümüzde, sosyalizm mücadelesinin kilit bir yönüdür. Marcuse'nin saldırılarından görünüşte «sol» görüşte olsa bile, bu kurumlara dil uzatan sağcılar yararlanmaktadırlar. Marcuse, çağdaş kapitalizmin faşizme yöneldiğini anıştırmakta (ima etmek) ve uyarmaktadır. Ancak, Almanya'daki kendi deneyimlerinden, Nazilerin iktidara gelmelerini kolaylaştıran etmenlerden birinin, faşizm yolunu kesmek için demokrasinin savunulması ve bu amaçla olasılı en geniş ittifakın kazanılması gereğini çok geç kavrayan anti-faşist hareketin bazı kesimlerinin sekterciliği olduğunu bilmelidir. Dimitrov'un, Komünist Enternasyonal'in 1935'deki Yedinci Dünya Kongresinde verdiği tarihsel söylev beş yıl önce verilmiş ve içerdiği değerli öğütler yerine getirilmiş olsaydı, faşizm denetim altına alınabilirdi. Marcuse, dünyada böylesine pahalıya mal olan bu acı deneyimi tamamiyle bir yana itmektedir. Demokratik kazançları zedeleme hevesi içinde olanlara karşı bunların savunulması gereğine yeterince ağırlık vermemekle, özlediği bu yeni yiğit dünyaya hainlik etmektedir. Savının tehlikesini görecek kadar yeterince yaşamış, deneyimden geçmiş ve bilgi edinmiştir kuşkusuz?

Sosyalist ülkeleri ele alış biçimiyle de kargaşalık yaratmaktadır. Anti-kapitalist devrimde işçi sınıfının öncü görevi ile birlikte Komünist Partisinin öncü görevini de yadsıyorsa, bu öncülerin

yarattıkları yeni toplumları kavrayamaması yeterince anlaşılabilir. Sosyalist ülkeler ile ileri kapitalist toplumlar arasında benzerlikler bulduğunu ileri sürmektedir: Her ikisi de «ileri sanayi toplumları»dır. Toplumlardan birinde üretim araçlarının özel mülkiyetiyle siyasal iktidarın kesinlikle büyük tekellerin elinde oluşuna dayanılarak kurulmasına karşı, ötekinin üretim araçları üzerinde kamu mülkiyetine ve işçi sınıfı iktidarına dayandığını bilmekle birlikte, açıkça önemsememektedir bunu. Sınıf iktidarı, devletin niteliği, üretim araçlarının sahipliği gibi sorunlara çok az yer vermektedir. Gene de Marksizm adına konuştuğunu ileri sürmektedir.

Sosyalizmi, kurulduğu ya da kurulma sürecinde olduğu yerlerde yadsıyarak, özlediği yeni toplumu tanımlamakta zorluk çekmektedir. «İleri sanayi ülkeleri»nin yerini neyin alacağını tanımlarken oldukça anlaşılmazdır. Küba gerillalarına ve Çin'in kültür devrimine yaptığı genel yollamalar bize çok bir şey açıklamadığı gibi, «kurtuluş», «dayanışma», «işbirliği» ve «yeni bir toplum kurulması» gibi genel terimler de bir açıklık getirmemektedir.

Marcuse, bu yeni toplumu açıklamaya çalışırken şunları yazar: Egemenliğe karşı mücadelede anarşik öğe zorunlu bir etmendir: Siyasal eylemin hazırlığında saklı ama disiplinli [olan anarşik öge], mücadelenin amaçlarında serbest bırakılacak ve kendini aşacaktır[61] (Marcuse, burada Almanca karşılığını kullanmaktadır: *aufgehoben* - çn). İlk devrimci kurumların kurulması için serbest bırakılan baskıya karşı duyarlılık, egemenliğe karşı ters tepki «Birinci Evre»nin, yani üretken güçlerin otoriter bürokratik gelişmesinin uzatılmasına karşı koyacaktır. Yeni toplum, bundan sonra, yoksulluğun kırılacağı düzeye görece hızlı ulaşabilir (bu düzey, iğrenç refaha ve israfa ayarlanmış olan ileri kapitalist verimlilik oldukça aşağıda olabilir). Gelişme, sonra, Doğu Avrupa'daki sosyalist toplumların katı kültürüyle zıtlaşan duyumsal bir kültüre yönelebilir. Üretim, İş İlkesinin ussallığına meydan okuyarak yeniden yönledirilecektir[62]; toplum bakımından zorunlu işgücü baskıcı bir çevre yerine estetiğin, karayolları ve otopark yerleri yerine parklar ve bahçelerin, yoğun eğlence ve boşalma yerleri yerine dinlenme alanları yapılmasına yöneltilecektir» Böylece, toplum bakımından zorunlu işgücünün (zaman), kâr ve İş İlkesi ile yönetilen tüm toplumlara ters düşen yeniden

dağıtımı, toplumu, tüm boyutlarıyle, giderek değiştirecektir; bu Gerçek İlkesinin Biçimi olarak Estetik İlkesinin yücelmesi anlamına gelecektir: Sanayi uygarlığının yarattıklarına dayanan alıcı bir kültür ve kendi kendini ileri iten verimliliğinin sonunun başlangıcı[63].

Bu çapraşık kavram, çok olasılıdır ki, işçi sınıfına devrim esintisini vermeyecektir; zaten Marcuse'nin de böyle bir niyeti yoktur. Dili ve sunuşu ile olduğu gibi içeriği ile de, yeni bulduğu toplumsal değişim etmeninde karşılık görebilir önermesi ancak. Anlamayı ve izlemeyi bir yana bırakın, savını okuyacak olanlar ne dışardakiler, ne de Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın proletaryasıdır. Onun muhalefetinde yer alan üçüncü öge olan öğrenciler ile aydınlar ya da en azından onların bir kesimidir yeni buluşunun güzel ve aldatıcı sesine kanacaklar.

Ancak, Marcuse'nin duyurusu öğrenciler için bile kalıcı olamaz, çünkü ne çağdaş kapitalizmin bilimsel incelemesiyle yoğrulmuş (onun bazı yönlerine ışık tutmasına karşın), ne de öğrencilerin kendi durumlarının, kapitalist toplum içindeki yerlerinin ve sosyalist devrimin gelişmesi için yapabilecekleri gerekli katkının gerçek bir değerlendirmesine dayanmamaktadır. Söylenen ve yapılan övgü, siyasal yol göstermenin ve önderliğin yerini alamaz; öğrencilerin giderek arayacakları da, geleceğin umudu oldukları güvencesinin verilmesinden çok önderlikdir.

GENÇLİK VE DEVRİM

1960'larda, birbiri ardından çeşitli ülkelerde, gençlerin başkaldırısı öylesine önemli olmuştur ki, konuya dikkati çekmek gereksizdir. Ama, ciddî devrimciler için, bu başkaldırıyı bilmek, hattâ nerelere vardığını bilmek yeterli değildir; daha önemli olan, nedenlerine inmek, niteliğini doğru değerlendirmek, büyük potansiyellerini ve sınırlamalarının tamamiyle bilincine varmaktır.

Marcuse, sonuçlarının çoğunu benimseyememize karşın, dikkatimizi bu olguya çekmekte tamamiyle haklıdır. Belki de burada, gençlerin her zaman tüm devrimci hareketlerde önemli bir rol oynadıklarını anımsamak yersiz kaçmayacaktır ve bu doğallıkla 20. yüzyıl için de böyledir. 1905 ve 1907'de de doğruydu.

1936-39'da İspanya'da da, gerek Franco'ya karşı koymak için silâhlarını alan İspanyollar, gerek onların savunmalarına katılan Uluslararası Tugaylar için de doğruydu. (İngiliz Genç Komünistler Birliği'nin İspanya'da ölen 28 üyesi ancak bir bölümünü göstermektedir öykünün; İspanya için canlarını veren İşçi Partisi üyeleri ile parti üyesi olmayanlar gibi İngiliz Komünist Partisi üyelerinin çoğu da gençlerdi.) Gençler, Avrupa'da, savaş zamanının direnme hareketlerinde de önemliydiler. Aynı şey Asya'da Japon faşizmine karşı savaşan gerilla güçleri için de doğruydu. 1945 yılında Mall'den aşağı yönelen Zafer Yürüyüşü'ne katılan Japonya'ya Karşı Malaya Halk Ordusu temsilcilerini anımsayanlar, bu kahraman savaşçıların ne kadar genç olduklarını da anımsayacaklardır; aynı biçimde, 1945'den sonra Aung Sang ve Birmanyalı öteki kurtuluş savaşçılarına rastlayanlar, onların dikkati çekecek derecede küçük yaşta olmalarına ve görünmelerine şaşırmışlardı. Çin'de de 1949'un utkulu (muzaffer) ordularında yürüyen 1925'in kıdemli askerlerinin yanında binlerce genç vardı. Küba'da, Vietnam'da savaş anı geldiğinde, gençler, erkek çocuklarla birlikte genç kızlar da mücadeleye atıldılar ve devrim için canlarını verdiler.

Bu açıdan, sanayileşmiş kapitalist ülkelerdeki gençliğin bugünkü başkaldırısı ve çağdaş devrimci hareketlere katılması yeni bir çıkış değildir. Bununla birlikte, bu katılmayı geçmiş davranış biçimlerinin bir yenilenmesi olarak düşünmek hatadır, çünkü bugünkü başkaldırının yeni boyutları vardır ve yeni koşullardan doğmaktadır.

Pek çok yetişkin işçi, bugünkü yaşam koşullarını düşünürken, önemli maddî kazançlar elde ettiğini dikkate alır. Televizyon, çamaşır makinesi, belki bir otomobil ve dış ülkelerde tâtil, kendilerinden daha yüksek eğitim düzeylerine kavuşan çocukları: Böyle bir dizi maddî kazanç tartılır ve geçmişle karşılaştırılır. Yaşam, yetişkin işçiler için elverişli olmuş değildir. Çoğu bu gelişmelerden yararlanamaz. Fazla çalışma yapanlar için işin yoğunluğu ve gerilimi artar, işsizlik ya da erken emeklilik tehdidi başlarının üzerindedir. Bununla birlikte, güçlüklere ve gerilimlere karşın, yaşamın yirmi ya da otuz yıl öncesinden, kesinlikle de *kendi* babalarının elde ettiklerinden daha iyi olduğunu düşünürler.

Ama, Batı'nın genç kuşağı için geçmiş otuz yılın getirdiği maddî kazançlar aynı ölçüde önemli değildir. Yetişkin işçilerin

başarı olarak gördüklerini, genç işçiler başlangıç noktası olarak görmektedirler; ileriye atılmaya ve daha çok kazanmaya isteklidirler. Babasının, kendinin şimdiki yaşama düzeyine ulaşmak için ödeyeceği uzun, inatçı ve acı mücadelelerin güçbelâ farkındadır. Çevresine bakınca, piramidin tavanında aynı varlıklı sınıfı, üretim için yeni tekniklerin tümünü kullanarak, küçük şirketleri yutarak, insanları kazandıkları paradan koparacak çeşitli yollar bularak çok büyük bir varlık biriktiren ve her gün daha güçlenen bir sınıfı görmektedir.

Batı'daki gençler, bugün hem bedensel, hem de duygusal olarak çok erken yetişmekte, daha erken olgunlaşmakta, daha iyi bilgi edinebilmekte, okulda daha uzun süre kalmakta ve genellikle daha çok eğitim görmüş kişilere gereksinme duyan bir toplumda yaşamaktadırlar. Çalışma yöntemlerinde, insanın doğaya egemenliğinde büyük değişikliklerin olduğu bilimsel ve teknolojik devrim çağındayız. İnsanın bilgi ufukları genişledikçe, evrenin gizlerini çözümlemek için uzayda daha da ileriye gidilmektedir. Öğrenciler, uzay araçlarını eğitim araç-gereçlerinde izlemektedirler. Ana-babalarına tamamiyle yabancı matematiksel hesaplar yapmaktadırlar. Ana-babalarının hâlâ bilmediği konuları öğrenmektedirler. Televizyon kameraları, yığınla saçmalığın yanı sıra, tamamiyle yeni bir bilgi dünyası açtı. Gerek fiziksel, gerek siyasal değişim hızı çok büyüktür. Yeni bilimsel atılımlar daha kısa sürede gerçekleşmektedir; her atılım keşfedilecek yeni bir dünya açmakta, elde edilen yeni bilgilerin uygulanacağı bir olanak yaratmaktadır. Her buluş arasındaki zaman aralığı, her buluş ile bu buluşun üretime uygulanması arasındaki zaman aralığı giderek kısalmaktadır. Yavaş, görünüşte duragan tutuculuk ruhu gitmiştir.

Ama tüm bu değişimle birlikte, bugünün genci, bu toplumun hatalarının da fazlasıyle farkındadır. Çinhindi'ndeki, Biyafra'daki savaşlar, Doğu Bengal'deki sel felâketi, Bangladeş'teki soykırımı; Televizyon ekranlarında canlı olarak gösterilen bunların hepsi, milyonlarca insanın inanması güç yoksunluk, açlık, yoksulluk ve hastalık koşullarında yaşamakta olduklarını evine taşımaktadır. Nükleer döküntülerin tehlikesini, bir nükleer savaşın daha da büyük tehlikesini bilmektedir. Her yanda gemlenemeyen kapitalizmin yıkıcı sonuçlarına tanık olmaktadır: Milyonlarca insan iyi bir eve gereksinme duyarken lüks daireler, bürolar, oteller, otoparklar. Yoksullar daha yoksullaşırken, varlıklılar daha da

varlıklı olmakta. Kentlerimizin gürültüsü giderek çekilmez olmakta, içimize çektiğimiz hava daha da zehirlenmektedir. Ekolojik bir felâketin eşiğinde olduğumuz, bu sistemin kâr hırsının yaşam kaynaklarımızı yok ettiği söylenmektedir her gün.

Yöneticilerinin benimsediği gösterişli varlıklılığın, Üçüncü Dünya'daki milyonlarca insanın sefaleti ve sömürüsü kadar kentlerdeki işçilerin çabukluğuna ve sömürüsüne, yeni yoksulluk deryaları yaratılmasına dayandığını anlamaya başlamaktadır.

Bu korkutucu koşullara son vermek için yapılan mücadelelerin de farkına varmaktadır. Özellikle, kendini beğenmişlik, ikiyüzlülük, hırs, tutuculuk, düşmanlık, duygusuzluk ve yıkıcılık gibi çağdaş kapitalist toplumun tüm olumsuz değerlerini temsil eden Nixon'dan, Heath'den, Wilson ya da Pompidou'dan çok Ho Chi Minh'le, Che Guevara'yla ve Angela Davis'le kendini özdeşleştirmeyi daha kolay bulmaktadır.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş çağında yaşamaktadır. Sosyalizmin, Marksizmin büyük düşünlerinin etkisi her gün daha yaygın ve derin olmaktadır.

Elbette ki, bunların hepsinin günümüz gençlerinin çoğundaki bilinçlenmede yer ettiklerini ya da çoğunluğun sisteme etken olarak karşı olduğunu ileri sürmek saçma olur. Marcuse'nin ve öteki yorumcuların haklı olarak değindikleri gibi, emperyalist ülkelerdeki yönetici kurumlar, gençlik ve öğrenciler de dahil olmak üzere, halkı aldatacak propaganda yöntem ve araçlarını mükemmelleştirmişlerdir. Başlıca gazetelerin tekelci denetimi, radyo, televizyon ve filmler üzerindeki denetim, eğitim sisteminin denetimi; bunların hepsi tekelci kapitalizmin yönetiminin hizmetine girmişlerdir. Bu propagandanın ölçeği, yöntemlerinin karmaşıklığı nedeniyle, gerçek sorunların çarpıtılmasına ve gerçek düşman olan kapitalizmin çoğu kişiden kısmen saklanmasına olanak vermektedir. İşçi sınıfının öfkesini gerçek hedeflerinden saptırmak, mücadelelerini körleştirmek ve reformcu bir *status quo* benimsemeye ikna etmek için, bu şaşırtma işleminde, bu dünyanın Harold Wilson'ları tarafından büyük bir hizmet başarıyle yerine getirilmiştir.

Ancak, bu çok büyük ideolojik gücü yalnızca ya da çoğunlukla kapitalist sınıfın elinde görmek ve karşı güçleri görmezlikten gelmek, gerçeği dengesiz ve çarpıtılmış bir biçimde sunmaktır. Bugün, gençlerin önemli bir bölümünün uyanışı, insanın yalan ve kargaşa engelini kırma yeteneğinin tanıtıdır. 1960'ların mücadele

dalgası geleceğin bir belirtisidir. Ve Marcuse'nin «bütünleşmiş toplum»unun duvarlarını halkın yıkma yeteneğinin de tanıtıdır.

Marcuse ve onun düşünlerine dayananlar, gençlerin devrimci rolüne dikkati çekerlerken, tamamiyle yeni bir şey bulmuşcasına konuşmakta ve yazmaktadırlar. Marx ve Engels, bir yanda, gençler boşlanırlarsa hareketin karşılaşabileceği tehlikeleri, öte yanda, mücadeleye katılmaları sağlanırsa elde edilebilecek başarıları özellikle vurgulayarak gençlerin bu rolüne tekrar tekrar dikkati çekmişlerdir. Marx, Paris'deki 1848 devrimi üzerine yazarken, işçi sınıfı ile tek başına baş edemeyen burjuvazinin tek çıkış yoluna başvurduğunu belirtmektedir: Proletaryanın bir kesimini ötekine karşı oynamak[64].» Burjuvazi, bu amaçla, onbeş-yirmi yaş arasındaki genç gezgin muhafızlardan 24 tabur örgütlemiştir. Çoğu *lumpenproletarya* saflarından gelmiş olmakla birlikte, komutanlarının «vatan için ölüm ve cumhuriyete bağlılık sözleriyle etkilenmiş burjuva çocukları» olduğuna değinmektedir Marx[65]. Ancak Marx, 1848 savaşlarında bir bütün halinde babalarının yanında, devrim saflarında dövüşen çalışan gençlerin oynadıkları rol konusunda, bu deneyimin kendisini yanıltmasına olanak vermemektedir. Marx, «bilinçli işçiler, sınıflarının, bunun sonucu olarak insanlığın geleceğinin tamamiyle gelişen işçi kuşağının eğitimine bağlı olduğunu kavramaktadırlar» diye yazmakta tamamiyle haklıydı[66].

Engels de, genç işçilerin yanı sıra öğrencilere de görevler düştüğüne değinmektedir. Aralık 1893'de Cenevre'de toplanan Uluslararası Sosyalist Öğrenciler Kongresi'ne gönderdiği mesajda şöyle diyordu:

> Çabalarınız, yaklaşan devrimde önemli bir rol oynamak üzere, bedensel işgücünü veren *öteki emekçi kardeşlerle omuz omuza ve aynı saflarda yer alacak* düşünsel işgücü proletaryasını oluşturacak öğrenciler arasında uyanışın gelişmesine yönelsin[67].

Devrim safına gençleri kazanmanın ve onların mücadeleye katılma ve özveri isteklerinin önemini Lenin de çok iyi biliyordu. Ona göre, bu özellikle genç işçiler için doğruydu. «Gençlik, öğrenciler ve özellikle genç işçiler tüm mücadelenin akışını belirleyecektir», diye yazıyordu[68]. Lenin, partiye gençlerin egemen olma-

sını çok doğal karşılamaktadır; «biz geleceğin partisiyiz ve gelecek gençliğindir. Biz yenilikçilerin partisiyiz ve yenilik getirenleri her zaman büyük bir istekle izleyenler gençlikdir. Biz, çürümüşlüğe karşı özveriye dayalı bir mücadele veren bir partiyiz ve özverili bir mücadeleye ilk atılan her zaman gençlikdir[69].»

Daha önce de değindiğimiz gibi, gençlik, bugün, genel olarak, emperyalist ülkeler de dahil olmak üzere, şimdiye dek olduğundan daha büyük bir rol oynamaktadır. Gençlerin bu genel faaliyetlerinde egemen olanlar öğrencilerdir[70]. Öğrencilerin devrime önemli ölçüde katkıda bulunmaları yeni değildir. Marx ve Engels'in bunu nasıl değerlendirdiklerine değindik. Devrimci harekete ilk girenler, Marksizmin kurucusu genç öğrenciler, onlarla birlikte çalışanlar ile işçilerin çoğu da genç öğrenciler ve aydınlar olduğundan [Marx ile Engels] tersini yapsalardı garip olacaktı. Lenin, «Öğrenci Hareketi ve Bugünkü Siyasal Durum» adlı çok iyi bilinen makalesinde, 1908'de St. Petersburg Üniversitesi'ndeki öğrenci boykotunu «karşı devrimin oluşturduğu bugünkü durumun... bir siyasal belirtisi» olarak tanımlamıştır. «Binlerce ve milyonlarca bağ, öğrenci gençliği alt ve orta burjuvaziye, küçük bürokratlara, köylülüğün belli kesimlerine ve ruhbanlara, vb. bağlamaktadır[71].» Lenin, bu boykotun büyük önemini gördü ve «bu başlangıcın zayıf ve olgunlaşmamış olmasına karşın», «işçi sınıfı partisi»ni bu eylemden yararlanmaya çağırarak destekledi. Bununla birlikte, bu öğrenci eyleminin, işçi sınıfı hareketlerinin geçici olarak durgunlaştığı bir zamana rastlamasına karşın, Lenin, Marcuse'nin tersine, dengesiz bir yargıda bulunmamış ve günümüze dek değerini koruyan öğüdünü şu sözcüklerle yazmıştır:

> Proletarya borcunu ödemeden geri kalmayacaktır. Ziyafetlerdeki, yasal sendikalardaki, üniversitelerdeki, temsilci kuruluşlardaki söylevlerde burjuva demokratların üstünlüğünü benimser. Ancak, ciddî ve büyük devrimci kitle mücadelelerinde bunu yapmaz ve yapmayacaktır[72].

Öğrenciler Asya'da da, bu yüzyıl boyunca, devrimci hareketlere egemen olmuşlardır. 1905 devrimi sonrasında, İran'daki öğrenciler, Şahı parlementer hükûmete olanak veren yeni bir anayasa getirmeye zorlayan büyük ayaklanmada dikkati çekiyorlardı. Mücadele, Aralık 1905'de Tahran'da işçilerin genel greviyle başlamış-

tı; öğrenciler katılmakta gecikmediler. Osmanlı İmparatorluğu'nda, 1905'den sonra, başkent de olduğu kadar Kahire, Şam ve Selânik'de de desteklenen, Mustafa Kemal'in öncülüğündeki Genç Türkler devrimci hareketini de öğrenciler ve aydınlar desteklemişlerdir

1917 Ekim Devrimi'nin etkisiyle Asya'dan büyük mücadele dalgaları geçti. Bazı ülkelerdeki olaylarda öğrenciler önemli bir rol oynadılar. Özellikle Çin'de, 1919'daki 4 Mayıs hareketinde böyle oldu. Bu kez öğrenciler, kitle hareketi için katalizör görevi gördüler; dahası, ülkenin her köşesinde hemen karşılık bulan bir genel grev çağrısı ile kendi gösterileri ve öteki eylemleriyle kitle hareketini doğrudan doğruya onlar başlattılar. Sonraki yıllarda, Çin'de, özellikle çoğunun devrim şehidi olduğu Şanghay'da, Çankay-şek'in devrilmesine dek, öğrenciler mücadelede başlıca etken oldular.

Hindistan'da, öğrenciler, anti-emperyalist mücadeleye 20. yüzyılın başında katıldılar; 1930'larda, özellikle Bombay'da siyasal ortamın belirli bir özelliği oldu bu.

> Bombay Öğrenci Birliği kentteki yaygın siyasal hareketlere katıldı. Öğrenciler, emekçilerin örgütlenmesinde etken görev aldılar, komünistlerle, 1934'den sonra da Kongre Sosyalistleri ile çalıştılar. Sendikal hareketteki çalışkan kadroların çok değerli bir kaynağı öğrencilerdi. Kongre'de de ekindiler. Ayrıca, Ocak 1930'da Kongre'nin resmen benimsenmesinden çok önce, öğrenci hareketi açıkça tam bağımsızlık isteminde bulundu[73].

Hindistan'da siyasal harekete katılmayı sürdürdüler öğrenciler ve başlıca partilerin hepsine kadro sağladılar. Burma ve Kore'de de devrimci mücadelelerdeki geleneksel önemli görevlerini yaptılar. Latin Amerika'da ve Orta Doğu'da, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, ulusal kurtuluş mücadelelerinde egemen olmuşlardır öğrenciler.

Batı'da bile, geçen on yıl içindeki öğrenci faaliyeti yepyeni bir sayfa açmamıştır. Britanya'da, 1926 Genel Grevi'nde, öğrencilerin, özellikle burjuva çocuklarının alçakça grev kırıcılıklarına tanık olunduğu doğrudur. Ama 1930'larda önemli bir değişmenin belirtileri vardı. John Cornford ve öteki komünist öğrenciler sendi-

ka toplantılarında konuştular, işsiz yürüyüşçüler için dayanışmayı örgütlediler ve üniversitelerde bilinçli bir sosyalist hareket geliştirdiler. Genç komünist Richard Freeman, tutuklanan komünist önder Luis Prestes'e dayanışmasını göstermek için Brezilya'ya gittiğinde, bir Brezilya hapishanesine atıldı. İspanya'da Uluslararası Tugaylar kurulduğunda, bazı genç İngiliz öğrencileri ve genç aydınlar savaşmaya gittiler; yaşamlarını verenler arasında, dördü de genç komünist olan John Cornford, Davis Guest, Lorimer Brich ve daha çok Christopher Caudwell olarak tanınan Christopher Springg vardı.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, Bettina Aptheker'in anımsattığı gibi[74], «... 1920'lerin sonlarıyle 1930'lar boyunca, öğrencilerden kitle halinde protestolar geldiğine değin önemli belirtiler vardır. 1939'a gelinceye dek, barış için yapılan öğrenci boykotlarına bir milyonu aşkın kolej ve lise öğrencisi katıldı. Geçmiş kuşakların öğrencileri, bugün kullanılan taktiklerin çoğunu kullandılar: Dilekçeler, referandumlar, oturmalar ve boykotlar. Kolej ve üniversite yönetimleri de benzer biçimlerde karşılık verdiler: Geçici olarak öğrenimi durdurmak, okuldan çıkarma ve tutuklama.»

ÖĞRENCİLER VE TOPLUM

Ne olursa olsun, geçen on yıl içinde Batı Avrupa ile Amerika Birleşik Devletleri'nde görülen, öğrencilerin yaygın ve çoğunlukla dramatik faaliyetleri, özellikle 1967'den 1969'a değin Japonya, Batı Almanya, İtalya, İspanya, Fransa, Büyük Britanya ve ABD'ndeki büyük ayaklanmalar, bu ilk mücadelelerin bir yinelenişi ya da devamı olarak düşünülemez. Batı'da 1960'lardaki öğrenci eylemleri, tekelci kapitalizmdeki değişimlere bağlı etmenlerle dikkati çekmektedir; bunun bir sonucu olarak, bu öğrenci ayaklanmalarının tekelci kapitalizmin egemenliğine karşı yapılan genel mücadele üzerinde önemli bir etkisi vardır.

Toplumsal kökenleri ve durumlarından ötürü, aydınlar ile öğrenciler, genellikle köklü tutucu önyargıların hareketsizleştirdiği, toplumsal düzene gömülmüş, egemen politika ile ideolojiye en güçlü kitlesel desteği sağlayan orta tabaka üzerinde büyük bir etki yapmaktadırlar. Son zamanlarda İspanya'

nın deneyimi, öğrenci ve aydınların, mücadeleleri ile, düzenin dişlilerinden biri olduğundan toplumun doruğunda olduklarını düşünen görevlilerin, kendi durumlarından hoşnut rahatlıklarını, tutuculuklarını, kendini beğenmiş doyumluluklarını tedirgin ettiğini göstermiştir; bu toplumun da değişebileceğini duyurarak küçük ve orta burjuvazinin dinginliğini sarsmaktadırlar. Kapitalist devletin teknik mekanizmasına, yargı organlarına, hattâ ordu ile kamu düzenini sağlayan güçlere sızmışlardır. Geleneksel aydın çevresinin, *yerleşmişlerin* tutuculuğunu kırmaktadırlar.

Öğrenciler ve aydınlar, burjuva politikası ile ideolojisinin desteği olan toplumsal tabakayı içinden yıkmaktadırlar. Böyle yaparak, temelde etkisini ve gücünü azaltmak ve bu toplumu hem içten, hem de dıştan parçalamak için, kapitalist toplumun destekleyicilerini ayırmaya yönelik bir çevirme hareketi ile sınıf mücadelesinin ön safındaki işçi sınıfının eylemini tamamlamaktadırlar[75].

İspanya Komünist Partisi Genel Sekreteri'nin, ülkesindeki öğrenci hareketinin etkisine ilişkin bu değerlendirmesi, öteki Batı ülkelerindeki öğrenciler için de büyük ölçüde geçerli olmaktadır.

Marcuse ve öğrenci hareketlerini yorumlayan öteki yorumcuların da haklı olarak değindikleri gibi, öğrencilerin bugün politikada oynadıkları rol, gerek bilimsel ve teknolojik devrime, gerek kapitalist ülkelerdeki yaşamın ve toplumsal faaliyetin tüm yönlerini kapsayan çağcıl tekelci kapitalizmin askerî-sınaî karmaşasının artan egemenliği ile doğrudan bağıntılıdır açıkça.

Başlıca kapitalist ülkelerdeki üretken güçlerin büyümesi ile bilimsel ve teknolojik devrimin gelişmesi, yüksek öğrenimin gerek ölçeğinde, gerek işlevinde çok büyük bir etki yapmıştır. Bilim doğrudan üretken bir güç olmuştur; çağcıl sanayide kendilerine düşen görevleri yapmaları için bilimsel ve teknik kadrolara, mühendislere, her dalda uzmana karşı talep giderek artmaktadır. Üretime doğrudan doğruya bağlı olan bunların yanı sıra bir ideoloji uzmanları ordusu da vardır: Toplumbilimciler, personel şefleri, ekonomik danışmanları, sanayi ruhbilimcileri, pazar araştırmacıları, halkla ilişkiler personeli ve tekelci şirketlerin pürüzsüz çalışmasına, işçileri şaşırtmaya, uyuşmazlıklarda işverenin savlarının ve kamuoyunun hazırlanmasına, tekellerin kâr etmeleri

için üretilen mal ve aygıtların halk tarafından satın alınmasına hizmet eden birçok uzman.

Şişkin devlet bürokrasisi de teknik eğitim görmüş personel ordusuna gereksinme duymaktadır. Ordu, güvenlik organları, polis, durmadan geliştirilen silâh ve araçlarla daha çok çağcıl araçlara dayanmakta ve bunlar da, kendi hesaplarına, denetimin üst kademeleri de dahil olmak üzere, binlerce uzmanı gerekli kılmaktadır. Büyük tekellerin denizaşırı çıkarları ve bunların Devletleri daha çok danışman ve uygulayıcı (sulama uzmanları, jeologlar, ekonomistler, tarım uzmanları) gerektirmektedir.

Radyo ve televizyon yorumcuları, gazeteciler, «uzman» yorumcular; bunlar da tekellerin politikalarını ve tekelci kapitalist devleti halka satmak için gereklidir. Ve bu her türden oluşan uzmanlar ordusunu eğitmek için üniversiteler çoğalmakta, genişlemekte ve kendi hesaplarına, tekelci kapitalizm adına televizyon şebekesi ya da basın yoluyle ilettikleri yüksek görüşleriyle işlevlerini iki katına çıkaran profesörler, öğretim üyeleri, araştırmacılar arzına daha çok gerek duyulmaktadır.

Bu teknolojik ilerleme ve çağcıl kapitalizmin yeni gereksinmeleri, üretimin ve toplumsal faaliyetin tüm alanlarına çekilenlerden, her zamankinden daha yüksek bir eğitim düzeyi istemektedir. Örneğin, ABD'nde, orta öğrenim gerektiren işler yüzde 40 oranında artarken, onaltı ya da daha uzun süreli öğrenim gerektiren işlerin sayısı son on yılda yüzde 67 artmıştır. ABD tahminleri, «beyaz yakalılar»ın sayısının, 1975'e değin ABD'ndeki işgücü gereksinmesinin yüzde 48'ini oluşturacağını göstermektedir[76].

Bunun sonucu, öğrenci sayısında önemli ölçüde bir artış ve aynı zamanda toplumsal bileşiminde de bir değişiklik olmuştur. Bunun yanı sıra, yüksek öğrenim kurumları büyük iş çevrelerine ve devlete daha sıkı bağlanmış, işleyişleri, ders programları, yönetimleri, özellikle ordu da dahil olmak üzere, tekellerin ve devletin çıkarlarına bağlanmıştır.

Öğrenci nüfusun patlaması gerçekten şaşırtıcı olmuştur. ABD'nde, 1958'den 1968'e dek geçen on yıl içinde, öğrenci sayısı iki milyondan yedi milyona çıkmıştır. 1950'den 1964'e dek, onbeş yılda, Fransa'da, Batı Almanya'da ve Belçika'da üç kat ve İsveç'te hemen hemen dört kat artmıştır. 1968'e dek geçen on yıl içinde, Batı Almanya'daki öğrenci sayısı 110.000'den 500.000'e, Fransa'da 200.000'den 680.000'e, Britanya'da (savaştan önce yalnızca 70.000 iken) 216.000'den 418.000'e ulaşmıştır. Bugün Batı Avrupa'

da üç milyonu aşkın, Japonya'da da bir milyondan çok öğrenci vardır. Ve sayıları giderek artmaktadır. Açıkça, hızla büyüyen boyutlarıyle yeni bir toplumsal kitle gücü ile, Lenin'in değindiği gibi, «binlerce ve milyonlarca bağla... orta ve aşağı burjuvaziye bağlı olan» ve bugün artan, ama henüz sınırlı bir ölçüde olan işçi sınıfını da ekleyebileceğimiz bir güçle karşı karşıyayız.

Bu niceliksel artışın bir sonucu, üniversitelerle öteki yüksek öğrenim kurumlarının fiziksel niteliğinde belli bir değişimdir. Bir yandan, daha eski üniversitelerin daha geleneksel, görece sessiz ve içine kapalı koşulları sürerken, yeni kolejler bir kitle karakteri almakta, daha çok fabrikalara benzemektedirler. Bütçeden karşılanan yardımlarla verilen ucuz yemekleriyle, basit masa ve sandalyeleriyle, ucuz kullanışlı tabakları, çatal ve bıçaklarıyle, aynı anda yemek yiyen binlerce kişinin sesleriyle büyük öğrenci kantini bir fabrika kantinine benzemekte ve ağır yemek masası havasından çok uzakta kalmaktadır. Eskiden münazara düzenleyen derneklerin yüzeysel ve bir ölçüde çocuksu atmosferi, artık yalnızca genel ilkeye ilişkin bir görüşü belirten bir oyla sona ermeyecek olan, belli karar ve eylemlere yönelen kitle toplantılarına ve ciddî tartışmalara yol açmaktadır. Bu yeni kitle atmosferinde, birlik duygusunu ve ortak güçlerini daha iyi anlamaktadır öğrenciler. Bu propagandaya, örgütlenmeye, hızlı kitle eylemine daha çok yardımcı olan bir durumdur.

Haberleşmenin gelişmesinin de etkisi olmuştur. Öğrenciler, çoğunlukla bekâr erkek ve kızlar olduklarından, doğallıkla öteki yetişkinlerden daha az eve bağlıdırlar; ama şimdi hareketlilikte ve haberleşmede artış vardır. Bir kolejle öteki arasındaki haberler ve kişisel ilişkiler birkaç saatte, hattâ dakikada oluşuvermektedir; uluslararası ulaşımla haberleşmenin hızlanması ve gençler arasında dış ülkelere seyahat alışkanlığının artması, öğrenciler arasında uluslararası hareketlilikte de büyük bir artış anlamına gelmektedir. Bunun sonucu olarak, düşünler bir ülkeden ötekine çok çabuk akmakta, dayanışma eylemleri daha kolaylıkla örgütlenmekte, bir ülkedeki öğrenciler ile öteki ülkedekiler arasındaki kişisel ilişkiler daha sık ve kolay olmaktadır. Bu uluslararası hareketlilik, kuşkusuz, Batı Avrupa'daki 1967-1969 büyük öğrenci eylemlerinin patlamasının etmenlerinden biridir; doğallıkla, dünyanın her yanına öğrenci ayaklanması düşünün yayılmasına yardımcı olan bu olaylarla ilgili haberlerin ulaşması da yardımcı olmuştur.

Ancak, öğrenci nüfus yalnızca artmamıştır; toplumsal bileşimi de değişime uğramıştır. Bu, üniversitenin değişen işlevinin, giderek büyük iş çevresinin, ordunun ve Devletin öteki kesimlerinin doğrudan hizmetine girmesinin doğal bir sonucudur. Öğrenciler, önceleri, çoğunlukla yönetici, bürokrasi önderleri, üst kademede memur, sömürge yöneticileri, öğretmen, profesör, hattâ Muhafazakâr Parti'nin parlementerleri olmak üzere edebiyat, fen ve hukuk öğrenimi görmüş burjuva çocuklarıydılar. Bu kategorilere hâlâ gereksinme vardır; ancak, ileri kapitalist toplumun, bilimsel ve teknolojik devrimin ve askerîleştirilmiş Devletin giderek artan yetişmiş personel gereksinmesiyle, varlıklı ve aristokrat ailelerin ötesine ulaşmak, küçük ve orta burjuvazinin, hattâ işçi sınıfının çocuklarını bile toplamak zorunlu olmuştur. İşçi sınıfının çocukları hâlâ azınlıktadır; Britanya'da yüzde 26, Fransa'da yaklaşık yüzde 12, Batı Almanya'da yüzde 5, İspanya'da yüzde 4[77].

Artık düzenin üst saflarından çekilmeyen bu yeni öğrenci orduları yepyeni sorunlarla karşı karşıyadır. Varlıklı anne-babalara dayanmadan yollarını açmak zorundadırlar; Britanya gibi devlet yardımı aldıkları ülkelerde bile, öğrencileri, öğrencilikleri süresince sürekli parasal sıkıntılarla yüz yüze getirecek ölçüde yetersizdir. Giysileri azdır ve modaya uygun olmaktan çok kullanışlıdır; yiyecekleri basit, yaşama biçimleri yalındır. Biraz ek para kazanmak için tâtillerde çalışmak —bu işler de genellikle niteliksiz ve düşük ücretlidir (mektup ayırma, tâtil kamplarında garsonluk, harmanda çalışma, sayfiyelerde danışma işleri vb.)— şimdi İngiliz öğrenciler arasında çok yaygındır. Ve bunların hepsinin sonucu belirsizlik ve güvensizliktir. Yetenekli öğrenciler bile, kapitalist fare yarışına katılacaklarını bilmektedirler; yeteneklerine uygun bir iş bulacaklarından bile emin değillerdir.

Her şeyin ötesinde, büyük uluslararası şirketlerin, askerî-sınaî komplekslerin ve onun emperyalist devletine hizmet eden kapitalist makinenin çarkında bir diş olmak üzere eğitildiğini giderek daha iyi anlamaktadır.

Bunun hangi ölçüye ulaştığı, örneğin 1970'de Warwick Üniversitesi'ndeki bunalımda ortaya çıkmıştır[78]. Bu Üniversite ile büyük iş çevreleri arasındaki ilişki Üniversite Konseyi'ni oluşturan personele bir göz atarak görülür. Konsey'de Hawker Siddeley'in, Phoenix Assurance Co.'nun Lloyds Bank'ın[79], Courtaulds'un, Reed Paper Group'un, Barclays Bank'ın, Portland Cement'in, Rootes

Motors'un, Jaguar Cars'ın, British Leyland Motor Holdings'in müdürleri vardır. Üniversitenin çıkarlarına hizmet etmesi beklenen, çoğu otomobil sanayii ile ilgili olan başlıca İngiliz tekellerinin gerçek bir yoklaması! E.P. Thompson'un değindiği gibi, ilgili firmalardan en az üçünün Güney Afrika'da çıkarları olması da dikkat çekicidir. Büyük iş çevrelerinin bu temsilcilerinin hepsi, genellikle, Üniversite Konseyi'ne egemendirler ve politikaları ile yönetimi saptarlar. Thompson, «ezmeğe gelince onlar kazanır» demektedir[80].

Bu koşullar altında, Warwick Üniversitesi'nin, 1966'da Üniversite rektör yardımcısı tarafından, «Üniversite'nin önceliklerinin başında... otomobil mühendisliği...»nin konmaya zorlanması hiç de şaşırtıcı olmadığı gibi, Üniversite'nin metal yorulması (Massey-Ferguson), yakıt verme sistemi (Rover Company) ve lâstik yorulması (Dunlop) konularında araştırma yapması da şaşırtıcı değildir. Thompson, «bazı yerel sanayicilerin Üniversite'yi kendi araştırma ve geliştirme girişimleri için büyük ölçüde bir laboratuvar olarak görmeleri tehlikesi»ne yerinde olarak dikkati çekmektedir[81].

Ancak, Üniversite motor tekellerine yalnızca teknolojik yardımda bulunmak —ki, bu çok ekonomiktir— için baskı altında kalmayıp, yönetici personelini eğitmekte de yardımcı olmaktadır. Bunun sonucu olarak, «bir noktada, Institute of Directors'un İş Dünyası Profesörü (Houlden)[82], Pressed Steel'in Sanayi İlişkileri Profesörü (Clegg)[83], Barclays Bank'ın Yönetimsel Bilgi Sistemleri Profesörü (R.I. Tricker) ve Clarkson'un Pazarlama Profesörü (J.D. Waterworth) tek bir 'Büyük Yığın' içinde Sanayi ve İş İncelemeleri Okulu'nda bir araya getirildiler[84].»

Bu «Büyük Yığın»ın önerdiği sevk ve idare derslerinin genel niteliğini açıklamak üzere, 1967'de Üniversite'de hazırlanan bir broşür şunları içermekteydi:

> Kârlılığın temel kavramları, risk ve yatırıma bağlı olarak belirsizlik, aktiflerin idaresi ve değerlendirilmesi, belirsizlikte sermaye bütçelemesi, vergilemenin yansıması, sermaye ikame kararları. Finansman seçimi, yeni senetler piyasası, kurumsal önderler, sermayenin maliyeti, vergileme ve şirket politikaları, devralma, uzun dönemli malî planlama.

Bütün bunlardan sonra, Üniversite rektör yardımcısı Butterworth'un, «önerilen ders için danıştığımız sanayiciler, dersin içeriği açıklanır açıklanmaz hoşnutluklarını gösterdiler» demesi şaşırtıcı değildir. Kuşkuya gerek yok bundan. Tekelci egemenliğindeki Üniversite Konseyi, Üniversite'nin iş çevreleri için üstlendiği göreve öylesine eğildiler ki, bir danışman firmaya, John Tyzack and Partners'a Üniversite'nin yönetim yapısına ilişkin önerilerde bulunma çağrısında bulundular. Hazırladıkları raporda «Üniversite *geçerli ticarî ya da sınaî standartlara* göre yetersiz» bulundu (İtalikler yazarındır). Bu yetersizlikleri gidermek için, personele oranla öğrenci sayısının artırılmasını önerdiler ve Üniversite'de demokrasinin yerine ilişkin ciddî kaygılarını belirttiler. «Er geç», dediler, «Warwick Üniversitesi, demokratik ilkeler ile etkin hükûmet arasındaki çağlarca eski çatışmada uzlaşmak zorunda kalacaktır[85].»

Warwick Üniversitesi'ni bir örnek olarak aldık; ama bu eğilim başka yerlerde de, yalnız Britanya'da değil, tüm kapitalist dünyada, özellikle üniversite ile askerî-sınaî kompleks arasındaki bağın daha ileri olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde dikkati çeker. 1961'de bir okul-aile toplantısında, o zaman Michigan State Üniversitesi'nin başkanı olan John A. Hannah şunları söylemiştir: «Kolejler ve üniversiteler savunmamızın tabyaları, süpersonik bombardıman uçakları, nükleer denizaltılar, kıtalararası balistik füzeler kadar ülkemizin ve yaşama biçimimizin sürdürülmesi için de zorunlu görülmelidirler[86].»

İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmelere dayanarak, General Piel'in sözleriyle «ABD üniversiteleri büyük silâhları geliştirme laboratuvarlarına dönüşürken»[87], ABD askerî yetkilileri, bu işbirliğini savaştan sonraki «komünizmi durdurmak» ve soğuk savaşı sürdürmek için uyguladıkları dünya stratejisinin bir parçası olarak genişlettiler. Bu amaçla, Savunma Bakanlığı, «seçilen üniversitelerde askerî araştırma merkezleri kurmak, Savunma Çözümlemeleri Enstitüsü'nde olduğu gibi bağımsız araştırma örgütlerinin kurulmasında üniversite yöneticilerinin yardımını sağlamak, Donanma Çözümlemeleri Merkezinin yönetimini üstlenmeyi Rochester Üniversitesi'nin kabul etmesine tanık olunduğu gibi mevcut bir kuruluşun üzerine almayı benimseyen üniversitelere malî yardımda bulunmak üzere harekete geçildi. Doğrudan üniversite katılmasının yapılabilir olmadığının tanıtlandığı durumlarda da, Pantagon, 'kampus benzeri çevresi' ile övünen ve aka-

demik yaşamın birçok kuralına bağlanan bağımsız araştırma örgütleri olan üniversitemsi şebeke kurmayı uygun görmüştür; bu tür kurumların en iyi örneği Rand Corporation'dır[88].»

Askerî çıkarları harekete geçiren yalnızca askerî silâhlar değildir; bundan ötürü, üniversitelerle ilişkilerini en dolaysız ve kılgısal anlamda bilim ve teknoloji sorunlarıyle de sınırlamamaktadırlar.

...önceleri, son savaşın resmî tarihine ilişkin danışmanlık gibi hafif işlerle uğraşan humanistler bile, «askerî personelin arazi ve dil eğitimleri ile belirli stratejik halklarla ilgili çalışmalar»da kendileri için daha olumlu görevler buldular. Tüm öğretim alanlarındaki projeler için bol bol ayrılan fonlarla, üniversite kampusu, sözleşme koşullarına uygun çalışmalar için kendini kiralamaya hazır bir yeni tür bilim tüccarlarını, doktora burslarını barındırmaya başladı[89].

Beklendiği üzere, üniversiteler ile araştırma enstitülerinin askerî bağları büyük iş çevrelerinin çıkarlarına da hizmet etmektedir. Askerî araştırmalar sonucu ortaya çıkan teknolojik atılımlar tümüyle özel sanayiin kârı olmaktadır; hele kendileri araştırma için bir harcama yapmıyorlarsa. Ve bu araştırmanın ne denli büyük olduğunu, Californiya Üniversitesi'ne bağlı olan Lawrence Radiation Laboratory ile Los Alamos Scientific Lab.nda çalışan bilim adamı, teknisyen ve destek personel sayısının 11.850'den az olmaması, 1968 yılı bütçesinin de 288 milyon dolar olması göstermektedir.

...askerî araştırma şebekesine daha çok girdikçe, akademik olan ve olmayan işlevler arasındaki ayrım daha da silinir. Bir üniversite araştırma enstitüsünün mütevvelli heyeti ya da yöneticisi, büyük bir olasılık olmaktan da öteye, yakındaki sanayi bölgesindeki bir şirketin yöneticisi ve, aynı zamanda, kendi araştırma alanındaki sözleşmeleri düzenleyen Pentagon danışmanıdır. Yöneticileri araştırma enstitülerinin ve düşünce depolarının mütevelli heyetlerine genellikle egemen olan savunma sanayii korporasyonları sınıflandırılmış bilgileri alabilmekte, hükûmete satmaya çalıştıkları projeleri «tarafsızca değerlendirme» olanağına sahip olmaktadırlar. Buna karşılık

üniversiteler, katkılarından ötürü, büyük araştırma sözleşmeleri ve profesörler için kârlı danışma ücretleri almaktadırlar. Bu düzenlemelerin örnekleri birçok üniversitede bulunabilir ve özellikle MIT, Stanford ve John Hopkins gibi araştırmaya yönelik büyük kampuslarda geçerlidir.

Üniversitelerin, hemen hemen tamamiyle, üniversitenin araştırma faaliyetlerinden en çok yararlanan korporasyonları temsil eden kişilerce yönetildiği ortaya çıktığında Amerikan askerî araştırma şebekesinin öğelerini birleştiren işbirliği ruhu şaşırtıcı olmamaktadır[90].

Colombia Üniversitesi mütevelli heyeti üyeleri arasında 1969 yılında Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı ile sözleşme yapanlar arasında, büyüklüğüne göre birinci ve üçüncü sırayı alan Lockheed Aircraft Corporation ile General Dynamics'in yöneticileri vardır. 1968 yılında yapılan sözleşmeler arasından 19 yönetici Massachusetts Institute of Technology'nin yönetim organında temsil edilmektedir. Birkaç yeri birden temsil eden yöneticiler dikkate alındığında toplam 41'e ulaşmaktadır.

Üniversiteler ile askerî ve tekelci firmalar arasında kurulan bağlara ek olarak, askerî kesim, üniversite personelini çeken özel, bilimsel açık oturumlar oluşturmaktadır. Bu açık oturumlar, askerî şebeke için araştırma görevini yapan hükûmet dışı danışmanlık organlarının kurulmasını özendirmektedir. Bu gruplardan biri olan Savunma Analizi Enstitüsü'nde Jason Bölümü, bize söylendiğine göre, «zamanlarını, mümkün olduğunca savunma sorunlarına ilişkin öncü çalışmalara ayıran» yaklaşık 40 kadar önemli bilim adamından oluşmaktadır[91]. 1964'de «karşı devrim, ayaklanma ve sızma» gibi sorunlara yöneltmişti çalışmasını[92]. Bunun sonucu olarak, Tayland'daki ABD karşı devrim hareketleri için üniversitedeki toplumbilimcileri harekete geçirmek amacıyla 1967 yılında Tayland'da gizli bir konferas toplanmıştır; Savunma Analizleri Enstitüsü'nün 1967 Yılı Raporu, «Vietnam'a ilişkin karşı devrim savaşında teknik sorunlar ve sistem incelemeleri çalışmaları»na Enstitü'nün de katıldığını göstermektedir.

Böylece, üniversitelerin, savaş ve siyasetle ilgili kirli sorunlardan tamamiyle arınmış bağımsız bilim ve araştırma merkezleri olduğuna ilişkin geleneksel görüş tamamiyle yok olmuştu. Bu hiç bir zaman doğru olmamış değildir; ancak son yirmi yılda, üniver-

site, özellikle ABD'nde, tamamiyle büyük iş çevreleri ile askerlerin planlarına hizmet etmeye yönelmiştir.

Senatör J. William Fulbright şöyle yakınmaktadır:

> Üniversiteler, demokrasinin geleneksel değerlerine verdikleri önemi güçlendirerek askerî-sınaî komplekse karşı etkin bir ağırlık oluşturabilirlerdi; ama öndegelen üniversitelerimizin çoğu, tersine, ona büyük ölçüde güç ve etkinlik vererek bu anıta katıldılar[93].

Senatörün Amerika'daki üniversitelerin askerî-sınaî kompleksin egemenliğine karşı kendi başlarına direnme kapasiteleri üzerine liberal düşleri olabilir; bununla birlikte, bu güçlere teslim olmalarının sonucu aldıkları fonların onlarda, muhtemelen bu fonların süregelmesini çekecek faaliyetleri yaratıcağına değinirken yanılmamakta ve bunun «ne yazık ki, lisans eğitimini, insan bilgisi toplamına ve insanın kendini anlamasına katkısı olsa bile, Savunma Bakanlığı ya da CİA'ya satılmıyacak faaliyetleri içerdiği»ne değinmektedir[94]

Amerika Birleşik Devletleri üniversitelerinden yararlananlar yalnızca askerî kesim ya da CİA değildir. Son yıllarda polis de bu kurumlarla ilişkilerini güçlendirmiştir. Şimdi 750'yi aşkın Amerikan kolejinde «polis bilimi» dersleri verilmektedir; bu, kısmen, ABD'nde derinleşen bunalım, kısmen de bazi Latin Amerika ülkelerinde anti emperyalist bir tutum benimsemek için askerî subaylara kayan son eğilim göz önüne alınarak, Latin Amerika'daki polis kuvvetlerine gösterilen ilginin yeni biçimi sonucu, 1960'dan bu yana beş katlık bir artışdır. Üçüncü Dünya ülkelerinde polisin ABD personelince eğitimi ve talimi olağan bir iş olmuştur ve üniversiteler de bu tür kurumlara giderek daha çok karışmaktadır. 1950'de, Diktatör Diem'in[95] polis örgütünü eğitmek, donatmak ve finanse etmek için Michigan State University'nin Güney Vietnam'da yönettiği ünlü harekât, bir anlamda o zamandan beri ABD yetkililerinin öteki ülkelerde de benimsedikleri bir pilot program olmuştur.

Polisi daha da uzmanlaştırmak ve profesyonelleştirmek gerekçesiyle, Yasa Uygulamasına Yardım Yönetimi ve ABD Adalet Bakanlığı Amerikan kolejlerine para akıtmıştır; bunların 257'si yasa uygulamasında lisans üsü, 44'i de lisans diploması vermektedir. Webb[96], «gerek polis, gerek askerî yetkililer, geliştirilen kar-

maşık silâhların lise öğretiminin üstünde işgücü gerektirdiğine inanmaktadırlar... diye yazmaktadır. «Yeni 'emir ve kontrol' sistemleri, iletişim araçları, 'gece gören araçlar'ı ve bilgisayarlaştırılmış haberalma sistemleri, yalnızca deneyimli ve eğitilmiş personel tarafından kullanılabilir. Kolej eğitimi, şimdi, üst düzeydeki polis yetkililerince, toplumdaki devrimci grupları denetleyecek bir başka silâh olarak görülmektedir.» Bunun sonucu olarak, Amerikan kolejlerinde 65.000'in üzerinde polis bu yolla eğitilmektedir.

Büyük tekellerin plan ve programlarına üniversitelerin boyun eğmesinin yanı sıra, askerlerle polisin bu kitlesel işgali ABD öğrencileri arasında başkaldırma dalgasının oluşmasına neden olan etmenlerin en güçlülerinden biridir. Ordunun ve polisin böylesine müdahalesi İngiliz yüksek öğretim kurumlarında aynı boyutlara henüz erişmemiştir; ancak, aynı sürecin oluşacağından kimsenin kuşkusu yoktur. Yeni bir rapor, İngiliz kolejlerinden birinin gizli ve sıkıca korunan bir bölümünün, İngiltere'deki ABD askerî yetkilileri için olduğu ileri sürülen askerî haritalar yapımına ayrıldığını açıklamaktadır.

ABD tekelci kapitalizminin üniversitelerden istediği yeni gereksinmeler, üniversitelerin tüm yapısını, ders programını ve yönetimini etkilemektedir. Büyük, kitle üniversitelerindeki küçük, sessiz ve yakın öğrenci-öğretmen ilişkisi, büyük ölçekte eğitim karşısında gerilemektedir. Öğretmenlere oranla öğrenci sayısı artmaktadır. ABD'nde, en kötü durumlarda, konferans salonlarına doldurulmuş yüzlerce öğrenci, profesörün, aynı anda, hepsine birden, kapalı devre televizyonla konferans vermesi yoluyla eğitilmektedir. Kolejlerdeki çeşitli disiplinler için fon sağlayan kamu kurumları ve özel tekeller giderek daralan bir uzmanlaşma istemektedirler. Fiziksel ve biyomedikal bilimler, kimya ve mühendislik en çok seçilmekte, beşerî bilimlere pek bir şey gitmemektedir. Daha çok kişinin kendi yazgılarını daha çok kendilerinin saptamasını, tüm kurumlarda karar verme mekanizmasına daha çok katılmayı, demokratik hakların daha çok genişletilmesini istediği bir zamanda, askerî-sınaî kompleks üniversite yaşamının tüm yönlerinde daha sıkı ve otoriter bir egemenlik aramaktadır. Merkezîleşmiş bürokratik Devlet, merkezîleşmiş bürokratik üniversite istemektedir.

Üniversite ile sanayi kesimleri giderek birbirine daha çok benzemektedir. Üniversite iş dünyasına bağlandıkça, profe-

sör —hiç olmazsa doğal bilimlerde ve bazı toplumsal bilimlerde— bir girişimci niteliğini almaktadır İki dünya, fiziksel ve ruhbilimsel olarak birleşmektedir[97].

Clark Kerr, bir başka yerde, bugünün üniversitesini «yönetimsel kurallar ile paranın güçlendirerek ayakta tuttuğu bir mekanizma» olarak tanımlamıştır[98].

Öğrencilerin başkaldırması, bu gelişmeler karşısında, şaşırtıcı değildir. Böyle yapmasalardı garip olacaktı. Üniversitenin büyük iş çevreleri ile askerleri birleştiren işlevine karşı başkaldırmışlardır. Demokrasi yokluğuna karşı başkaldırmışlardır. Öğrenci burslarının yükselmesi için boykot yapmışlardır. Konuşma özgürlüğünü savunmak için, öğrenciler hakkında gizli dosyalar tutulmasına karşı, eğitim programlarının değişmesi için, bürokratik yönetimi ya da bazen belirli bürokratik yöneticileri ya da üniversite yönetimini protesto etmek için oturma grevleri ya da başka eylemler düzenlemişlerdir. Ancak, yalnızca üniversitelerdeki kendi sorunlarına ilişkin eylemlere girmemişlerdir; Yunan faşizmine ve ırk ayrımına karşı ya da Bobby Seale'in desteklenmesi yönünde ve hepsinin ötesinde Vietnam Savaşı'na karşı gösteriler yaparak başlıca siyasal konulara da katılmışlardır.

Bu gelişmelerin önemi küçümsenmemelidir. Önceleri, başlıca kapitalist ülkelerde, öğrencilerin radikalleşmeleri, özgün çevrelerinden kopmuş ve devrime katılmış görece az sayıda öğrenci ile sınırlıyken, şimdi bir kitle olgusuna tanık olmaktayız. Tüm kesimler kopmaya, üniversite sistemindeki sakatlıkları protesto etmeye ve toplumu değerlendirmeye, ona meydan okumaya başlıyorlar.

Bu sürecin nereye vardığı abartılmamalı. Hâlâ öğrencilerin yalnızca azınlığını kapsamaktadır. Ancak, öğrencilerin devrimci harekete bireysel olarak değil de, giderek büyüyen bir kitle eğiliminin parçası olarak yöneldikleri gerçeği, devrim adına sadece sevinçle karşılanacak önemli bir zaferdir.

Bu süreç içinde, öğrencilerin kendileriyle birlikte, genellikle yeterince işlenmemiş çeşitli düşünleri de devrimci harekete getirmeleri çok doğaldır. Zaman zaman, tamamiyle karşıt tutumlar almaktadırlar. Genellikle, ne anarşist eğilimler, ne Mao'culuk, Troçki'cilik ve ne de aşırı sol düşünler yok değildir. Ve doğallıkla Fanon'un, Debray'nin, Marcuse'nin düşünleri de bazı çevrelerde destek bulmuştur.

İşçi sınıfı hareketi, ilk evrelerinde ve şimdi, (işçi sınıfının daha oluşum sürecinde olduğu ya da büyük ölçüde eski köylüler ile batmış sanatkârlarla dolu ülkelerde), örneğin anarko-sendikalizmde[99] görüldüğü gibi, benzer sorunların acısını çekmiştir.

Marcuse ile birlikte öğrencilerin önderlik rolünü ileri sürenler, deyimin Marksist anlamında, öğrencilerin bir toplumsal sınıf olmadıklarını unutuyor görünmektedirler. Sınıf kökenleri karışıktır; bundan ötürü, değişik toplumsal sınıfların ve geldikleri çevrenin çelişen görüşlerini, mekanik ve doğrudan değil, devrim sorunlarına yaklaşımları ile bazen dolaylı olarak yanıtlamaktadırlar. Öğrencilerin büyük çoğunluğu işçi sınıfı kökenli değildir. Öğrenci olarak kapitalist sömürünün doğrudan kurbanları da değildirler; onlara az burs ödeyen, kolej yaşamında demokratik haklarını sınırlayan, işlevselliği dar bir eğitim veren ve onları sistemin kulları yapmaya çalışan kapitalist sistemin etkilerinin acılarını çekmelerine karşın, işgüçlerini harcayarak bir artık değer yaratmamaktadırlar.

Öğrencilerin aldıkları eğitim, onları kapitalist sistemde yer almaya hazırlamaktadır; ancak, çoğunun, onları işçilerden çok yönetimi bağlayacak işlerde bunu yapmaları olasılıdır. Gerçekte, öğrenciler, okulu bitirdiklerinde, Marcuse'nin terminolojisiyle, çok daha büyük bir olasılıkla, üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan sistemle temel çelişkileri olan işçilerden daha çok sistemle «bütünleştirilmiş» olacaklardır.

Bazı yazarlar, devrimde işçi sınıfının rolünü küçültmeye yönelik savlarında, öğrencileri ya da bir tüm olarak gençliği tamamiyle us dışı ölçülere yükseltmeye çabalamışlardır. Böylece, Fransa'daki Mayıs-Haziran 1968 olaylarının başlangıcında, New Left Review'daki[100], bir baş makale, «üniversiteyi zincirdeki en zayıf halka, en duyarlı nokta yapan çağcıl kapitalist toplumdaki çelişkiler»e yollama yapıyordu. İnsan, ister istemez, 1968'de bunu yazan kişinin hâlâ bu düşüncede olup olmadığını merak ediyor.

Ötekiler, gençliğin bir tüm olarak yeni bir «sınıf» olduğuna ilişkin bir kuram geliştirmeye çalıştılar. Bazı noktalarda Marcuse ile anlaşamamalarına karşın John ve Margaret Rowntree[101], işçi sınıfının rolüne ilişkin başlıca savlarını benimsemektedirler ve en azından Amerika Birleşik Devletleri söz konusu olduğunda, belirleyici yeni sınıfın gençlik olduğunu tanıtlamaya çalışmaktadırlar.

> Biz, 1940'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde işçilerin yazgısının düzelmesinin Amerika Birleşik Devletleri içinde ve dı-

şında oluşan «sınıf kayması» sonucu olduğunu ileri sürüyoruz. Bu «sınıf kayması»nın sonucu olarak, Amerika Birleşik Devletleri içinde, sömürülen, potansiyel olarak devrimci yeni sınıf artık bir tüm olarak işçiler değildir; onların yerine yeni proletarya 1) Geri kalmış ülkelerdeki kitleler ile 2) Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gençliktir.

Ancak, gençliğe verilen bu ağırlık, genç işçilerle ilgili değildir. Gerçekte ne olduğu anlaşılmadan, Marksist kavramların kırıntıları ile dolu, iyi özümlenmemiş sahte Marksizmin bu garip görüntüleşinde, Rowntree'ler, sanki sınıflarla üretici güçler arasındaki ilişkiyi anlamışlarcasına başlamaktadırlar. Ancak, ana gerçeği, toplumsal sınıfların, üretim araçları *mülkiyeti* ilişkilerine göre belirlendiklerini boşlamaktadırlar. Bundan ötürü, Amerika Birleşik Devletleri'nde gençliğin «nihaî temel sınıf olma durumu»na değinip, sonra da «gençlik sınıfının [*aynen*] kendi içinde 'sınıf içi çatışmaları'na yol açan, Amerikan toplumundaki tüm farklı gelir, toplumsal, etnik, v.b. tabakalardan oluştuğu»nu kabullenmeleri ile kendilerini ürkütücü bir karışıklığa itmeleri şaşırtıcı olmamaktadır. Böylece, artık «gençlik sınıfı» bir sınıf değil, çeşitli sınıfların bir kategorisidir.

Rowntree'ler, «kuram»larını geliştirerek Amerikan ekonomisine «iki büyük sanayiin, kamu ile hızla büyüyen savunma ve eğitiminin egemen olduğu»nu ileri sürüyorlar. Savlarının daha da ileri bölümü, Rowntree'lerin «savunma»dan sanayi olarak söz ettiklerinde, silâh sanayiine değil, orduya değindiklerini gösteriyor. Böylece, ordu ve eğitim kurumları *ekonomik* etmenler olarak sınıflandırılıyor. ABD ordusunun dörtte üçünün 30 yaşın altında olduğu, daha genç askerlerin iyi ücretin en azını aldıkları, askerlerin ortalama ücretinin kamuda çalışan sivillerinkinden düşük olduğu olgularını kullanarak, Rowntree'ler, genç askerleri «gençlik sınıfı»nın bir ana kesimi olarak sınıflandırıyorlar. Bundan sonra 25 yaş ve üstündeki işgücünden üç kat çok işsizlik oranı ile yüz yüze olduğu belirtilen işsiz gençlik gelmektedir. Üçüncü olarak da öğrenciler. Rowntree'ler, 18-24 yaş arasındaki tüm Amerikalı genç erkeklerin yüzde 52,1'inin ya okulda, ya silâhlı kuvvetlerde ya da işsiz olduğunu gösterdiğini ileri sürdükleri bir hesap yapmaktadırlar. «Gençlik sınıfı» adını verdikleri güç budur.

Gençliğin en büyük kesimi olan genç işçilere ilişkin olarak susuyor Rowntree'ler. Herhalde, devrim söz konusu olduğunda Marcuse gibi sildikleri işçi sınıfı kategorisine alıyorlar onları.

«Geleneksel olarak işçi sınıfına ait olan devrimci görev gençliğe geçmiştir... İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek, üretim manüfaktürden dünya emperyalizminin yönetimine dönüştüğü için proletarya 'yok olmuştur' ve Amerika Birleşik Devletleri'nde sınıf sömürüsü, bir tüm olarak işçi sınıfından gençliğe dönmüştür», diye yazmaktadırlar.

Yukarda gördüğümüz gibi, öğrencileri «bir sınıf» olarak tanımlamasına karşın, böyle bir kuramsal karışıklık nedeniyle doğrudan doğruya Marcuse suçlanamaz, ama onun israrla işçi sınıfını suçlamasının, gençlerle öğrencilerin rolünü dengesizce sunmasının, bazı durumlarda bir «gençlik sınıfı»na ilişkin bilimsel olmayan kuramların geliştirilmesi sonucunu veren «Yeni Sol» çevrelerindeki düşün çizgilerine katkısı olmuştur kuşkusuz.

KOLEJLERDE KIZIL ÜSLER

Yine büyük ölçüde Marcuse'nin öğrencilerin rolünü abartarak yüceltmesi sonucu ortaya çıkan bir başka «kuram», «kolejlerdeki kızıl üsler»dir[102]. Bu kavram 1968 ve 1969'da özellikle gözdeydi; ama kuramsal alanda sınırlanmadığından, Fransa'da, Japonya'da ve başka yerlerde uygulamaya sokma çabaları olduğundan, üzerinde durmaya değer.

1960'larla 1970'lerin öğrenci hareketi başlıca iki sorunla gereğinden çok ilgilenmiştir. Öğrencilerin demokratik özlemleriyle bağdaşacak ve gerçek çıkarlarına hizmet edecek biçimde yüksek ve ileri öğretimin nasıl değiştirileceği ve kapitalizmi yıkmak, büyük tekellerin güçlerini kırmak ve sosyalizmi kurmak için daha geniş devrimci mücadeleye katılarak değişen topluma nasıl bir katkıda bulunulabileceği.

Hiç bir militan öğrenci, mücadelesinin kolej ya da üniversite duvarları arasında sınırlı olduğunu düşünmez; kampusda değişiklik yapma çabalarının eyleminin nihaî amacı olduğunu ise hiç düşünmez. Gerçekte, bugün, öğrenci hareketine ilişkin en güçlendirici ve en önemli şeyler, doğrudan kendi istemlerinin ötesini görmesi, toplumda temelli bir değişikliği özlemesidir.

Kuşkusuz bu iki iş arasında bir ilişki vardır. Kolejlerde değişiklik için yürütülen mücadele sırasında (kapitalizmi zaten yadsımış olan ilerici azınlıktan ayrı olarak) öğrencilerin çoğunluğu, sorunların geniş biçimde anlaşılmasına kazanılabilir, sosyalizm

için yapılan daha köklü mücadelede yerlerini almayı öğrenebilirler. Gerçekte, kolejlerde değişiklik için yapılan mücadele, demokrasinin ana sorunları ile hükûmet politikasına değinerek hükûmet ile yönetici sınıfa sorunlar çıkarmakta ve öğrencilerin sosyalizm mücadelesine olduğu kadar, devletin eğitim kurumlarına ilişkin rolünü ve siyasal iktidarı daha iyi anlamalarına da yardımcı olmaktadır.

Öğrenci hareketinin bu iki yönünü tüm aşamalarda görmek, bunları doğru ilişkileri içinde değerlendirmek önemlidir. Ayrıca, Marcuse'ye karşın (Marcuse'ye bakmayarak) başlıca kapitalist ülkelerde milyonlardan oluşan güçlü işçi sınıfının kitle hareketi olmadan hiç bir devrimin olasılı olamayacağının anlaşılması zorunludur. Her şeyin ötesinde, büyük tekellerin siyasal devlet gücü sona erdirilecekse, kapitalist sisteme karşı işçi sınıfının bu kitlesel hareketi, bu «toplu gücü» harekete katılmalıdır.

1960'larla 1970'lerdeki öğrenci ayaklanmasının başlıca amaçlarından biri, kolejlerin yapısında ve işlevinde, yönetim yöntemlerinde, öğretimin içeriğinde, sınav sisteminde, disiplinin denetiminde kökten ve gecikmiş değişiklikler yapmak olmuştur. Öğrencilerin finansmanı, üniversiteye ve kolejlere giriş ve işçi sınıfından öğrencilerin daha yüksek oranlarda kabulü gibi öteki sorunlar da ortaya konmuştur.

Bu sorunlar dizisi, genel olarak, son yıllarda Britanya, Fransa, İtalya, İspanya, Japonya ve öteki ülkelerdeki çoğu öğrenci mücadelesine girmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde de, kampusda özgürce konuşma ve örgütlenme hakkı, kolejlerin askerlerce kullanılmasına karşı çıkma (askere alma, araştırma, v.b. kullanımlar) ve Kara Derililer İncelemeleri için istem gibi öteki sorunların bazen öncelik kazanmasına karşın, bu sorunlar dikkati çekiyordu.

Geçen on yılda, öğrenci hareketinin deneyimi, öğrencilerin, mücadelelerini heyecanları ile birlikte nasıl daha etkinleştireceklerini ciddî olarak düşünmeleri gerektiğini ortaya koymuştur.

Bu, *amaçların* açık olması kadar, mücadele *biçimlerinin* de düşünülmesini gerektirmektedir. Belli bir durum için kararlaştırılan mücadele biçimleri, koyulan belli amaçların gerçekleştirilmesine yardımcı olmak üzere seçileceğinden, tersine, yanlış biçimlerin, yetersiz ya da başka bir seçenekli çok aşırı mücadele biçimlerinin kullanılması, mücadelenin amaçlarının gerçekleştirilmesini tehlikeye sokacağından, bu ikisi açıkca birbiri ile ilintilidir.

Kolejlere değişiklik getirilmesi ile ilgilenen öğrencilerin çoğunluğu, kuşkusuz, işlerini, kitlesel eylemin çeşitli biçimleri ile üniversite ve kolej yetkililerine baskı yapmak ve değişiklikleri etkilemek için yapılan kampanyadaki öğrencilerin katılma ve dövüşkenlik derecesine dayanan güçleri ile, bu otoritelerle görüşmeye hazır olarak görmektedirler. Sanayi işçilerinin, isteksiz işverenlerden ya da hükûmetlerden gerçekçi ödünler almak için haklı olarak, grevler de dahil olmak üzere, çeşitli eylem biçimleri kullanmaları gibi, öğrenciler de, inatçı ve tutucu kolej yönetimlerinden, hükûmet dairelerinden ve yerel eğitim yetkililerinden gerçekçi ödünler almak için, tamamiyle doğru olarak, çeşitli kitle eylemi biçimleri kullanacaklardır.

1930'larda İngiliz madencilerinin ücretlerini ve koşullarını savunmak için «aşağıda kalma» grevlerini, 1926'da ve yine 1968'de işverenlerden başlıca ödünler almak için Fransız işçilerinin «içerde kalma» grevlerini kullanmaları gibi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki işçiler de 1937 yılındaki «oturma» grevleri boyunca aynı biçimde hareket ettiler. Bugünün öğrencileri de, işçilerin izinden giderek, öteki yöntemler gerekli sonucu vermediğinde, «içerde kalma» ya da «işgal» taktiğini etkin ve tamamiyle haklı bir silâh olarak kullandılar[103]. Çoğunluğun isteğine dayanarak ödünler elde etmek ya da şikâyetlere dikkati çekmek için, örneğin London Scholl of Economics'de, Hornsey ve Guldford Colleges of Art'da, Manchester University ile öteki yerlerde olduğu gibi, bir kolej binasının bir bölümünün ya da tamamının öğrencilere *geçici* işgali, bir mücadele biçimi olarak ve çoğunluğun desteğiyle haklı ve etkin bir silâhtır.

Ancak, bazı öğrenciler ile öğrenci olayları üzerinde yorum yapan bazı kişiler, ödünler elde etmek için kolej binalarının işgaline *geçici* bir eylem olarak bakmamakta, daha çok 1968'de Fransa'da öğrencilerin aşırı sol kesiminin «öğrenci sovyetleri» ve Britanya'da Devrimci Sosyalist Öğrenciler Federasyonu'nun «kolejlerimizdeki kızıl üsler» adını verdikleri şeyi kurmak için bir araç olarak görmektedirler.

Bu kuramın bazı savunucularına göre, öğrenci eylemi, kolejleri kapitalistlerin denetiminden «kurtarabilir», kapitalist sistem içinde «sosyalizm» vahaları kurabilir ve bunları tüm sistem yıkılıncaya dek fabrikaların peşpeşe «kurtarılması» için işçileri esinleyecek «kızıl üsler» olarak kullanabilir. Kolejlerde «kızıl üsler» düşünü, bir anlamda Debray'nin *foco* kuramının üniversiteye uygulanışıdır. Tartışmalarda, bu düşünlerin bazı savunucuları, «kur-

tarılmış» kolejleri, öğrencilerin «kurtarılmış alan»larını genişletmek üzere çıktıkları, böylece devrimi gerçekleştirecekleri üsler olarak bile düşünmüşlerdir.

Mayıs-Haziran 1968 olayları sırasında Fransız öğrencileri arasında böyle «devrimciler»in düşlerini tanımlarken, Patrick Seale ve Maureen McConville (Fransız öğrencileri arasında Troçki'ci ve öteki aşırı sol eğilimlere genellikle çok yakın olan iki gözlemci) şöyle yazıyorlar: «Kırmızı bayrağı dalgalandırarak üniversitenin molozlarından topluma yürümek istediler[104].»

Sonuç bambaşkaydı. Sorbonne «sovyet»i ile ilgili olarak Seale ve McConville'in aşağıdaki yorumları yeterlidir:

> Öğrenci sovyetinin son günleri, ilk günlerinin kahramanlığı kadar çılgıncaydı salonlar ve karidorlar binlerce ayağın altında pislendi. Buraya serseriler, beatnik'ler ve uyuyacak bir yeri olmayanlar girdi. Kanalizasyonlardan fareler dışarı çıktı; polisin casusları ön kapıdan başarıyla girdiler. Bazı gençler hastalandılar; günlük bakım gerekti. Revir bir skandaldı. Otuz kadar soyguncu, âdi soyguncular, eski yabancı lejyonerler, kaçaklar (kendilerine *Katangais* diyorlardı) Sorbonne'un bir bodrumuna taşındılar ve çevrelerine korku saldılar. Onlar da kendilerine göre toplumdan nefret ediyorlardı ve öğrencilere yardıma gelmişlerdi; ama rezillik getirdiler. Bir çift küçük çaplı spor tüfekleri, çirkin görünüşlü bazı bıçakları, birkaç sopaları ve çubukları, birkaç metrelik zincirleri, bir iki boyalı kızları vardı...[105].»

Gururlu ve onurlu 'sovyet' adını yalanla ileri süren bir aşırı hareketin kirli sonu böyle oldu.

«Kolejlerimizde ve üniversitelerimizde kızıl üsler» kuramı «kızıl üslerin kurulması»nın başlıca amaçlarından biri olarak konduğu bir manifestonun benimsendiği Devrimci Sosyalist Öğrenciler Federasyonu'nun Kasım 1968'deki ikinci konferansından sonra Britanya'da da belli bir hız kazandı. Bu manifestonun canlandığı ilk günlerde Ocak-Şubat 1969 sayısında *New Left Review* bu kavramı işleyen bir dizi makale yayınladı.

«Bu istemlerdeki (yani manifestodaki) başlıca yeniliğin kızıl üsler oluşturmak emri olduğu»nu belirterek David Triesman şunu ileri sürmektedir: «Ötekilerden ayrı olarak, öğrencilerin rolünün sınırları içinde kalmak üzere, kızıl üs de kendi içinde bir

amaç olmayacaktır. Açıkça, kızıl üslerin alınması ve elde tutulması, öğrencilerin, öğrenci olarak yapabilecekleri son eylemdir; çünkü bir kez bu sürece bağlanınca, üniversiteyi seçkinlerden kurtardıkları gibi, aydın-kol işçisi ayrımının yıkılmasında da epey yol almış olacaklardır[106].»

Triesman, «devrimci öğrenciler»in işlerini şu sözlerle özetlemektedir:

1. Kızıl üsleri kurun.
2. İşçilere neden böyle yaptığınızı açıklayın.
3. Semeresini tamamiyle almak üzere, mümkün olduğunca uzun süre elinizde tutun[107].

David Fernbach da benzer biçimde yazmaktadır:

Kızıl üs, öğrenci hareketinin sosyalist devrim için üretebileceği en önemli silâhtır; işçi sınıfı ile devrimci siyasal düzeyde ilişkiyi oluşturur[108].

«Kızıl stratejik çoğunluğun olduğu bir üniversite ya da kolejin, işçi sınıfının kazanılması gereken sosyalist devrim düşünlerini somut olarak anlatan bir devrimci siyasal varlık ya da *foco* işlevini görmesi»nin «en önemli» olgu olduğunu eklemektedir. «Başka yerlerde olduğu gibi, bir eğitim kurumunda da mücadelenin iki yönü vardır: Kuvvetle mücadele (kitle hareketi → işgal → direnme → silâhlı mücadele) ile düşün mücadelesi. Kızıl üs stratejisi, üretim güçleri için zorunlu olan herhangi bir kurumda ikili iktidar biçimlerinin hemen orada kurulabileceği gerçeğine dayanmaktadır.»

Öğrencilerin böyle bir hareketi karşısında, yetkililer koleji kapatmakla tehdit ederlerse, «yürütmeye hazır olduğumuzu —bir komün olarak— ve kendi gücümüzden korkmadığımızı göstermeliyiz», diyerek yazısını cüretkâr bir tehditle bitirmektedir[109].

Anthony Barnett de aynı inançtadır:

Üniversitelerde iktidar sorunu ortaya çıkmaktadır. Öğrenci kitlesini kurumun denetiminden kurtaracak kızıl üsleri kurarak, öğrencilerin yetkililerin egemenliğinden kurtarılmalarına yardımcı olmak, kampus'da ikili iktidarı oluşturmak ve en yüksek düzeyde devrimci eylemin sürekli olasılığını ha-

zırlamak için, devrimci öğrenciler bunu çözümlemeye kararlı olmalıdırlar. İç yaşamı açık, militan ve çoğunluğu hemen saldırıya geçmeye hazır olan Kızıl Üsler, bujuva toplumlarında Latin Quarter'lar olabilirler[110].

«Kapitalist gücün belli sınırlı alanlarda genişletilebileceği»ni ileri süren Barnett[111], kolejlerde kızıl üsler kurulmasına «kazanılan alanlar» olarak değinmekte, sonra da Vietnam köylülerinin «uluslararası güç zincirinde belli bir halkaya» karşı mücadeleleri ile bir ilgi kurmaktadır. Barnett şöyle der:

> Üniversiteleri kızıl üslere dönüştürmenin anlamı: *Birincisi ve en önemlisi, öğrenci kitleleri yetkililerin pençelerinden kurtarmak;* yönetimin denetiminden, burjuva ideolojisinin egemenliğinden, derneklerinin emniyet tuzaklarından, kurumların gizinden, kurumsallaşmanın deli gömleğinden, katılmanın şekerli mermilerinden...[112].

Kısacası, «yönetici sınıfın gelecekteki yıkılışı ve öğrencilerin hemen kurtulması için kızıl üsler.»

Böylesi 'devrimci' bir belâgat gösterisinden sonra belki de Barnett'in öğrenci derneklerini «öğrenci kitlelerinin yetkililerce görünmeyen işgali»[113] olarak nitelemesinden ötürü «dernekleri yıkmak» istemesi şaşırtıcı olmamaktadır.

Kolejlerde kızıl üsler düşününün komünlerle, ikili iktidarla, sovyetlerle *foco* ve Vietnam mücadelesi ile abartarak karşılaştırılmasını gördükten sonra, kolejlerde kızıl üslerin savunucularından bir başkasının, Çin'de 1949 zaferinden önce kurtarılan alanlara benzemesine de şaşmamak gerek.

James Wilcox[114], «kızıl üslerin kurulmasının mücadelemizin stratejik bir amacı yapılması çağrısının, yalnızca sözle kaçış olduğu düşünülmemelidir» demektedir. «Kullandığımız imgeleri ciddiye almak, olasılık sınırına dek uzattığımız benzetmelerin sınırlamalarını incelemek zamanı gelmiştir. Tarihin içinde ilerlediği gizli görüntülere sızmayı öğrenmeliyiz. Kızıl üsler ilk kez Çin'de sovyet görüntüsünde görüldü; belki Sovyetler Avrupa'da kızıl üsler olarak yeniden ortaya çıkacaklardır[115].» Wilcox makalesinde, daha sonra da kurtuluş mücadelesi sürecinde devrimci hareketin «kendi halk gücü ile (Kızıl Ordu)», «bir halk iktidarı (Kızıl Üs-

ler) alanı» yarattığına değinerek Çin'e ilişkin benzetmeye dönmektedir[116].

Bu düşünü öneren yalnızca Wilcox değildir. Robin Blackburn ile 1969'da yaptığımız bir açık oturumda, o da «kurtarılmış» bir üniversitenin oynayacağı rolle 1949 zaferinden önce Çin'de «kurtarılmış alanlar»ın oynadığı rol arasında bir benzerlik olduğunu ileri sürerek bu «kuram»ı geliştirdi.

Böyle bir koşutluk bulmak, Çin'in kurtarılmış alanlarının kendi silâhlı kuvvetlerince savunulduğu, hem tarımda, hem de küçük ölçekli manüfaktürde üretim merkezlerine dayanan kendi bağımsız ekonomileri olduğu, buralarda milyonlarca kişinin yaşadığı, kendi yönetim biçimleri (devlet iktidarı) olduğu ve kendilerini korumak için ABD'nin desteklediği Cihang Kai-shek'e karşı, yirmi yılı aşan bir süre boyunca şiddetli savaşlarla kurtarılmış alanları savunmak ve sonunda onları geniş ölçekli bir savaşla yenmek zorunda oldukları gerçeğini tamamiyle boşlamaktadır.

Üniversitelerde «kızıl üsler»i savunanlar Britanya'da gerçek siyasal iktidarın gerçeklerini sık sık boşluyor görünüyorlar; sanki büyük ordusu ve polis gücü ile güçlü kapitalist devlet yokmuş, yönetici sınıf üniversitelerin «kurtuluşu»na, önlemek için herhangi bir ciddî adım atmadan, izin verecekmiş gibi konuşmaktadırlar. Bu «kuram»ın tümü basit ekonomik olguları da boşlamaktadır. Öğrencileri ve «kurtarılmış» üniversite kadrosunu koruyacak olan kimdir? Yönetim ve işletme harcamalarını kim karşılayacaktır? Kapitalist devletin, böyle bir girişimi sürekli finanse edeceğine ciddî olarak inanılmakta mıdır? Ya da bir üniversiteyi ele geçirip, onu devlet finansmanına bağımlı olmadan özerk bir kurum olarak yürütmenin ve kapitalist devletin bunu sadece «adam sende» demenin dışında bir tepki göstermeden sessizce kabulleneceğinin olasılı olduğu gerçekten sanılmakta mıdır? Belki de, «üniversitelerde ve kolejlerde kızıl üsler»i savunanların başka bir düşünceleri vardır; «edilgen», «yozlaşmış» ve «bütünleşmiş» işçilerin, sınıflı toplumun gerçeklerini görmeleri için uyanmalarına yardımcı olacağını düşündükleri Devletten sert bir tepki geleceğine, güçlerin karşı karşıya geleceklerine, yetkililerle çarpışılacağına, «hukuk ve düzen»in güçleri ile fiziksel bir savaş olacağına inanıyorlardır (ya da umuyorlar mı?).

Bütün bu yaklaşımın tehlikeli sonucu, gerçekçi uzlaşıların yadsınması, hattâ bazen görüşmeye bile yanaşmamaktadır. 1960'ların sonlarında Japonya'da çok tehlikeli ve karmakarışık duru-

ma gelen, insanlara ve binalara karşı aşırı ve haksız şiddet kullanımı bununla birlikte gitmektedir. İleriye yönelik önemli bir adımı temsil eden güncel ilerlemeler elde etmekten uzak olan bu aşırı solcular, otorite ile çatışmanın ölçeğini genişleteceği ve öğrencilerin çoğunluğunu şiddete dayanmaları gerektiğine inandıracağı umuduyla «hesaplaşma»nın ardında kışkırtıcı eylemlerle yetkilileri, genel olarak öğrenci kitlesine karşı daha şiddetli yöntemler kullanmaya itmektedirler. Doğallıkla, bu tür taktiklerin tehlikesi bir bütün olarak öğrenci hareketinin, her birinin ötekini, sloganlarının aşırılığı ve eylemlerinin şiddeti ile geride bırakmaya çalıştığı, rakip sol grupların futbol maçına dönüşebilmesidir. Bu, birliğin bozulması, yenilgi ve düş kırıklığı sonucunu verebilir; genellikle de vermektedir. Aynı zamanda, sağ kanada «düzen»in savunulması adına öne geçmek, ılımlı reformculara da kendilerini yegâne «gerçekçi ve makul» seçenek olarak göstermek için bir özür sağlar.

Öğrenci militanlığının bugün tüm kapitalist dünyada böylesine belirgin olması çok olumlu ve önemli bir gelişmedir. Ancak, militanlık duygusu ve eylemi tepkiye karşı mücadelede başarılı olmak için yeterli değildir. Aydınlık kafalar ve aydınlık düşünceler de gereklidir. En iyi sonuçları verenler en militan ya da devrimci sloganlar değil, bugün öğrencilerin içinde olduğu koşullara en iyi uyan istemler ve eylem biçimleridir.

Lenin aşırı solculuğun tehlikelerine tekrar tekrar dikkati çekmiştir:

> Devrimci deyim türeciliği ile olayların belli bir noktasında nesnel koşullardan bağımsız devrimci sloganların yinelenmesini anlatmak istiyoruz. Sloganlar çok güzel, çekici, sarhoş edici; ancak bunlara hiç gerek yok: Devrimci deyimlerin niteliği işte böyle[117].

Makalesine aşağıdaki öğütle son veriyordu:

> Devrimci deyimle mücadele etmeliyiz, mücadele etmek zorundayız, mutlaka mücadele etmeliyiz; öyle ki, gelecekte bir gün «devrimci bir savaşa ilişkin bir devrimci deyimin, devrimi zedelediğini» acı bir gerçek olarak bize söylemesinler.

Kuşkusuz Japonya'daki öğrencilerin 1969 deneyimleri ciddî düşünmek için bir örnek olmalıdır. Ocak 1969'da, üniversitelerde başlıca reformların yapılması için aylarca süren kampanyadan sonra, Japon öğrenciler, öğrencilerle üniversite yetkililerinden oluşan temsilciler arasında Tokyo Üniversitesi'nde 10 Ocak'da görüşmeler yapılmasına ilişkin olarak üniversite yetkilileri ile anlaşmaya vardılar. Görüşmelerin öngününde, demir çubuklar ve tahta sopalarla silâhlanan Troçki'ci öğrenciler, üniversite binalarını ertesi gün yapılacak görüşmelere hazırlık için kullanan 2000 öğrenciye saldırdılar. «Görüşme toplantısını parçalayın», «Komünist yandaşı öğrencileri öldürün» diye bağırarak binayı işgal ettiler.

Görüşme toplantısı, bu kışkırtmaya karşın, 10 Ocak'da, Tokyo'da, Prens Chichibu Rugby Field'de 8000 kadar öğrenci, öğretmen ve görevliler önünde yapıldı. Öğrenci temsilcileri, «kampus'da demokrasinin üniversitedeki herkesin birliği ile kazanılması» lehinde konuştular. Öğrencilere verilen haksız cezaların iptalini (mücadelenin temel nedenlerinden biriydi), öğrencilerin kendi kendilerini yönetme eylemlerine girişme özgürlüğü ve üniversitenin sevk ve idaresinde reformları da içeren on istem ileri sürdüler. Toplantıdan sonra, öğrenci temsilcileri ile yetkililer arasında yapılan sonraki bir tartışma, öğrencilerin on noktayı içeren istemlerine ilişkin bir «onay yazısı»nın taraflarca verilmesi sonucunu sağladı.

Öğrencilerin bu başarısı karşısında, istemlerinin karşılanması ve uygulanması olasılığı ile, üniversitedeki on fakülteden sekizinin, anlaşmaya yardımcı olmak için giriştikleri süresiz boykota son vermelerine karşın, Hükûmet ve iktidardaki Liberal Demokratik Parti, 12 Ocak'da, anlaşmazlığı «onay yazısı»na dayanarak çözmeye karşı olduklarını açıkladılar.

Bu noktada Troçki'ciler ile Mao'cular kışkırtmalarını sürdürmeye başladılar. Taşlarla, sopalarla, demir borularla, el yapısı bombalarla ve sülfirik asitle silâhlanarak üniversite binasını zorla ele geçirmeye çalıştılar, kendilerine karşı olan öğrencilere fiziksel saldırıda bulundular. Raporlar, polisin, önceden amaçlarının «Tokyo Üniversitesi'ni yok etmek» olduğunu açıklamalarına karşın, Troçki'ci ve Mao'cu öğrencilerin silâhlarını kampus'a getirmelerini engellemek için hiç bir çabada bulunmadıklarını belirtmektedir. Bu kışkırtıcı eylemler, 18 Ocak'ta kampus'u temizlemek için yapılan bir polis harekatında doruğa ulaştı. Hükûmet bu durumu kullanarak, benimsenen «onay yazısı»nı reddettiğini açık-

ladı; gösteri polislerini kampus'a yerleştirdi ve üniversiteyi *de facto* polis denetimine aldı. Bundan ötürü, öğrencilerin başlıca istemleri için yapılan mücadeleyi daha güç ve karmaşık koşullar altında sürdürmek zorunda kalındı.

Bu deneyimden, özellikle üniversitenin rolüne ilişkin açıklık, öğrenci mücadelesinin niteliği ve üniversitelerin «kurtarılması» ya da «yıkılması»na ilişkin kuramların saçmalığına değin öğrenilecek çok şey vardır.

ÖĞRENCİLER DEVRİME ÖNCÜLÜK EDEBİLİRLER Mİ?

Öğrencilerin, istemlerinin yerine getirilmesi için militan eylemlere girişmeye hakları olduğunu hiç kimse ciddî olarak tartışma konusu yapamaz. Ancak, ister istemlerinin niteliğine, ister eylemin biçimine ilişkin olsun, aşırıcılık ve aşırı solculuk, yalnızca üniversite ve kolejlerde demokratik değişime karşı olanların işine yaramaktadır. Mücadele biçiminin güçlü duygular uyandırdığı anlaşılmakla birlikte, önemli siyasal kararlar alınırken en iyi yolu bunlar göstermemektedir. Lenin, bir kez, devrimci deyim türeticiliğine ve solculuğa «şiddetli istek» olarak değinmiştir[118]. Bu çarpıklığın «sık sık en iyi, en soylu ve en yüce duygulardan doğduğuna ancak bu nedenle de olsa şiddetli isteğin zararlı olmakta devam ettiğine» de değinmiştir.

Bu, 1969'dan beri İngiltere'de, Batı Almanya'da, Fransa'da, Japonya'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde çoğu öğrencilerin vardığı sonuç olmaktadır. 1967-1969 yılları, bu ülkelerde ve ötekilerde, militan öğrenci eylemlerinde büyük bir patlamaya tanık olmuştur; yukarıda bu akımı anlatmaya çalıştım. Gerek bazı eylemlerde, gerek ortaya çıkan bazı kavramlarda beliren bazı aşırı eğilimler bu güçlü akıma katıldı kaçınılmaz olarak. Bugüne dek, 1970'ler, daha görkemli eylemlerle daha aşırı görüşlerde (bu yeniden doğmalarını ortadan kaldırmamakta) geçici bir azalmaya, aşırı örgütlerin kendiliğinden çöküşüne (Batı Almanya'da SDS, İngiltere'de RSSF, Japonya'da Troçki'ci ve Mao'cu öğrenci kesimleri), Fransa'da UNEF-Renouveau'nun artan oyları, İngiltere'de öğrenci birliklerinde öncü kadrolara komünistlerin seçimi ve Batı Alman öğrenci organlarında komünistlerin hızla ilerlemesi ile belirlenen komünist etkisinin belli bir ölçüde artmasına tanık olmuştur.

Çeşitli ülkelerde 1967-1969 yıllarının böylesine çoşkun ve heyecan verici öğrenci eylemleri ile dikkati çekmesi üzerinde epeyce düşünmeye ve inceleme yapmaya gereksinme vardır. Bir ülkeden ötekine sıçrayan bu gibi mücadele dalgaları devrim tarihinde bilinmez değildir. Avrupa'da devrimci 1848 yılı, 1911'e dek Asya'da 1905 Devrimi sonrası; 1920 başlarına değin tüm dünyada 1917 Ekim'inin sonrasını anlamak belki daha kolaydır. Ama, daha önce belirtilen temel etmenlere ek olarak, 1960 sonlarında öğrenciler arasındaki bu yeni militanlığa katkısı olan etmenlerin arasında, kuşkusuz, ulusal kurtuluş hareketinin başarıları, Küba'nın etkisi, ABD'nde zencilerin mücadelelerinin başlaması, belki de en belirleyici olanı da, başlıca kapitalist ülkelerde siyasal durumu büyük ölçüde etkileyen Vietnam Savaşı vardır.

Bu dönem, öğrencilerin birleştiği bir dönem olarak görünmektedir. Önce «hemen devrim» bekleyişleri ile baştan çıkan ve «yeri göğü yerinden oynatmaya» hazır olan bazı öğrenciler düş kırıklığına uğradılar, eylemden ayrılarak gelecekteki uğraşlarına dikkatlerini çevirdiler. Bu, solculuğun her zaman tehlikeli olan sonuçlarından biridir. Bereket versin, ötekiler son deneyimlerden bazı şeyler öğrenmişler ve öğrencilerin gelişimi yolundaki mücadelenin niteliği ve toplumsal kurtuluş için genel savaşta işçi sınıfının yanı sıra öğrencilerin oynayabilecekleri rol karşısında gerçekçi bir anlayış kazanmışlardır. Örneğin bu, Britanya'da Ulusal Öğrenci Birliği'nin Sendikalar Birliği ile daha yakın çalışmaya girişmesinde belirmektedir.

Son yıllardaki öğrenci hareketlerinin deneyimi, toplu bir kitle olarak öğrencilerin devrimci mücadelenin öncülüğünü üstlenemiyeceklerini onaylamaktadır. Kuşkusuz, öğrenciler birey olarak öne çıkacaklar, öncülerin bir parçası olacaklardır. Marksist etki yayıldıkça da bu yoldan gelenlerin sayısı artacaktır. Ancak, öncülük rolü bir sınıf sorunudur. Öğrenci saflarından, mücadelede yerlerini almak için ne denli çok yetenekli öğrenci gelirse gelsin, toplumda sınıfların rolüne ilişkin nesnel gerçeği değiştiremezler. Öğrenci militanlığı ve yiğitliği olumlu erdemlerdir; kapitalist toplumun tüm dayanaklarına karşı çıkmadaki acelecilikleri de öyledir. Ama çoğunun burjuva ve küçük burjuva kökenleri, yetişme biçimleri, toplum içinde gelecekteki işlevleri, öğrenci kesimlerinin bir yanda aşırı militanlık ile aşırı solculuk, öte yanda derin depresyon ya da karamsarlık ve içe dönüklük arasında gidip gelen karışık düşünlere boyun eğmeleri tehlikesiyle sonuçlanmaktadır. Öğrenciler, yalnızca işçi sınıfı hareketi ve özellikle onun

ileri, devrimci kesimleri ile, komünistler ile yakın ilişki kurarak toplumdaki konumlarından doğan tehlikeleri yenebilirler.

Bu, öğrenci kitlesinin ya da en azından ilerici kesimlerinin belli bir durumda bir katalizör gibi davranamıyacakları ve işçi sınıfının ve nüfusun öteki kesimlerinin daha geniş mücadelesini etkilemiyecekleri anlamına gelmemektedir. Bu, kuşkusuz, Çin'de 4 Mayıs 1949 hareketinde öyleydi; başka birçok örnekleri de olmuştur. Bazı ülkelerde de, ülkelerindeki hareketin başlangıç dönemlerinde, öğrenciler, aydınlarla birlikte halka devrimci ve sosyalist bilincin verilmesinde dirimsel bir rol almışlardır. Ancak, bunlar her zaman belli koşullardan doğan geçici olgular olmuştur. Devrimci hareket büyüdükçe, işçi sınıfı kendi aydınlarını, kendi toplu bilincini üretir ve Marksizme, devrim bilimine sarılarak mücadelenin öncülüğü olan zorunlu işlevini tam olarak yapabilecek düzeye gelir. Hattâ militan öğrenci eyleminin bazen işçileri harekete geçirdiği ve özendirdiği durumlarda bile, işçi sınıfı hareketinin ağırlığı mücadeleye bir kez girdikten sonra, hangisinin belirleyici güç olduğu hemen açığa çıkmaktadır. Lenin'in yorumladığı gibi[119], proletarya «kitlelerin ciddî ve büyük devrimci mücadelesinde hiç bir zaman başkasının üstünlüğünü benimsemez; benimsemiyecektir de.»

Öğrenciler, gelişmiş kapitalist ülkelerde, genel nüfus içine işçiler kadar dağılmamışlardır; bundan ötürü stratejik olarak da yerleşmemişlerdir. Sayıca da çok azdırlar. Çok çabuk öğrenmelerine karşın, sınıf mücadelesi, örgütlenme deneyimleri yoktur. Hepsinin de ötesinde, fabrikalarda, üretim ve sömürü noktalarında değildirler. Ama, üretim araçları ve mülkiyeti sorunu devrimin belirleyici bir sorunudur. Kapitalist sınıfın iktidarı yıkılacaksa, iktidar zorunlu olarak bir başka sınıfa ya da sınıflar koalisyonuna geçmelidir; çağcıl kapitalist toplumda, kapitalist sınıfın temel nesnel karşıtı işçi sınıfıdır.

> Sermayenin yıkılması için yapılan mücadelede, zaferin sürdürülmesi ve sağlamlaşması için yapılan mücadelede, yeni sosyalist toplumsal sistemin yaratılmasında, sınıfların tamamiyle yok edilmeleri için yapılan mücadelenin tümünde, yalnızca belli bir sınıf, yani kent işçileri ile genel olarak fabrikalardaki sanayi işçileri tüm çalışanları ve sömürülenleri sürükleyebilecektir [der, Lenin][120].

Öğrencilerin sayıları arttıkça, toplumsal bileşimleri daha da değiştikçe, siyasal bilinçleri geliştikce üstlenecekleri bir görev, çok önemli bir görev vardır. Marcuse, çağcıl kapitalist toplumda öğrencilerin önemlerine dikkati çekmekte haklıdır; ama onlar adına abartılmış savları ve onları işçi sınıfı hareketinin kendine karşı muhalefete koyma çabası, eğer düşünleri izlenirse, öğrenciler ile işçiler arasındaki zorunlu bağlaşmanın kurulmasını engelleyebilir ve öğrencileri devrimin temelinden soyutlayarak kapitalizmin yıkılması için yapılan hareketteki rollerini sınırlar.

FRANSA: MAYIS - HAZİRAN 1968

Marcuse ve onu izleyenler için Fransa'daki Mayıs-Haziran 1968 olayları önce büyük bir sürpriz olmuş olmalıdır. «Çürümüş» işçi sınıfı, büyük gücünü ortaya koyarak harekete geçmişti çünkü. Ama Marcuse'ciler (ve, kaderin cilvesi olarak, görüşleri kapitalist basın tarafından yansıtılan 'Yeni Sol'un öteki kesimleri ile eski solcular) çarçabuk belirli olgular çıkardılar, ötekileri çarpıttılar ve olayları, kuramlarının haklılaştırılmasında kullanmaya giriştiler. Burada, 'Yeni Sol'un belli başlı temalarının birçoğu vardı: Fanon'un şiddeti, Debray'nin kentsel «kızıl üs»se dönüştürülmüş focosu ve Marcuse'nin öğrencilerin öncülüğü. Ve gerek Marcuse'ye, gerek kapitalist basına göre, işçileri «geride tutan», mücadelelerini basit ücret istemleriyle sınırlamaya çalışan «reformist» Komünist Parti de vardı.

Marcuse, 23 Mayıs 1968'de San Diego'da California Üniversitesi'nde, birkaç yüz öğrenci ve öğretim üyeleri karşısında yaptığı bir konuşmada[121], Fransız olaylarının ortaya çıkardığı belli başlı mitlerden bazılarını yansıtmıştır. Bu konuşmadan birkaç alıntı Marcuse'nin düşünce çizgisini belirleyecektir:

> Barikatları örgütleyen ve sabahın altısına kadar[122] onlarla (öğrenciler) birlikte olan genç önderleri Daniel Chon-Bendit, sokak savaşı yitirildiğinde, şimdi yapacak tek bir şey var: Genel Grev, dedi. Ertesi gün, pazartesi günü, greve katılma yüzde yüzdü.
>
> Bu durumda, öğrencilerin ne yapılacağını işçilere gösterdikleri, işçilerin öğrencilerin ortaya attıkları sloganı ve örneği

izledikleri konusunda en ufak bir kuşku yoktur. Sözcüğün tam anlamıyle öğrenciler öncüydüler...

Protesto hareketi, önce, Komünist denetimindeki sendikalar ve Komünist günlük gazetesi *Humanité* tarafından şiddetle kınandı. Öğrencilere karşı sadece kuşkulu değillerdi, aynı zamanda onları kötülüyorlardı da. Komünist Parti'nin yıllardır dondurduğu sınıf mücadelesini birden anımsamışlar ve öğrencileri burjuva çocukları olarak ilân etmişlerdir... Öğrenci muhalefeti, başından beri, sadece üniversitenin ötesindeki Fransız kapitalist toplumuna karşı değil, sosyalizmin Stalin'ci yollardan kurulmasına da karşıydı... Açıkça Fransa'daki Komünist Parti'ye de karşıydı öğrenci muhalefeti. Şimdilik bir Hükûmet Partisi olmayan, ama mümkün olduğunca çabuk bir Hükûmet Partisi olmasından daha iyi bir şey olmayacağa benzeyen bir Parti'dir. Gerçekten de Fransız Komünist Partisi'nin politikası yıllarca bu olmuştur.

...Bu olayların patlamasından uzun bir süre önce, sendikaların protesto hareketini yasaklamalarına karşı işçileri kazanmak için sistematik bir girişim vardı. Öğrenciler, Paris'deki ve Paris'in varoşlarındaki fabrikalara, tesislere gönderilmişler, işçilerle konuşmuşlar ve özellikle genç işçiler arasında sempati ve yandaş bulmuşlardı. Böylece, öğrenciler fiilen sokağa döküldüklerinde, binaları işgale başladıklarında, bu işçiler de onların örneğini izlemişler, öğrencilerin akademik istemleri ile birlikte daha yüksek ücret, daha iyi çalışma koşulları istemlerini ortaya atmışlardı. İkisi, oldukça kendiliğinden ve asla eşgüdümlü olmayan bir biçimde bir araya gelmişler, böylece öğrenci hareketi büyük sosyal hareket, büyük bir siyasal hareket olmuştur. Olayların bu anında, yüzbinlerce işçi grevdeyken ve Paris ile varoşlarındaki fabrikaları işgal etmişlerken, Komünist denetimindeki sendika (CGT) hareketi onaylamaya karar vermiş ve resmî bir greve dönüştürmüştür. Yıllardır izledikleri politikadır bu. Hareketin elden çıkacağını, artık Komünist Parti'nin denetiminde kalamayacağını gördüklerinde, hemen hareketi onaylar ve böylece ele geçirirler.

Güvenle söyleyebileceğimiz bir şeyin, devrimin geleneksel düşününün ve geleneksel stratejisinin geçersizliği olduğunu düşünüyorum. Zamanın gerisinde kalmışlardır; toplumumuzun gelişimi onları aşmıştır... Bu hareketin kendiliğindenliğini ve kendiliğinden yayılmasını önemsememenin nedenidir. Şimdi

kendiliğinden, diyorum ve bu kavramda direniyorum; gerçekten kendiliğinden olması için biraz yardım edilmeyenin kendiliğinden olmadığını biliyorsunuz. Fransa'daki durum tamamiyle böyleydi... Muhalefetin geleneksel örgütlenmesiyle karşılaştırıldığında, yapabildiğince, mevcut örgütlenmeye, partiye ve sendikaya aldırmadığından kendiliğinden bir hareket olmuş ve yoluna devam etmiştir.

Fransa'daki Mayıs 1968 olayları çoğu kimseye tepeden inme gelmişti. Paris'li öğrenciler, haklarını almak için militan kavgalarına başlayıncaya dek, Fransa'nın durgun ve kararlı olduğu izlenimi yaratılmıştı. Hiç bir devrimci, öğrencilerin neşesini, yiğitliğini ve kararlılığını değerlendirmemezlik edemezdi; üniversite reformuna ilişkin istemlerinin haklılığına karşı çıkılamazdı. Gerçekten demokratik ve sosyalizme yönelik bir Fransa'yı biçimlendirmek için yapılan geniş harekete katılma isteklerine karşı da büyük bir sempati ve anlayış vardı. Polisin, özellikle 10 Mayıs cuma günü, öğrencilere karşı zalimliği, Fransa'ya yayılan, dokuz milyon işçinin büyük grevi ile ülkenin tümünü birkaç hafta hareketsiz bırakan, yoğun fabrika işgalleriyle doruk noktasına ulaşan protesto dalgasını kıvılcımlandıran belli başlı etmenlerden biriydi kuşkusuz.

Çok sayıda bilim işçisi ile teknik işçi, aydınlar, öğretmenler, gazeteciler ve meslek sahibi öteki kişilerce desteklenen ülke ölçeğindeki bu tarihsel tepkiye, önemli olsa da, öngelen olaylardan daha derin, daha temel bazı şeyler yol açmıştır. Ayrıca, Marcuse'ye karşın, Mayıs-Haziran'ın büyük ayaklanması, her ne kadar kendiliğinden olmanın ögeleri bu nitelikteki her önemli kitle ayaklanmasında olduğu gibi, bulunsa da, kendiliğinden bir hareketin yansıması sayılamaz.

Mayıs-Haziran 1968 patlaması, büyük ölçüde, Fransız halkının on yıllık de Gaulle'den sonra biriken hoşnutsuzluğunun bir yansımasıydı. İşsiz sayısı yarım milyona ulaşarak rekor düzeye çıkmıştı. Hükûmet ve büyük işverenler, fiyatlar ile kârlar tırmanırken, ücretleri büyük ölçüde dondurmuştu. Konut programında büyük bir gecikme vardı. Sosyal güvenlik kesintileri ile sendikaların ve işçilerin, sosyal güvenlik sisteminin yürütülmesi ile ilgili yönetsel haklarına ilişkin kısıtlamalar vardı. Küçük esnaf, büyük tekelci dağıtıcılarca eziliyor, onbinlerce küçük çiftçi büyük kapitalist çiftçi şirketlerince tasfiye ediliyordu. Çağ dışı üniversite sistemine ilişkin reform önerileri Hükûmet ve üniversite yetki-

lilerince inatla reddediliyordu. Komünist Parti Genel Sekreteri Waldeck Rochet'nin 21 Mayıs 1968'de açıkladığı gibi, halk «tâbi olmaktan bezmişti. Yurttaş olmak istiyordu.» Artık sağa sola itilmeye ve isteklerinin önemsenmediğini görmeye hazırlıklı değillerdi.

Ama, sadece biriken hoşnutsuzluk 1968'de Fransa'yı bu denli sarsan hareketi ortaya çıkaramazdı. Fransa'nın çalışanları, bu koşullara karşı on yıldır artan bir mücadele vermişlerdi; ve «sınıf mücadelesini dondurmak»tan çok uzak olan, de Gaulle'e ve Hükûmetine karşı ta başından beri sürekli savaşan tek parti Komünist Parti'ydi. de Gaulle 1958'de iktidara geldiğinde, Anayasa için yapılan referandumda oyların yüzde 80'ini almıştı. «Hayır» denmesini isteyen tek parti Komünist Parti idi ve oyların yüzde 20 si «Hayır»dı. Fransız Komünist Partisi, belli başlı her konuda, NATO'ya karşı, yaygın ulusallaştırma, yüksek ücretler ve daha iyi koşullar, ileri sosyal güvenlik için, Fransız halkını değişim için mücadeleye toplamaya çabalamıştı. Vietnam'daki ABD istilasına karşı Fransa'daki savaşı yöneten, Fransa'dan, Mayıs-Haziran 1968 olaylarından birkaç ay önce Vietnam'a bir gemi dolusu ilâç, makine ve başka malzeme yardımının gönderilmesine yol açan yardım kampanyasını örgütleyen Komünist Parti idi.

Öndegelen üç sendika federasyonunun, CGT (Genel İş Konfederasyonu çn), CFDT (Fransız Demokratik İş Konfederasyonu çn) ve Force Ouvriere (FO = İşçi Gücü - çn)in birleşmesi için çalışan Komünist Parti idi. On yıldır kişisel iktidarın yönetimine karşı ve ileri bir demokratik rejim için kampanya açan Komünist Parti idi. Hepsinin ötesinde, de Gaulle'e karşı mücadelenin en başından bu yana, sadece sendikal cephede değil, ulusal siyasal ölçekte de, tüm sol ve demokratik güçleri de Gaulle'e ve büyük tekellere karşı ortak bir harekette birleştirmeye ve sosyalizme yol açacak bir birleşik demokratik hükûmet kurmaya çabalayan da Komünist Parti idi.

Marcuse, Komünistleri «bir Hükûmet Partisi olmak» istemekle suçlamaktadır. Acaba Marcuse neyi yeğlemektedir? Partisiz bir hükûmeti mi? Ya da Komünistlerin olmadığı bir Hükûmet mi? Marcuse, Komünist Parti'ye kesinlikle karşı olduklarını ileri sürdüğü öğrencilerin aşırı sol kesimini yeğlediğini açıkça gösterdiğinden, sonuncusunu yeğ tuttuğundan kuşkulanılır. Mantık adına tam bir ayıpla Fransız Komünist Partisi'ne yönelik Marcuse'ci eleştiri, Parti'yi, Mayıs-Haziran olaylarını, hükûmet değişikliğini de mutlaka içeren bir sistem değişikliği mücadelesine dönüştür-

mede başarısız olmakla da suçlamaktadır. Seçim kayıtlarının da gösterdiği üzere, Fransız Komünist Partisi işçi sınıfı arasında herhangi bir başka partiden daha çok desteğe sahiptir. Bir Fransız Hükûmetinde Komünist Parti'nin bulunması, işçi sınıfının sesini burada duyurması demek olacaktır. Açıktır ki, Marcuse güçlü seslerin dışarda bırakılmasını yeğleyecektir. Bir hükûmette sorumluluk yüklenmeye hazır bir Komünist Parti eleştirilecek bir amaç değildir. Fransız Komünist Partisi'nin kurulmasına çalıştığı hükûmet, solun ve demokratik hareketin tüm siyasal güçlerini içeren bir koalisyonda ifadesini bulan, işçi sınıfı ile bağlaşıklarının birleşik gücüne dayanmaktadır. Böyle bir hükûmetin kurulması Fransız halkı için önemli bir ileri adım olacak ve sosyalizmin ilerlemesinde yeni olanaklar ortaya çıkartacaktır.

1968'den önceki on yıl içinde, Fransız emekçileri, yakın çıkarları için tutarlı bir mücadele verdiğinden, birleşmenin bayrağını yükselttiğinden ve ileriye dönük açık bir görünge verdiğinden, Komünist Parti'ye güvenlerinin arttığını göstermişlerdir. 1968 yılında, 400.000'in üstünde üyesi ve Genç Komünist Hareketi'ndeki 50.000 üyesi ile Komünist Parti solun en güçlü tek gücüydü. 1968'deki üyelerinin en az yüzde 42'si 1959'dan sonra yani de Gaulle'ün iktidarı alışını izleyen on yıl içinde Parti'ye katılmışlardır. Komünistlerin seçim gücü de artmaktaydı: 1958'deki 3.870.000 oya karşılık 1962'de 4.003.000 ve Mart 1967 seçimlerinde 5.029.000 oy almışlardır. Toplam oyların yüzde 22,5'ini oluşturan bu oylar işçi sınıfının ana kesimlerini kapsamaktadır. Ayrıca, Komünistlerin ve öteki kesimlerin yanı sıra Sosyalistleri ve Radikal Sosyalistleri de içeren Halk Cephesi'nin 1936 yılında aldığı oylara da hemen hemen eşittir.[123]

Komünist Parti'nin, özellikle işçiler arasında kazandığı ve tüm bölgelerin ve kentlerin kesin biçimde Parti'ye dönmelerine, yaklaşık 30.000 Komünist temsilciyi seçmelerine yol açan bu artan destek Parti'nin siyasal birlik amacı için destek kazanmasına yardımcı olmuştur. Böylece, Mart 1967'deki, Komünistler ile Sosyalistler, Radikaller ve Cumhuriyetçiler Klübü (ki, birlikte Sol Federasyonu oluşturmaktadırlar) ile küçük Birleşik Sosyalist Parti arasında seçim anlaşması yapılması sağlanmıştır. Bu bağlaşıklığı oluşturan sol güçler, 1967 seçimlerinde, de Gaulle'cülerin aldıkları yüzde 43'lük oya karşı oyların yaklaşık yüzde 47'sini elde etmişlerdir. Bu sola yönelme, de Gaulle'ün oylarının yüzde 55'ini, Komünist Parti dahil tüm sol tarafından desteklenen Mitterand'

ın ise oyların yüzde 45'ini aldığı 1965 Başbakanlık seçimindeki durumu tersine çevirmiştir.

Fransa'da bu nitelikte bir ortam yaratan, Komünist Parti' nin yürüttüğü mücadelenin bu on yılı olmuş ve 13 Mayıs pazartesi günü için Komünist Parti ile CGT ve öteki sendikaların öğrencilerle dayanışmayı göstermek için yaptıkları kitle gösterileri ve genel grev çağrısı sonucu Paris'de 800.000, Lyons'da 60.000, Toulouse, Marsilya ve Bordeaux'da 50.000 ve Mans'da 30.000 kişi yürümüş, tüm Fransa'da greve katılanlar ise dokuz milyon olmuştur.

Marcuse, grev hareketini ve ona eşlik eden eylemleri ele alışında, gerçekten kabul edilemiyecek olan üç noktaya önem vermektedir. Birincisi, dokuz milyonun tepkisinin Cohn-Bendit'in çağrısına karşılık olduğu. İkincisi, CGT ile Parti'nin önce greve karşı çıktıkları, sonra da sadece olayların peşine takıldıları. Üçüncüsü, Parti'nin mücadeleyi ücret istekleriyle sınırlama taraftarı olduğunu, bir düzen değişikliğine karşı bulunduğunu ve fabrika işgallerine hevesli olmadığını üstü kapalı olarak söylemektedir.

Belki de en azından üçte biri düzenli Komünist seçmeni olan dokuz milyon işçinin, genç, anti-Komünist, anarşist bir öğrencinin çağrısıyle greve gittiğine ilişkin ahmakça düşünce, ancak işçi hareketinin işleyişinden tamamen bilgisiz birinin aklına gelebilir. Ama, Marcuse'nin garip düşüncesini bir yana bırakalım ve gerçekte neler olup bittiğini görelim[124].

1968 yılı, Mayıs'dan önce, işçilerin hoşnutsuzluğunun artmakta olduğunu göstermiştir. 1967'nin 1 Şubat'ında, 17 Mayıs'ında ve 13 Aralık'ında yoğun sanayi eylemleri ve gösteriler zaten olmuştu. Komünist Parti'nin ve CGT'ın geleneksel bir üssü olan ünlü Renault motor atelyelerinde Ocak ve Mayıs 1968 arasında birçok iş durdurma eylemi olmuştur. Hoşnutsuzluk başka fabrikalarda da dile getirilmişti. 1 Mayıs 1968'de, Hükûmet, Paris'li işçilere, ondört yıldan bu yana ilk kez başkentte gösteri yürüyüşü yapmaları iznini verdi. CGT'ın çağrısıyle yapılan gösteri 100.000 işçiyi çekti.

3 Mayıs'da, faşistlerin bir saldırısını protesto eden öğrencilere yanıt olarak Nantarre Edebiyat Fakültesi kapatıldı ve polis Latin Quarter'a girdi. 4 Mayıs'da, posta ve telgraf işçileri Mayıs'ın 6'sı ile 10'u arasında, ekonomik istekleri için bir dizi greve gitmeyi kararlaştırdılar. Aynı gün, yedi öğrenci tutuklandı. 6 Mayıs'da, CGT'ın çağrısı üzerine, 100.000 madenci, Mayıs'ın 3'ünde altı madencinin ölmesiyle önem kazanan güvenlik önlemlerinin

olmayışını protesto için çalışmayı durdurdular; posta ve telgraf hizmetlerindeki teknisyenler greve gittiler. Mart başından beri zaten 80 eyleme girişmiş olan Renault-Billancourt fabrikasındaki CGT üyeleri kampanyalarını daha da artırmaya karar verdiler. CGT birliğindeki devlet memurları ay sonunda işi bırakma kararı aldılar.

Gene Mayıs'ın 6'sında, polis zorbalığının onlara yaptığı gibi, öğrenci eylemleri de saldırıya geçti. Aynı gün, CGT'ın Paris kesimi «öğrencilere karşı hükûmetin kırkırtmalarını ve polis zorbalığını», Sorbonne'un polisçe işgalini «şiddetle kınadı» ve «eğitimin savunması, geliştirilmesi ve demokratikleştirilmesi için mücadele eden öğrenciler ve öğretmenlerle dayanışma içinde olduğunu yineledi.» CGT'ın öteki kesimleri de onu izledi. Devlet Memurları Federasyonu Genel Birliği Bürosu «bu baskının kurbanları ile dayanışmasını ve tutuklanan öğrencilerin salınması isteğini» açıkladı.

7 Mayıs, Salı günü, CGT Genel Sekreteri Georges Séguy, şunları açıkladığı bir basın toplantısı düzenledi:

> Üniversitedeki son gelişmeler, öğrencilere yönelik acımasız polis baskısınca tecavüze uğrayan işçiler arasında derin duygular uyandırmıştır. Sınavlar öncesinde iki fakültenin kapatılmasını olduğu gibi, polis zorbalığını ve Üniversite'yi işgalini de kınadığımızı bildiririz.... Tutukevindeki öğrencilerin salınmalarını istiyoruz... Sosyal ilerleme, demokrasi ve barış mücadelesinde, öğrenciler, öğretmenler ve işçi sınıfı arasındaki dayanışma, CGT'ın tüm etken üyeleri arasında çok iyi bilinen bir kavramdır.

Georges Séguy, aynı bildiride, işçi sınıfına karşı kışkırtıcı karalamalara ve işçilerin burjuvalaştıkları suçlamasına dikkati çekmiş; öğrencileri, öğrenci birliğinin (UNEF) mücadelesini zayıflatabilecek ve gerici çevreleri sevindirecek olan solculuğun tehlikelerine karşı uyarmıştır. Séguy'un yaptığı gibi, aşırı solların soytarılıklarının açıklanması, Marcuse tarafından, öğrencilere yönelik saldırılarmışcasına çarpıtılmışlardır. Ancak, en başından beri CGT'ın öğrencilerle dayanışmasını açıkladığı olan bitenden yeterince açıktır. Aynı şey, 6 Mayıs'da, Paris milletvekilleri, öğrencilerle dayanışma ve yüksek öğrenim sorunlarına demokratik bir çözüm için çağrıda bulunan Komünist Parti için de ge-

çerlidir. Aynı zamanda Fransız Komünist Partisi de soldaki bazı grupların sorumsuzluğuna karşı uyarıda bulunmuştur.

Cohn-Bendit'e ve ötekilere (anti-komünizmi Marcuse tarafından kabul edilen) yönelik bu anlaşılabilir eleştiriler CGT'ı ve Komünist Parti'yi öğrencilere destek sağlamaktan alıkoymamıştır.

Kayıtlarımıza devam edelim. 7 Mayıs'da, Paris taksi şoförleri, ACH (Le Havre ve Harfleur)'daki Renault-Sandouville'deki ve Sosyal Sigorta Kurumu Paris bölgesi merkez bürosundaki işçiler gibi, posta ve telgraf işçilerinin birçok kesimi de greve gitti. 8 Mayıs Çarşamba günü, CGT ve CFDT, Batı'daki dokuz bölgede öğretmenler ve köylüler tarafından gösteriler örgütlediler: Brest'de 30.000, Quimper'de 20.000 ve Rennes'de 10.000 kişi katıldı bu gösterilere. CGT'ın Konfederal Bürosu, bu gösterileri selâmlarken, «mücadeleye girişen öğrencilere karşı uygulanan polis zorbalığını ve baskıyı» şiddetle protesto etmiş ve «özellikle kapalı fakültelerin yeniden açılmasını, tutukluların hemen salıverilmelerini ve eğitim sisteminde demokratik bir reform isteyen öğrenciler ve öğretmenlerle dayanışma duygularını» yenilemiştir.

9 Mayıs Perşembe günü, Fransız Öğrencileri Ulusal Birliği (UNEF) Ulusal Bürosu'nun, tüm ulusal sendika merkezlerinin öğrencilerle dayanışma içinde olduklarını halka açıklamaları ve bu amaçla «sendika ve siyasal söz hakkını savunmak için ve polis baskısına karşı» birleşik bir sendikal gösteri çağrısına yanıt olarak toplanan CGT ve CFDT ortak bir eylem örgütlemek için anlaşmaya çabucak varmışlardır. Bu karar aynı gün UNEF'e iletilmiştir. *L'Humanité*'nin ertesi günkü sayısında, bu anlaşmaya yollama yaparak, CGT sekreterlerinden biri olan Madeleine Colin «UNEF ile varılan anlaşmanın işçilerle öğrencilerin güçlü bir ortak yığın eylemi sonucunu vermesini güvenceye almak için CGT'ın elinden gelen herşeyi yapacağı»nı açıklamıştır. O gün (9 Mayıs) boyunca Fransa'nın her yanında öğrenci boykotları ve gösterileri vardı.

10 Mayıs, Cuma belirleyici bir gündü. Öğrenci boykotları ve gösterileri gün boyunca tüm Fransa'da sürdü. CGT, CFDT ve UNEF temsilcileri arasında bir toplantı daha yapıldı ve özerk öğretmenler birliği[125] (FEN) ile ilişki kuruldu. Toplantı sonunda yayınlanan ortak bildiri, «işçilerin hükûmete karşı öfkelerini kışkırttığı»nı açıkladığı polisin, öğrenciler ile öğretmenlere karşı davranışına duyulan duyguları yansıttı. Bu toplantının bir sonucu olarak, CGT, CFDT, FEN, UNEF ve SNESup (üniversite öğ-

retim üyeleri birliği) 14 Mayıs günü Fransa'nın belli başlı tüm kentlerinde kitle gösterileri ve Paris'de yoğun gösteriler için ortak bir çağrıda bulundular. FO'in birlikleri gösterilere katılmayı reddettiklerini bildirdiler. 10 Mayıs akşamı 50.000 üniversite ve orta öğrenim öğrencisi Paris'de gösteri yaptıktan sonra, polis ile şiddetli çatışmalar oldu. Öğrenciler barış içinde Latin Quarter'ı işgal ettiler ve barikatlar kurdular. Özel polis birlikleri[126] gaz ve el bombası kullanarak o gece öğrencilere saldırdılar. Yüzlerce kişi yaralandı.

Bu ortamda Georges Séguy (anti komünist 'sol' tarafından böylesine yerilen) CGT adına güçlü bir çağrıda bulundu:

> CGT hükûmetin davranışını şiddet ve öfke ile protesto eder; eğer durumun daha da kötüleşmesi önlenmek isteniyorsa, polisi Latin Quarter'dan bir an önce çekmeli, tutuklu tüm göstericiler için bir af ilân etmeli ve birçok bakımdan işçilerin isteklerine de uyan öğrencilerin ve üniversitenin haklı isteklerini karşılamalıdır. CGT işçileri protestoya ve işçi, öğrenci ve öğretmen sendikalarının kararlarına uygun olarak güçlü bir kitlesel yanıta çağırır.

Sabahın erken saatlerinde, CGT Konfederal Büro'su «öğrenciler, öğretmenler ve üniversite ile tam dayanışma» içinde olduğunu belirten ve tutukluların hemen salınmalarını isteyen çağrının yer aldığı bir bildiri yayınladı.

11 Mayıs, Cumartesi; CGT tüm sendika merkezlerinin, FEN ve UNEF ile birlikte, yetkililere güçlü bir yanıt vermek üzere hemen toplanmalarını önerdi. Aynı sabahın ilk saatlerinde Komünist Parti «Baskıya Son!» başlıklı bir bildiri yayınladı. Aynı başlık *L'Humanité*'nin 300.000 basan o günkü sayısında da vardı.

Ortak toplantı sürerken, CGT tüm örgüt ve üyelerine, eyleme gitmek için «gerekli düzenlemeleri yapmaları» çağrısında bulundu. Ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde ve fabrikalarda olası her protesto eylemini örgütlemelerini istiyordu bu çağrı.

Ortak toplantıda CGT, CFDT, FEN, UNEF ve SNESup temsilcileri vardı. (FO önderleri bulunamamışlardı.) CGT, en yakın olağan iş günü olan 13 Mayıs, Pazartesi günü için, tüm Fransa'da yapılacak kitle gösterilerinin eşlik edeceği 24 saatlik bir genel grev önerisinde bulundu. FEN, UNEF ve SNESup temsilcileri, bu öneriyi hemen kabul edecek durumda olmadıklarından, CGT ile CFDT harekete geçtiler ve günün ortasında, «Yaşasın işçilerle öğrencilerin birliği!» sözcükleriyle biten bir grev çağrısı yayınladılar.

Görüldüğü üzere, genel grev önerisinde bulunan Cohn-Bendit değil, CFDT ile işin durdurulması için başlangıç çağrısını yapan CGT idi.

Kısa süre sonra, FEN grev çağrısını destekledi; FO da. UNEF ile SNESup, üyelerinin çoğu zaten süresiz boykotta olduklarından, işin durdurulması için yeni bir çağrıda bulunamıyacaklarını açıkladılar. CGT hemen eyleme geçti. Milyonlarca broşür yayınlandı. CGT'nin dergisi *La Vie Ouvriére*'nin, «Baskıya Son! Yaşasın İşçilerle Öğrencilerin Birliği!» başlığını taşıyan özel sayısı 12 Mayıs, Pazar sabahı milyonlarca dağıtıldı. Aynı gün, CGT, CFDT, FEN, UNEF ve SNESup'ün Paris örgütleri, af isteminin yanı sıra, baskıya son verilmesi, demokratik eğitim reformuna başlanması, tam istihdamın sağlanması ve «ekonomik düzenin halk tarafından halk için dönüşümü» isteklerinin yer aldığı ortak bir çağrı yayınladı.

13 Mayıs, Pazartesi gerçekten tarihsel bir fırsattı. Tüm Fransa işi durdurmuş görünüyordu. Rhone bölgesinde 200.000 kişi greve gitti. Loire'da 120.000. Yan yana en az otuz kişi yürüdüğü halde, göstericilerin uzunluğunun altı kilometreyi aştığı Paris'de katılan 800.000 kişi arasında anlatılamaz bir heyecan vardı. Bu eylem günü iki şeyi bir kez daha gösterdi: İşçilerle öğrencilerin birliği ve Fransız halkının mücadelesindeki belirleyici niteliğini gösteren işçi sınıfının katılmasının kitlesel ağırlığı. Ayrıca, CGT'ın ve Komünist Parti'nin önderliğini ve etkisini de gösterdi.

Bu gerçeklerin ışığında, Marcuse'nin, genel grevin Cohn-Bendit'in çağrısı sonucu olduğu savı daha çok yorum gerektirmeyecek ölçüde aptalca olmaktadır.

Gün bitiminde, büyük eylemin önemini değerlendiren CGT Konfederal Büro'su, «işçileri ve özellikle gençliği, *işçi sınıfının gerçek kurtuluşunu olası kılacak olan ekonomik ve sosyal değişiklikleri sağlamak için* örgütlerini güçlendirmeye, birliklerini korumaya» çağırdı. (Kendi italikleri-yazar)

Olup bitenden, CGT ile Komünist Parti'nin, küçümseyenlerin ileri sürdükleri gibi, protesto hareketinin hedeflerini sınırlamaya çabalamak yerine, işçilerin önüne görüngeyi ve ufuklarını genişletme, daha uzak hedefler için mücadeleyi kullanma gereğini koyduklarını açık seçik göstermektedir.

Şimdi, fabrika işgalleri ve birkaç hafta süren, dokuz milyon işçinin katıldığı grev aşaması gelmektedir. 14 Mayıs günü, Sud-Aviation (Bouguenais-Loire-Atlantique)'deki 2.000 metal işçisi fabrikalarını işgal ettiler. 15 Mayıs'da, CGT, geçmiş dönemin

olaylarını değerlendiren, işçileri mücadelelerini yaygınlaştırmaya ve işverenler ile hükümeti geri çekilmeye, işçilerin isteklerini karşılamaya zorlamak ve rejimin çöküşünü hızlandırmak için fabrikalarda ve bulundukları yerlerde tüm yolları kullanmaya çağıran bir çağrıyı dört milyon nüsha olarak yayınladı. Bu çağrının bir yerinde şöyle deniyordu:

> Belirli küçük burjuva bireyler işçi sınıfı hareketine kara çalmakta ve ona ders verme savında bulunmaktadırlar. İşçi sınıfı bu ahmaklıkları rededer; rüşdüne ereli çok olmaktadır; vesayete gereksinme duymamaktadır; işçileri bölmeyi, kitlelerden soyutlamayı ve hedeflerinden saptırmayı amaçlayan kışkırtmaları nasıl önleyeceğini de bilmektedir. Büyük ekonomik ve sosyal değişiklik yönünde gerçek ilerlemeyi isteyenlerin tümü işçi sınıfı ile birlikte ve işçi sınıfının yanında hareket etmelidir.

Çağrı, «şimdiki iktidarın yerini bir halk hükûmetinin alması» isteğiyle sürüyordu.

Böylece, CGT, bir kez daha, aşırı solları yanıtlarken, hükûmetin yenik düşürülmesi için açık bir çağrıda bulunuyordu. Bir halk hükûmetine ilişkin bu çağrı, 20 Mayıs'da, Komünist Parti'nin «demokratik bir halk hükûmeti» lehine binlerce eylem komitesi kurulması çağrısıyle bir adım daha ileri götürülüyordu. Ertesi gün, Komünist sözcüsü Waldeck Rochet, Parlamento'da, Gaulle'cü hükûmetin sona ermesi çağrısını yaparken şunu açıklıyordu: «Gitmeli ve söz halka verilmelidir.»

16 Mayıs'da, fabrika işgalleri, Sud-Aviation Bouguenais gibi Renault-Cleon, Renault-Flins, Renault-Le Mans'ı da kapsarken, dev Renault - Billancourt fabrikası işçileri fabrikaya el koyma kararı aldılar. CGT Metal İşçileri Federasyonu «tam desteği»ni hemen bildirdi. CGT, «çağrısına yanıt olarak grev ve fabrika işgal kararı alanları» selâmladı. 17 Mayıs'da, Komünist Parti, işçilerin «âcil isteklerini elde etmek ve onun da ötesinde, Gaulle'cü rejimi sona erdirmek, sosyalizme giden yolu açacak bir demokrasiyi olası en küçük gecikme ile donatmak» isteklerinin bir anlatım biçimi olan fabrika işgallerini tümüyle desteklediğini açıkladı. Sonraki günlerde, grevler ve fabrika işgalleri, 23 Mayıs'da dokuz milyon işçiyi kapsayıncaya dek yaygınlaştı.

Fabrika işgalleri tabanın girişimiyle başladığından, bu nedenle bir anlamda kendiliğinden olduğundan, CGT'ın işçilerin geri-

sinde kaldığını savunan Marcuse gibilerinin anlamadıkları, bunun önemli kitle hareketlerininin tamamiyle olağan gelişim biçimi olduğudur. Lenin ve Bolşevikler, 1905'de Sovyetler kurmayı kendileri istememişlerdir. İşçiler yapmışlardır; ve bu, Lenin'in, her zaman, sık sık değindiği üzere, hiç bir devrimci hareketin tamamen planlayamayacağı örgüt ve mücadele biçimlerini geliştiren «kitlelerin yaratıcı girişimi» olarak adlandırdıklarının bir anlatım biçimiydi. Herhangi bir siyasal partinin yüksek düzeyde, önceden düşünülüp taşınılarak alınmış bir kararının değil, kendi girişimlerinin bir sonucu olarak «içerde kalma»ya karar veren Upper Cilyde gemi yapım işçilerinin eylemi de aynı şeydi. «Kitlelerin yaratıcı girişimi»ydi bir kez daha.

Séguy'un 17 Mayıs 1968'de CGT Gençlik kesiminin bir konferansında açıkladığı CGT'ın taktiklerine burada değinmek ilginç olacaktır:

«Renault işçileri, özell kle de dikkate değer etkilerden ve harekete verdikleri yönden ötürü özel bir çekim noktası olan Boulogne-Billancourt'takiler genel, süresiz grev ve fabrikaları işgal kararı aldıklarından bu yana, çok önemli bir aşamaya girmekte olduğumuzu tam bir açıklıkla anladık... Renault, biçimi belirledi ve kanımca, iyi de oldu... Bizim için, Konfederal Büro'da, Ulusal Konfederal Komite, hareketi daha ileriye nasıl götüreceğini incelemelidir. Bu hareket temelde başlamıştır... Şimdiki grevlerin hepsi işçilerin bir toplantısıyle, eylemin istekleri ve biçimleri üzerine bir tartışmayla, genellikle işçilerin doğrudan denetimi altındaki grev komitelerinin seçimiyle başlamıştır. Yani, eylemlerinden ve kararlarından doğrudan doğruya işçilere karşı sorumlu olan, hareketin önderliği ortaya çıkmıştır. Bu, işçilerin mücadelesi için önerebileceğimiz en iyi yoldur. Her zaman, özellikle de şimdiki durumda böyle olmuştur bu. Büyük gücümüz bundan ileri gelmektedir.

«Elbette ki, bazı kişiler spekülâsyon yapacaklar ve 'CGT ın kitlelerce aşıldığı'nı, 'her şeyin, CGT ın önderliği olmadan, tabandan olduğu'nu söyleceklerdir. Bunlar, örgütümüzün niteliği ya da çizdiği görünge ve politika hakkında hiç bir şey bilmeyen, hepsinin ötesinde de —tamamiyle yanlış olarak— nerede olurlarsa olsunlar bu gibi durumlarda sorumluluk ve girişimciliklerini gösteren CGT üyelerinin yeteneklerini ciddî olarak küçümseyen kimselerdir... Hareketin, her zaman olduğu gibi, kendi çizgisi üzerinde gelişmeye ve işçilerin kendilerinin denetimine bırakmamızın nedeni budur.

«CGT olarak, kendimizi bu denetime sunmaktan korkmamız için hiç bir neden yoktur, çünkü bizim koyduğumuz sloganlar, istekler ve kararlar ile işçi kitlelerininkiler arasında bir çelişki olamaz.

«Bu, sorumluluklarımızın, işçilerin sendika yetkililerine grev çağrısı için başvurmalarını beklemekle sınırlanacağı demek değildir. Tersine, ileriye giden yolu göstermemiz gerektiğine inanıyoruz; etken üyelerimiz, işçilerin mücadeleciliklerinin gelişmesini yakından izlemeli ve koşullar olgunlaştığında CGT üyelerince öneriler ortaya atılabilecek ve işçilerin onayına sunulacak biçimde davranmalıdırlar. Zamanı geldiğinde taktiğimiz ve stratejimiz grevi tabandan yaygınlaştırmaktır.»

Marcuse, Fransa'daki fabrika işgallerini ele alırken, işçilerin «mevcut örgütlere, sendikaya olduğu gibi, partiye de» aldırmadan «basitçe ilerledikleri»ni söylemektedir. Bu da, gerçekte olanların tamamiyle boşlandığını göstermektedir. İşçiler, CGT'a öylesine kayıtsızdılar ki, o dönemde katılanların sayısı 400.000'i buldu ve yüzlerce yeni Komünist Parti'si üyesi kazanıldı.

Marcuse şöyle de yazmaktadır:

> [İşçiler] fabrikaları ve dükkânları işgal ettiler ve oralarda kaldılar, ama asla vahşi anarşistler gibi değil. Örneğin, yalnızca dün gelen bir raporda, makinelerin bakımını titizlikle yaptıkları, hiç bir şeyin yıkılmadığı, hiç bir şeyin zarar görmediği belirtilmiştir. Dışardan hiç kimseyi içeriye sokmamaktadırlar.

Marcuse, bunu yapanların fabrikayı işgal eden CGT üyeleri olduğundan ve içeriye sokmayı reddettikleri «dışarıdakiler»in de, yeğlediği aşırı sol öğrenciler olduğunun ve bazılarının «makineleri yerle bir etmeleri» için yardım etmek istediklerini açıkladıklarının da raporlarda yer aldığından tamamen habersiz görünmektedir.

Öğrencilerin mücadelelerinin etkisi ne olmuş olursa olsun, —eylemlerinin ve onlara karşı polis zorbalığının Mayıs-Haziran olaylarının kıvılcımlanmasına yardımcı olduğunu zaten belirttikti— Marcuse'nin «öğrencilerin tam anlamda öncü oldukları» savının, olup bitenin abartılması olduğu tamamiyle açıktır. Komünist Parti ile CGT'ın davranış ve eylemlerini tersine çevirmesinden tamamen ayrı olarak, işçilere ve girişimlerine karşı saygısızlık etmektedir.

İşçi sınıfının birliği ile mevcut ve potansiyel anti-tekelci güçlerin geniş birliği sorunu anlaşılmadan Fransa'da 1968'de olan olayların değerlendirmesini yapmak olası değildir. Lenin, bir keresinde, on metre büyüklüğünde harflerle «BİRLİK» sözcüğünü yazmanın kolay olduğunu, ama onu kurmanın uzun, karmaşık ve zor bir iş olduğunu söylemiştir.

Fransa, önemli ölçüde köylülüğün ya da küçük işletme sahiplerinin (yıkılmakla birlikte), çok sayıda küçük dükkâncının ve genel olarak kent küçük burjuvazisinin olduğu bir ülkedir. Onbeş milyon işçi vardır, ama sadece dört milyon kadarı sendikalıdır ve bunlar da, birkaç özerk sendika bir yana bırakılırsa, üç büyük sendika arasında bölünmüşlerdir.

1934 yılında Komünist Parti ile Sosyalist Parti bir birlik paktı imzaladılar. Ocak 1936'da, işçi sınıfının bu birliği, büyük ölçüde köylülerce desteklenen Radikal Sosyalist Parti ve öteki gruplarla yapılan anlaşmalarla genişletildi; böylece Halk Cephesi ortaya çıktı. 1938'de, sosyalist önder Léon Blum işçi sınıfının birliğini bozdu; Radikal Sosyalistler kaçtılar ve Halk Cephesi'nin sonu geldi.

Sonra faşizm. Acı ve eziyetle birlik dersi yeniden bellendi. Faşizm yenildi, ama milyonlarca insan acı çekti, binlercesi öldü. Komünist Parti üyelerinden 75.000'ini yitirdi; faşizm öldürdü onları. O kadar çok şehit verdi ki, «idam edilenlerin partisi» diye tanınır oldu.

Direnme sırasında kurulan anti-faşist birlik, 1945'de, Komünistlerin birkaç bakanlık aldığı birleşik koalisyon hükûmetinin kurulmasını olası kıldı. Halk için önemli kazançlar elde edildi. İşçiler, fabrikalarda daha çok hak kazandılar ve görece ileri bir sosyal güvenlik sistemi kuruldu; her ikisinde de komünist bakanların önerilerinin önemli bir payı vardı. 1948'de soğuk savaş başladığında, Sosyalist Parti'nin önderleri cepheyi bir kez daha bozdular; hem sendikal, hem de siyasal alanda. Hükûmet değişiklikleri, yükselen fiyatlar, Vietnam savaşı ve sonra Cezayir'deki savaş ile kararsızlık dolu on yıl geçti. Onu de Gaulle'ün ve kişisel yönetiminin on yılı izledi.

Bu kırk yıl boyunca, birliğin temel örgütleyicisi Fransız Komünist Partisi'ydi; kavrama yaygınlık kazandırdı; sabırla, kararlılıkla, beceriyle onu uygulamaya geçirmeye çalıştı. Ve 1968 öncesi dönemde, 1967 seçimlerinde, Gaulle'cülerin oyların yüzde 43'ünü almalarına karşılık, birleşik solun yüzde 47'sini almasının özellikle gösterdiği üzere, çabaları belirli bir başarıya da ulaştı.

Bu birliğin korunması ve daha da güçlendirilmesi, 1968 başlarında hükûmette köklü bir değişiklik konusunda büyük umutlar yarattı.

Gericilerin tek şansı, işçileri bölmek, onları bağlaşıklarından ayırmaktı. Fransız büyük sermayesi ve de Gaulle, demokratik birliğin kendileri için yenilgi demek olduğunu biliyorlardı. Fransız yöneticilerinin, kurtuluşu halkın birleşmemesinde araması ve bu amaçla bölücü her güce oynaması sadece mantıksaldı. Özel olarak da, halkı Komünistlere karşı çevirmeyi, Komünistleri tek başlarına bırakmayı ve böylece işçi sınıfını ülkenin gidişinde güçlü bir sese sahip olmaktan alıkoymayı amaçladılar.

Solun birliğini daha da güçlendirmek için bir fırsat olması gereken Mayıs-Haziran 1968 olayları, halkın hareketini yozlaştırmanın özrü oldu; ve bu bölücü saldırıların ortasında, bir yanda aşırı sol, öte yanda da 23 Haziran seçimlerini anti-komünist bir korkuya dönüştüren de Gaulle ve Pompidou tarafından Komünistlere yöneltilen darbeler yer aldı.

Bu dönemin İngiliz basını alçakça yayında bulundu. 1967'de İngiliz Komünistlerini deniz adamları grevi, dok işçileri grevi, Myton grevi ve Roberts Arundel mühendislik grevinde kınayan *Observer, Guardian, The Times, New Statesman* gibi gazeteler ve başkaları, Fransız Komünistlerinin karşılaştıkları zorluklara, yeterince militan olmaması nedeniyle ağıt yaktılar. Fransız Komünist Partisi, de Gaulle'ün ve hükûmetinin çekilmesi çağrısında bulunduğunda, İngiliz basını bir Komünist-deGaulle bağlaşıklığından söz etmekteydi. *The Times*[127], Komünistlerin ve CGT'ın basit kafalı Fransız işçilerini «yönetim üzerinde baskı yapma yöntemi olarak değil», ama «'Fabrikaların dışındaki sorumsuz ögeler'in bir istilâsına karşı koruma» için fabrikaları işgale kandırdığını ciddî ciddî açıklayan bir makale yayınladı. Öte yandan, *New Statesman*[128] Komünist Parti ile CGT'ın fabrikalara el koyan işçileri «durduramadıkları»nı ileri sürdü. Parti işçileri fabrikalara kapatmıştı; Parti işçileri fabrikalardan uzak tutamıyordu. Her iki mit de, işçilerin yönetilebilecek ve böylece aldatılabilecek ahmaklar olduklarına dayanan, işçilere karşı duyulan öfkeden kaynaklanmaktadır. Sadece işçi sınıfı örgütleri hakkında deneyleri olmayanlar ya da işçilerin hareketini siyasal iktidar ve sosyalizm doğrultusunda desteklemeye niyeti bulunmayanlar bu biçimde yazabilirler.

Fransa'daki 1968 olaylarının yarattığı öndegelen mitlerden bir başkası da, Komünistlerin taktikleri sonucu bir devrim ortamının kaçırıldığıydı. Marcuse, bir kaza olarak, o zamanlar «bir devrim değildir» demişti. Ama, onun Komünistlere karşı duyduğu düşmanlığı paylaşan başkaları, devrim olduğu görüşündeydiler. Örneğin, *The Economist* (25 Mayıs 1968), «Öğrenciler Tarafından Aydınlatılan, Komünistlerce Söndürülen bir Devrim» gördüğünü ileri sürmektedir. Cohn-Bendit, tipik abartmalarından biriyle, «Devlet tamamiyle âcizdi» demektedir[129].

Gerçekler bambaşkaydı. Önemli bir siyasal ve sınaî başkaldırı olduğu kuşkusuz. CGT Başkanı Benoit Frachon'un açıkladığı gibi, işçi sınıfı ile tekelci kapitalizm arasında yakın tarihlerdeki ilk önemli karşılaşmaydı. İşçi sınıfının gücünün ve kararlılığının bu yüzyıl boyunca Batı'da tanık olunan en güçlü gösterilerinden biriydi kuşkusuz. Ayrıca, biçimi ve amaçlarıyle, olağan bir sanayi eyleminin ötesine geçen bir hareketdi. Fabrikaların işgali, işçilerin kaslarını geleceğin savaşları için bükmelerinin bir anlatım biçimi ve kişisel yönetime son verme ve böyle bir değişim için destek sağlayacak yüzlerce halk komitesinin kurulmasının eşlik edeceği gerçekten demokratik bir hükûmetin yerini alması istekleri, işçilerin belirleyici kesimlerinin hükûmeti değiştirmeyi istediklerinin açık bir göstergesiydi.

Ama bunların hepsi de bir devrim ortamına eklenecek şeyler değildir. Ücretli ve aylıklı işçilerin çoğunluğu hâlâ reformcu partileri, hattâ burjuvazinin partilerini desteklemektedir. Sanayi işçileri, Komünist Parti'nin güçlü destekleyicileriyseler de, beş milyon oy, ücretli işçilerin ve ailelerinin toplamı düşünülürse, hâlâ azınlıktır. İkincisi, solun birliği konusunda 1967 yılında önemli ilerleme sağlanmışsa da, Mayıs-Haziran 1968 olaylarının yanı sıra, Birleşik Sosyalist Parti'nin aşırı sol tavır alması ve Sol Federasyon önderlerinin çekingenlikleri ve manevraları nedeniyle, ulaşılan siyasal birliğin geçici olarak bozulmasıyle sonuçlanmıştır. Bu durum, o olmadan rejime karşı bir zafer kazanılamayacak olan Komünist Partisi'ne yönelik düşmanlığı kurcalayan aşırı sol öğrenci fraksiyonların eylemleriyle kötüleştirilmiştir. İşçilerin saflarının ötesindeki katmanlar, özellikle sürekli barikat savaşları, özel otomobillerin yakılması ve genel barbarlık gibi aşırı sol öğrencilerin taktikleriyle paniğe kapılmışlar ve soğumuşlardır; dağılan küçük burjuvalar de Gaulle'ün kollarına düşmüşlerdir. Bunu 23 Haziran'da, grevin resmî bitim tarihinden sadece onbir gün sonra yapılan oylama da doğrulamaktadır; Gaulle'cüler kazan-

mışlardır. Seçim rakamları, greve giden dokuz milyonun bir bölümü de dahil olmak üzere, çok sayıda işçinin Gaulle'cü adaylar için oy kullanmış olduğunu göstermektedir; tıpkı sola karşı oy kullanan kent küçük burjuvazisinin çoğunluğunun, aşırı solun ahmaklıklarına karşı kendini koruma dürtüsüyle davranması gibi.

Böylece, Haziran 1968'deki sınıfsal güçler ilişkisi sosyal sistemin değişimine elverişli *değildi.* Dahası, Cohn-Bendit sayılmazsa, Devlet asla «âciz» durumda bulunmuyordu. Yönetimin büyük bölümünün parçalandığını herkes kabul ediyordu, ama devletin iki temel baskı silâhı, polis ve ordu, az ya da çok, el sürülmeden duruyordu. Paris polisinin bir kesiminin, göstericilerle çarpışmada kullanılmaya karşı çıkması, polisin, kazanılmasını ve hareketsizleştirilmesini bir yana bırakın, tarafsızlaştırıldığı anlamına bile gelmez. İyi donatılmış ordu ise, harekete hazırdı. de Gaulle, grev sürerken, anlaşmalar yapmak için Batı Almanya'ya gitti. Paris'in çevresine hazır tanklar yerleştirildi. Kuvvetler Komünist Parti'nin ve *L'Humanité*'nin bürolarına yürümeye hazırdılar. İşçiler silâhsızdılar. Bu koşullar altında, her türlü ayaklanma konuşması çocukluktu. Komünistleri «iktidarı alma»ya çalışmamakla suçlayanlardan bazıları hızlı anti-komünist olduklarından ve eğer Komünistler böyle bir maceraya kalkışsalardı kendileri açıkça Komünistlere karşı olacaklarından, bazıları için belki de bir anlamda çocukluk değil, ama yanlıştı.

Séguy, 13 Haziran 1968'de, CGT Ulusal Konseyi'ne verdiği raporda bu sorunla uğraşmıştır:

«Sınıf mücadelesinin bu keskinleşmiş koşullarında, bazı kuşkulu kişiler, çoğunlukla dönekler, işçi sınıfının iktidarı alma fırsatını kaçırdığımızdan, onur kırıcı bir biçimde bizi suçladılar.

«Yani, böyle bir fırsat için gerekli olan tüm askerî hazırlıkları yaptıktan sonra, hepimizi kanla boğma umudunu beslediğinden, de Gaulle'ün bizi yapmakla suçladıklarını yapmaya kalkışmamızdan; her olayda, durumun böyle olduğunu düşünmek için epey nedenimiz vardı.

«Gerçeği söylemek gerekirse, ayaklanma saatinin gelip gelmediği, ne Konfederal Büro'da, ne de, herkesin de bildiği üzere, gerçek durum ile kendi isteklerini karıştırma gibi bir ünleri olmayan sorumlu, ciddî militanlardan oluşan Yönetim Komiteleri'nce asla tartışılmamıştır...

«Hayır, grevdeki on milyon işçi[130], işçi sınıfının iktidarını değil, daha iyi yaşama ve çalışma koşulları istiyordu ve büyük çoğunluğu, kişisel iktidara dayalı rejime karşı muhalefetlerini, de-

mokrasiye bağlılıklarını, bir halk hükûmeti sloganı ile dile getirmişlerdir.

«En başından sonuna dek, grev hareketine verdiğimiz hedefler ve önem böyleydi; bizim istediğimiz olduğundan değil, hareketin niteliği böyle olduğundan.

«Eğer, boş bir varsayıma göre, sendika rolümüzü bıraksaydık ve bizi eleştirenlerin 'besleme' istekleri için tanımladıkları role, bir devrim karargâhı kurmak ya da pis siyasal oyunlarda yer almak için öfkeyle soyunsaydık, işçilerin CGT'a olan değerli güvenlerini bir anda yitirecektik.

«Ciddiyetimizi, yetkimizi ve sorumluluk anlayışımızı kabul eden emekçilerin başka kesimlerinin sempatisini uzun bir süre için kaçırmış olacaktık.

«İşçi sınıfının siyasal bakımdan en bilinçli kesimiyle birlikte kendimizi de, acımasızca yıkılmadan kaçınma gücü olmaksızın, soyutlamış olacaktık.

«Bırakın, 'sahte devrimciler' yakılmamıza yardımcı olmanın tadından kendilerini yoksun bıraktığımız için bizi suçlasınlar!»

Komünist Parti'nin izlediği politikayı açıklarken de Waldeck Rochet şunları söyler[131]:

«Partimizin ve Genel İş Federasyonu'nun belirleyici rol oynadıkları işçi sınıfı hareketinin birliği ve gücü, büyük işverenleri ve hükûmeti, milyonlarca çalışanın, ücret artışlarından işyerinde sendikal hakların tanınmasına dek uzanan önemli isteklerini karşılamaya zorlamaktadır. Ama tekelci yönetime bir son vermek ve çalışanların ve tekelci olmayan öteki katmanların çıkarlarını temsil eden ileri bir demokratik sistemi yerine koymak olası değildir. *«Solcu eğilimleri önerenlerin değerlendirmelerinin tersine, sınıfsal güç dengesi, günün düzeninin yerine sosyalist iktidarın hemen kurulmasını olanaksız kılmaktadır. Öte yandan, Gaulle'cü iktidarı defetmek ve sosyalizme giden yolu açan ileri bir demokrasiyi kurmak olasıdır. Bu yakın olasılığı uygulamaya geçirmede eksik olan, işçilerin ve demokratik güçlerin birliğidir.* (Yazarın italikleri.)

«Komünist Parti'miz, Sol Partiler ve belli başlı sendikalar arasında, yolu sosyalizme açan demokratik bir seçenek için mücadelede, işçi sınıfı ile kentteki ve kırsal alandaki öteki anti-tekelci sosyal grupların gerçek bir bağlaşmasını olası kılacak ortak bir demokratik değişiklik programı üzerinde anlaşma sağlamak için hiç bir fırsatı kaçırmamıştır.

«Sosyalist önderler inatla reddetmişlerdir bunu. Hattâ, antikomünizmin esinlediği maceracı girişimler üzerinde gizlice anlaşmışlardır da.

«Durumu Gaulle'cü iktidar istismar etmiştir. Solcu grupların sorumsuz şiddet eylemlerinin meyvelerini toplayarak, işçi hareketini, özellikle Komünist Parti'yi polis ve ordu ile kanlı bir çatışmaya bulaştıracak bir plan üzerinde çalışmıştır. Gerekli güçler alârm durumuna getirilmişlerdir.

«İşçiler ile demokratik güçlerin güçlü bir bağlaşması olmadığından, gerici büyük burjuvazi, işçi sınıfı mücadelesini uzun bir süre bastırmış ve askerî bir diktatörlük kurmuştur.

«Partimiz, işçi sınıfına düşen sorumluluğun tamamen farkında olarak, sınıfsal düşmanlarının hesaplarını bozmuştur.

«Çalışanlara büyük ekonomik ve sosyal yararlar sağlamada, demokrasi ve sosyalizm yolundaki siyasal savaşı sürdürmek için koşulları korumada ve pekiştirmede başarılı olmuştur.»

Komünistlerin hiç yanlış adım atmadıklarını ileri sürmek de gerçek dışı olacaktır. Gerçekte, Merkez Komitesi'ne verdiği 8-9 Temmuz 1968 tarihli raporda, Waldeck Rochet de bazı hataların yapıldığına değinmiştir. Ama, 1968 olaylarında Komünistlerin strateji ve taktikleri özünde doğruydu; izlenecek tek gerçekci politikaydı. 1965 yılında, askerî önderlere karşı sonuçsuz kalan bir darbeden sonra, en azından yarım milyon Komünistin ve başkalarının öldürüldüğü Endonezya felaketinin yinelenmesini önlemiştir; işçilere maddî ve demokratik kazançlar sağlamıştır; genel grevden sonraki bir yıl içinde istifaya zorlanan de Gaulle'ü devirme konusunda halkın isteğini artırmış ve yalnız Fransız emekçilerinin tekelci rejimi sona erdirecekleri yolu sol birliğe yeniden açmak için bir temel sağlamıştır.

İŞÇİ SINIFI «BÜTÜNLEŞMİŞ» MİDİR?

Marcuse'nin deneme, konuşma ya da kitaplarından hiç birinde, belli başlı kapitalist ülkelerde işçi sınıfının «bütünleşme» savının, ona göre, hangi dönemde başladığı belirtilmez. Emperyalizmle, yani 20. yüzyılın başında mı başlamıştır? 1945 sonrasının bir olgusu mudur? Yoksa, diyelim ki Marcuse'nin bu görüşlerinin ilk kez tutarlı ve önemli biçimde anlatıldığı 1960'lardan başlayan tamamen yeni bir evreyi tanımlamak için midir? Marcuse, yak-

laşık yirmi yılı kapsayan «tüketim toplumu» burjuva deyimi dışında, savı için kesin hiç bir tarihsel çevre sağlamamaktadır.

Batı Avrupa ve Birleşik Devletler'deki işçi sınıfının yozluğuna, «tutucu» ve «karşı devrimci» rolüne ilişkin savlarına sürekli olarak önem vermesine karşın, son birkaç on yıl içinde işçi sınıfının gerçek mücadelesini, kapsamını ve niteliğini, isteklerini, etkilerini ve tekeller ile hükûmetlerin tepkilerini hiç bir yerde çözümlememektedir.

Kapitalist basının, sendikaların saygınlığını kırmak ve grevleri kısıtlamak amacıyle, işçi sınıfına karşı duyguları kışkırtmak istemesi ya da işçi sınıfı eyleminin, içerdeki görünümü, sessizliğin artık olasılı olamayacağı yoğunlukta bozduğu durumlar dışında, bu gibi faaliyetleri küçümseme eğiliminde olduğu kuşkusuz doğrudur; onu da çarpıtma izler.

1960'ların sonlarında, Marcuse'nin kuramları ilk kez gün ışığına çıkmaya başladığında, her öğrenci eylemi üzerine bir sansasyon yaratmak, bunu düzene karşı mücadelenin tek ya da en militan ifadesi olarak tanımlamak ve işçi sınıfının çok daha önemli kitle eylemlerini küçümsemek ya da tümüyle boşlamak için, basın, elinden gelenin en iyisini yapmıştır.

Örneğin, Ekim 1968'de, Japonya'da, Troçki'ci bir örgüt tarafından yönetilen birkaç bin öğrenci Parlamento'yu işgal edip, Tokyo'daki merkezî tren istasyonunu ele geçirmeye kalkışmışlardır. Her iki girişim de başarısızlığa uğramış, ama dünya ölçeğinde yaygınlık kazanmış, haberlerin başında yer almıştır. Aynı günlerde 700.000 Japon işçisi caddelerde gösteri yapmış ve bir başka üç milyon da, Vietnam'daki Amerikan savaşına karşı bir saatlik grevler ve fabrika toplantıları düzenlemişlerdir. Bu son kitlesel eylemlerin, ulusal ölçekte, bir *siyasal* konuda, temel bir savaş ve barış sorunu hakkında ve Vietnam halkının ulusal kurtuluş mücadelesi ile uluslararası dayanışmanın bir anlatımı olarak sanayi işçilerince yapıldığından, Japon işçi hareketi için tarihsel önemi vardı. Ancak, basının öğrencilerin görece küçük eylemlerini ele alışının tam tersine, işçilerin eylemleri birkaç satırla geçiştirilmiştir. Kuşkusuz bu tek örnek değildir. Mayıs 1971'de, birkaç bin Troçki'ci ve Mao'cu Père Lachaise mezarlığında gösteri yaptıklarında ve Maurice Thorez ile öteki eski Komünist önderlerin mezar taşlarını pisliklerinde, İngiliz basını, ölü Komünistlere yapılan bu barbarca hakarete değinmeksizin, gösteriyi yazmıştır; ama, Fransız Komünist Partisi'nin bir çağrısı üzerine 100.000'i aşkın bir kalabalık yanıt verdiğinde, aynı basın bunu boşlamıştır.

Basının böyle davranması kuşkusuz şaşırtıcı olmayacaktır; bundan ötürü de, dünyada neler olup bittiğini büyük ölçüde basından ya da televizyondan öğrenen çoğu insanın bu bozulmuş resmi kabul etmesi anlaşılır bir davranışdır. Ama Marcuse, ne olağan bir gazete okuyucusu, ne de bitkisel bir televizyon izleyicisidir; dünyaca ünlü bir akademisyen, çağdaş toplumdaki eğilimleri yargılarken tarihsel gerçeklerin değerini bilmesi gereken birisidir. Üstelik, sadece belgelere dayanan ya da kendi düşüncelerinin yalnızlığına sarılan bir fildişi kule akademisyeni de değildir. Hepsinin ötesinde, Amerika Birleşik Devletleri Stratejik Araştırmalar Bürosu'nda da çalışmıştır. Bu nedenle, dünyadaki yerini bilmesi gerekir ve gerçekten işçilerin mücadelesine ilişkin hiç bir şey bilmediğine inanmak zordur. Ama öyleyse, gerçekten gerçeklerden habersizse, o zaman da işçilerin toplumdaki rolüne ilişkin görüşlerini değerlendirmeden önce daha çok alçakgönüllülük göstermesi gerekirdi. Öteki olasılık, yani işçi sınıfının faaliyetinin büyüklüğünden haberli *olması* durumu ise, şu soruyu akla getirmektedir hemen; Öyleyse onu neden boşladı? Gerçek yanıtı sadece Marcuse'nin kendisi verebilir, ama biri çıkar da, itici gücünün siyasal olduğunu ve onun *a priori* siyasal görüşlerinin konuya bilimsel olarak yaklaşmasını ve fiilî gerçekliğe dayanmasını engellediğini düşünürse, biraz zor eleştirilebilir. Siyasal görüşleri, ne çağdaş toplumun bilimsel bir incelemesine, ne de böyle bir incelemeden doğru sonuçlar çıkarmasına bir engel olmamalıdır. Ama, gerçekte tartışılan sorunun can alıcı noktasını oluşturan belli başlı olgular, kasıtlı olarak, yokmuşcasına bir yana itilirlerse, doğru bir değerlendirme yapılamaz.

Avrupa'da devrimci mücadelenin Cohn-Bendit ve Tarık Ali'nin görünmesiyle başladığını düşünür görünenlere, bu yüzyılın başından bu yana, kapitalizme karşı verilen devrimci mücadelelerin Avrupa'yı sarstığını, gerçekte sürekli olarak yetmiş yıldır süregeldiğini, katılanların öndegelenlerinin, istisnasız, yüzbinlercesinin demokrasi ve sosyalizm davasında canını veren işçiler olduğunu söylemek yararlı olacaktır.

1905 Rus Devrimi; 1916'da İrlanda'daki Paskalya Ayaklanması; Rusya'da Şubat ve Ekim 1917 devrimleri; 1918'de Almanya, Avusturya ve Finlandiya'daki başkaldırılar; 1919'daki Macar devrimi ve cumhuriyet; aynı yıl içinde Bavyera ve Slovak Sovyet cumhuriyetleri; 1920'de İtalya'da büyük fabrika işgalleri; 1923'de Bulgaristan'daki ayaklanma; 1923 Hamburg ayaklanması; 1924 yılında, Fas'daki savaşa karşı Fransa'daki ülke ölçeğindeki hareket;

1926 İngiltere genel grevi; 1927'de Viyana'daki ayaklanma; 1929 yılında Berlin'deki kanlı 1 Mayıs savaşı; 1931'de İspanyol monarşisine karşı devrim; 1932-1933'de, Almanya'da Nazizmin yükselişine karşı birçok şekilde kitle direnmesi; 1934'de Viyana'da işçilerin silâhlı mücadelesi; 1934'de İspanya'da, Oviedo'da madencilerin ayaklanması; 1934'de Fransa'da anti-faşist sokak savaşları; Mosley faşistlerine karşı Londra'da, Cable Street'de savaş; 1936-1939 İspanya savaşı ve Uluslararası Tugayın katılması; Avrupa'da 1939-1945 arasında anti-faşist direnme[132]; Yunan halkının 1944'deki silâhlı mücadelesi ve 1946-1949'da ikinci Yunan direnme savaşı; 1945'den 1948'e Doğu Avrupa'da iktidarın çalışanlar tarafından alınışı. Daha önce de değinildiği üzere, bu görkemli mücadelelerin her biri, gerçekte devrimci eylemler, en ileri nitelikte sınıfsal eylemlerdi ve istisnasız hepsinde, önderliğin yanı sıra, katılanların büyük çoğunluğu da, çoğu durumda Komünist Parti tarafından yönetilen işçi sınıfındandı.

Eğer son yirmi yıl içinde, Batı Avrupa daha az dramatik gelişmelere —ne önemli silâhlı çatışmalar, ne de ayaklanmalar— tanıklık etmişse, bu işçi sınıfının edilgenliğini ya da kendini kapitalist sistemle uzlaştırdığını göstermez. Mücadelenin biçimleri değişebilir, içeriği ve önemi değil ve son yirmi yıl içinde, Batı Avrupa oyununun öndegelen yüzü, işçi sınıfının artan örgütlenmesi, sendika üyeliğindeki artış ve grevler dahil olmak üzere sanayi mücadelelerinin ve kitle gösterilerinin kararlı bir şekilde yaygınlaşması ve kapitalist sisteme giderek daha çok meydan okuma olmuştur kuşkusuz.

1919 ile 1939 yılları arasında, ileri sanayileşmiş kapitalist ülkelerdeki grevlere toplam olarak 74.500.000 işçi katılmıştır. (Tüm kapitalist dünya alındığında bu rakam 80.800.000 olmaktadır.) Savaşı izleyen onyedi yıl içinde, yani 1946-1963 döneminde, ileri kapitalist ülkelerde greve katılan işçilerin sayısı 224.800.000'den az değildir; üç katından çok bir artış demektir bu. (Tüm kapitalist dünya için bu rakam 259.500.000'dir.) Batı'nın sanayileşmiş ülkelerinde 1965 yılında 20 milyon, 1966'da ise 28 milyon grevci olmuştur. O zamandan bu yana, İtalya'da, özellikle 1967-1969 döneminde, büyük grev eylemleri, Fransa'da Mayıs-Haziran 1968 olayları ve İspanya, İngiltere, Batı Almanya, Hollanda ve İsveç'de büyük grev eylemleri olmuştur. 1960-1970 arasındaki on yıl içinde tüm kapitalist dünyada grevlere katılan işçi sayısı yaklaşık 425 milyondur.

Batı Avrupa'da (ve bu anlamda Japonya'da) savaş sonrası grevlerin önemli bir özelliği, belirli bir fabrikanın sahibine karşı yürütülen, daha yüksek ücret ya da daha iyi koşullar isteyen mücadelelerle sınırlanmamış olmalarıdır. Giderek daha çok konuyu içermektedir: Sendika hakkı, kısa çalışma haftası, daha uzun ücretli izin, daha iyi emekli maaşı ve sosyal güvenlik, sendikaların savunması. Genel grev ya da ülke ölçeğinde önemi olan grev eylemlerinin sayısının da artmış olması önemlidir. 1960-1965 arasında 160'dan çok genel ya da ülke ölçeğinde grev eylemi olmuştur kapitalist dünyada.

Bunların hepsi, işçilerin sistemle «bütünleşmedikleri»ni, günbegün onunla savaştıklarını gösteren bol sayıda kanıttır; ve gerçek, bu büyük grev mücadelelerinde, sistemin işleyişinde temelden değişiklikler, ana sanayilerin millîleştirilmesi, büyük tekellerin gücünün sınırlanması, sanayiin işleyişinde işçilere daha çok söz hakkı için yükselen istekler de, özellikle İtalya, Fransa, Japonya, İspanya ve Finlandiya'da, Komünist Parti üyelerinin, oylarının ve etkisini artmasıyle kısmen belirlenen işçilerin siyasal bilinçlerinin arttığını gösterir.

İtalyan işçilerinin grev mücadelelerinin yaygınlığı ve önemini, Parlamenter mücadeleyle ilişkilerinin ve sosyalizm yolunda ilerlemek için bu her iki mücadele biçiminin önemini, İtalyan Komünist Partisi Genel Sekreteri Enrico Berlinguer çok iyi belirtmiştir:

> 1968'in büyük ölçekli sosyal ve siyasal savaşları, Partimize 8.600.000 oy ya da seçmenlerin yüzde 27'sini getiren geçen yılki seçimlerde, ülkenin Sola kayışında yansımıştır siyasal olarak. Proleter Birliği Sosyalist Partisi de, kendi hesabına, 1.500.000 oy almıştır. İtalya'da ileri bir demokrasi ve sosyalizm için mücadele eden Sol güçler, işçi sınıfı muhalefeti, böylece 10 milyon oy almış olmaktadır; yani seçmenlerin yaklaşık üçte birinin desteğini almışlardır. Seçim sonuçlarının önemi, işçilerin ve halkın büyük kesiminin mücadelesiyle elde edilmiş olmasıdır... Seçimlerden sonra, çalışanlar, bekle-gör eğilimleri göstermemişler, bir başka deyişle, önemli olmakla birlikte, Parlamentodaki sol güçlerin güçlenmesinin, kendi başına hükûmet politikalarında bir değişikliğe yol açacağı düşüne kendilerini kaptırmamışlardır. Tersine, seçimlerdeki başarının, çalışan sınıfların mücadelesi ve Partimiz ile öteki Sol güçlerin siyasal savaşları için daha elverişli koşullar yarattığını kavradıklarını göstermişlerdir. Gerçekten

de, seçimlerden sonra, çalışanların mücadelesi daha geniş bir ölçeğe, daha ileri bir militanlık düzeyine ulaşmıştır. 1968'de, grevde geçen saat sayısı, 69 milyonu aşarak son yıllardaki en yüksek düzeye çıkmıştır. Şimdi de, 1969'un ilk iki ayında, 44 milyonu aşkın grev saati kaydedilmiştir

Halk kitlelerinin oluşturduğu cephenin öncüsü olan işçi sınıfının eylemleri yüksek ücret istekleriyle sınırlı kalmamıştır. Çalışanların, fabrika ve büro içindeki ve dışındaki sosyal, insanlık ve yurttaşlık sorunlarını da kucaklamaktadır. Daha geniş pazarlık hakları, yeni sendikal ve siyasal haklar, çalışma saatlerinin büyük ölçüde azaltılması, emeğin çalışmasının denetimine ilişkin çeşitli yollar, sağlık koşullarının iyileştirilmesi ve fabrikalar ile işyerlerinde toplantı yapma hakkı için yürütülmektedir mücadele.

Özünde, sınıfsal güç dengesini değiştirmek için yapılan bir mücadeledir bu. Kitleleri harekete geçirme, siyasal yaşantıya katılmaları, demokrasinin geliştirilmesi doğrultusundaki eğilimlerle gösterilmektedir... Çalışanların mücadelesi, ekonomide ve devlet sisteminde yapısal değişikliklere ilişkin sorunları giderek ön plana getirmekte ve işçi sınıfı ile öteki çalışanların, devletin ve ulusal yaşantının yönetimini ele almaları gereğini daha somut olarak göstermektedir. Her geçen gün, çok sayıda emekçi, İtalya'nın ekonomik, sosyal ve kültürel ilerleme ve demokrasi yolundaki belli başlı sorunlarının ancak toplumun yeniden kurulmasıyle, başka deyişle, sosyalist devrimle çözümlenebileceğini kavramaktadır[133].

Berlinguer'in bu çözümlemesi, yukardaki konuşmadan bu yana İtalya'daki olaylar tarafından büyük ölçüde doğrulanmıştır. Gerek 1969, gerek 1970, İtalya için başlıca grev yılları olmuştur; 1969'da 300 milyon, 1970'de ise 150 milyon çalışma saati grevde geçmiştir. Son rakam, küçük olmakla birlikte, İngiltere'de 1926 Genel Grevi'nden bu yana kaydedilen en yüksek rakam olan 1970 yılı rakamının iki katıdır. İtalya'daki bu gelişmelerin önemini yorumlarken, bu grev hareketinin kendini ücret istekleriyle sınırlandırmadığını (her ne kadar alınan ücret artışları her zamanın en yükseği idiyse de), İtalya'nın «sınıf mücadelesinde yeni bir çağa» ulaştığını gösteren «yeni hedefler koyduğunu» belirtmektedir Daniel Singer[134]. Singer'in toplamı önemsiz değildir: «Son üç yıl içinde, geleceğin uzlaşmazlık tohumlarını ekmek için yeterince şey olmuştur: Devrimci değişim hayaletinin Torino'nun ve Mila-

no'nun salonlarında dolaşmasının nedenidir bu». Marcuse'nin, Batı Avrupa'daki işçi sınıfına ilişkin genel küçültücü tahmininden çok daha gerçeğe yakındır bu kuşkusuz.

İtalya'daki bu deneyler, Marcuse'nin, İtalya'daki gibi, Komünist Partilerin «parlamenter oyun»a dayanan ve «Sosyal Demokrasiye doğru giden», «radikal olmayan» bir yasal muhalefet olduğu suçlamasını çürütmektedir. «Sınıf mücadelesi hafifletilmiştir», «toplumdaki eski uzlaşmazlıklar yumuşatılmıştır» ve «siyasal muhalefetin —işçi sınıfı muhalefeti— daha yavaş gelişmesi yönünde belli bir eğilim vardır» değerlendirmelerini de yalanlamaktadır[135].

İşçi sınıfı mücadelesinin kanıtlarıyle karşılaşan bazı Yeni Sol yorumcular, grev eylemlerini önemsiz gibi, hattâ devrimci gelişmeye karşı bir tehlike olarak göstermeye kalkışmışlardır.

> Grevler, genel grevler bile, işçi sınıfını edilgenliğe itme eğilimindedir; yine de, bir genel grev, işçilerin büyük ölçekte hiç bir şey yapmadıkları bir şeydir... Genellikle dokuz günden çok sürmez ve moralsiz işçiler ile yüksek kârlara yol açarak, tedirgin kapitalist sınıf için yararlı bir güçlendirici bile olabilir[136].

Eğer böyleyse, İngiliz yönetici sınıfının 1926 Genel Grevi'nde İngiliz işçilerine karşı neden öylesine kinci önlemler aldığını, sağ kanat sendikalar ile işçi önderlerinin (galiba saflarında 'edilgenlik' görmek isteyen) neden «bir daha asla!» dediklerini, birinin çıkıp açıklaması gerekecektir. Eğer grevler, özellikle de genel grevler bu denli yararsızsa ve işçiler arasında edilgenlik yaratıyorsa, neden hem Wilson Hükûmeti'nin, hem de Heath Hükûmeti'nin grevlere karşı, basın ve televizyon yolu ile propaganda yaptıklarını, sendikaları uslandırmak ve grevleri sınırlandırmak için yasa tasarıları hazırladıklarını da birinin anlatması gerekecektir.

Marcuse ve Yeni Sol, işçilerin sanayi mücadelelerini değerlendiremeyebilirler, ama büyük tekellerin ve ister tutucu, ister sağ kanat işçi (ve İngiltere'deki durum Batı dünyasında yinelenmektedir) olsun, yöneten siyasal çevrelerin bu gibi düşleri yoktur. İşçiler, şimdilik, tarihsel yazgılarının tamamiyle bilincinde olmasalar bile, temel düşmanlarının işçi sınıfı olduğunu değerlendirmektedirler; işçileri yola getirmek, sınıf anlayışlarını körletmek ve hepsinin ötesinde, örgütlerini ve mücadele kapasitelerini sakatlamak için her şeyi yapmalarının nedeni de budur. Eğer,

«tüketim toplumu» diye adlandırılan ekonomik hile ve çok güçlü propaganda araçları (Marcuse'nin bu denli saygı gösterdiği) işçileri 'bütünleştirme'de bu denli başarılıysalar, yöneticilerin onları denetim altında tutmak için böylesine güç harcamalarına gerek olmayacaktı.

İşçiler, bütünleşmekten çok uzak oldukları gibi, kapitalistlerin, her yıl, işçi hareketini durdurmak ya da saptırmak için her seferinde yeni hamle ve karşı darbeler isteyen daha büyük meydan okumaları görülmektedir.

Grevler, tek başına, siyasal sistemde bir değişikliğe yol açmaz; ama hiç bir Marksist de açacağını söylememiştir. Günlük yaşantıda, grevler, gerçekte «kendisi için» olmaz; başka etmenleri etkiler ve onlardan da etkilenir. Grevler, işçilerin eğitim gördükleri ve siyasal bilinci daha ileri olanların, katılanların siyasal bilinç düzeylerini yükselttikleri bir okul, sınıf mücadelesinin bir biçimidir.

> Grevler, [Lenin'in belirttiği üzere], işçilere birleşmeyi öğretirler; kapitalistlere karşı ancak birleşirlerse mücadele edebileceklerini gösterir; grevler, tüm işçi sınıfının tüm fabrika sahiplerine ve... hükûmete karşı mücadele etmeyi düşünmeyi öğretir. Bu nedenle, sosyalistler, grevi «bir savaş okulu» olarak adlandırırlar; işçilerin, emeği ile geçinen tüm halkın, hükûmet memurlarının boyunduruğundan ve sermayenin boyunduruğundan kurtulmaları için düşmanlarına karşı savaşmayı öğrendikleri bir okuldur[137].

Böylesine bir anlayış, sadece bir grev eylemine katılmakla kendiliğinden olmaz, işçiler arasında. Eylemlerinin ortasında, işçilere, deneylerinden siyasal sınıf sonuçları çıkarmalarına yardımcı olacak ileri bir kesimin, bir siyasal öncünün olması gerekir. Ama, aynı kesinlikle, işçilerin çoğunluğu, bu önemli siyasal dersleri yalnızca propaganda araçlarından, konuşmalardan, broşürlerden öğrenmezler; kendi deneylerinin de olması gerekir ve bu gibi deneyler, grevlerin önemli bir parçasını oluşturdukları sınıf mücadelesi deneyimini de içermelidir.

Sendikal hareket içinde örgütlenmiş olanlar dahil olmak üzere, işçi sınıfının hâlâ kapitalist görüşlerin etkisinde olduğu ve sistemin yanında olan, çoğu durumda da, siyasal yelpazenin sağında yer alan kişilerce yönetildiği Amerika Birleşik Devletleri'n-

de bile, reformcu önderlerin durumlarını sarsan başka eğilimlerin gelişmekte olduğunu boşlamak yanlış olacaktır. Vietnam savaşı gibi belirleyici bir sorun hakkında sendikalar başlangıçta yavaş hareket etmişlerdir. Ama, son beş yıl içinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin tecavüzüne karşı ve ABD birliklerinin çekilmesi lehine seslerini giderek yükseltmeye başlamışlardır[138]. Sadece beş milyonluk İşçi Eylemi İçin Bağlaşma (otomobil işçileri, kamyon şoförleri ve kimya işçileri) savaşa karşı ortaya çıkmış değildir; birçok sendikanın önderlerinin ve yerel örgütlerinin yanı sıra ALF-CIO'nun Amerikan Birleşik Giyim İşçileri, Birleşik Mezbaha İşçileri ve Amerikan Basın Loncası gibi birlikleri de karşı çıkmışlardır. Protesto yayınlarla sınırlanmamış, son yıllarda, özellikle 15 Ekim 1969'daki Anma Günü ve 15 Kasım 1969'da Washington'da yapılan kitle yürüyüşü gibi büyük gösterilere binlerce işçi ve sendikacı katılmıştır. O zamandan bu yana, 22 birlik önderi dahil, 123 sendikacının imzaladığı ve 25 Şubat 1970 tarihli *Washington Post*'da yayınlanan bildiride kısmen değinildiği üzere yığınla sendikacı savaşa karşı çıkmıştır. «Hem silâh, hem de tereyağımız olamaz, olmasını da istemiyoruz» denilen bu demeç, daha önce savaşa karşı çıkan bildirilere oranla daha çok sendikacı tarafıdan imzalanmıştır ve daha çok sendikayı kapsamaktadır.

Bu gelişmenin ürünlerinden biri, gerek savaş aleyhtarı faaliyetler konusunda, gerek işçilerin grev mücadeleleri ile demokratik haklar için öğrenci savaşımına ilişkin öğrenci-işçi birliğinin birçok biçiminin kurulması olmuştur[139].

Marcuse'nin ve onu izleyenlerin işçi sınıfına ilişkin savları karşısında Amerikalı toplumbilimcilerin ve siyasalbilimcilerin bulgularına değinmek ilginç olacaktır. Harlan Hahan'ın *Dissent* (Mayıs-Haziran 1970)de yayınlanan «Mavi Gömlekli İşçiler Arasında Güvercin Duygusu» başlıklı bir makalesi, Vietnam savaşına ilişkin olarak yapılan yerel referandumların çözümlemesi gibi, ulusal incelemelerin de «her referandumda savaşa karşı verilen oyların yukarı-sınıf katmanlar yerine işçi sınıfında yoğunlaştığı»nı gösterdiğini belirtmektedir. İlgili incelemeler 1964 yılından bu yana yürütülmüşlerdir ve ABD'nin tüm birliklerinin Vietnam'dan tamamen çekilmelerini destekleyenlerin büyük çoğunluğunun orta öğrenim yapmadığı ve 5.000 doların altında yıllık geliri olduğu gerçeğini göstermektedirler. Bulgular, giderek savaşa daha çok karşı çıkanların özellikle «mavi gömlekli işçiler» olduğunu göstermiştir. Bu, kilte iletişim araçlarında, ABD'nde Vietnam savaşına

karşı yürütülen protesto hareketinin, temelde öğrencilerin, orta sınıfın ve serbest meslek sahiplerinin bir olayı olduğuna inandırılan çoğu kişiye şaşırtıcı gelebilecektir. Bu da çağdaş mitlerin nasıl yaratıldığına bir başka örnektir ve Marcuse'nin kuramları da kuşkusuz bu gibi mitlere güvenmektedir.

Öyleyse, ileri kapitalist ülkelerdeki, özellikle de ABD'ndeki işçi sınıfının, ekonomik yararların ve ideolojik baskının bir bileşimiyle, umutlarını ve yaşama düzeyini mevcut kapitalist sistem ile özdeşleştirme yolunda kazanılabileceğine ilişkin Marcuse'nin uyarısında doğru hiç bir şey mi yoktur? Bu soruna aldırmamak tamamen yanlış olacaktır. Günümüz koşullarında bir dizi yeni koşula göre işlemekteyseler de, kuşkusuz yeni bir şey değildir bu. İşçi sınıfı hareketini, kapitalist sistemden daha iyi koşullar elde etmekle sınırlayan, ama sistemin kendisine karşı çıkmada ve yenilgisi için çalışmada başarısız olan reformcu eğilim, ileri kapitalist ülke işçilerinin son yüz yıl boyunca karşılaştıkları temel sorun olmuştur kuşkusuz. Temelde, bu ülkelerde, bu kitabın ana uğraşısı olan solculuğun çeşitli görünüşlerinden çok daha büyük, temel ve sürekli bir sorundur bu.

Marcuse, kapitalistlerin hizmetindeki çağdaş kitle iletişim araçlarının büyük propaganda gücüne dikkatimizi çekmekte haklıdır. Büyük tekellerin, ekonomik ödünler ve ideolojik koşullandırma ile proletaryanın geniş kesimlerini, inanç ve yaşama biçiminin kapitalist sistemin sürmesine bağlı olduğuna kandırması üzerinde durması da doğrudur. Ancak, bunları görmek, sorunun sadece bir yanını, üstelik onu da çarpıtılmış bir biçimde görmek demektir.

Sosyalist ülkelerin ilerlemesi, ulusal kurtuluş hareketlerinin meydan okuması ve kendi işçilerinin muhalefetiyle karşılaşan dünya kapitalizminin derinleşen bunalımı, Marcuse'nin kabul etmediği bir gerçektir. Karşı çıktığını ileri sürdüğü kapitalist sisteme sınırsız inancı var görülmektedir. Sistemin, bir kesimi, hattâ bir zaman için işçilerin çoğunluğunu satın alma ve aldatma yeteneğinin sınırsız olduğunu düşünür gözükmektedir. Tüm kabadayılıklarına ve görünüşteki militanlıklarına karşın, yiğitçe sözcükleri, gerçekte, kapitalizmin her şeye yeten gücüne ve işçi sınıfının yeteneksizliğine karşı bir kederi ve kötümser inancı yansıtırlar.

Marcuse, Lenin'e karşı çıkarak, işçi aristokrasisinin, artık işçi sınıfının azınlığını değil, «büyük çoğunluğu»nu oluşturduğunu savunur. Burada birbirinden tamamen farklı iki şeyi karıştırmaktadır. İşçi aristokrasisi, özellikle ABD'nde ve ifadesini de özellik-

le Amerikan sendikal hareketinin tavanındaki yoz çevrelerde bulan, işçi hareketinin içindeki güçlü bir etmendir kuşkusuz. Ancak, bu önderler tarafından geçici olarak kandırılanı onlarla özdeş görmek, yalnızca böyle bir durumda, devrimcilerin temel taktik görevlerini, yani hâlâ reformculuktan etkilenen işçi kitlesini kazanmayı, sağ kanat işçilerin, işçi aristokrasisinin ideolojik baskısını kırmayı ve işçi kitleleri devrimci yola döndürmeyi kavramada bir yeteneksizliğe yol açar. ABD'nda hâlâ işçilerin çoğunluğu yüksek ücretler ve başka ödünler elde etmekle mücadeleyi sınırlamak görüşüne sahipseler, devrimcilerin görevi, onları lânetleyip arkalarını dönmek değil, ufuklarını genişletmek, onlara sosyalist anlayış vermektir.

Lenin, artık kendilerine karşı inançları olmasa bile, işçilere inanç beslemenin her zaman için gerekli olduğunu söylemiştir. Zamanın sınamasından geçildiğinde, kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının iki temel eğilimi barındırdığı, her zaman için Marksizmin bir görüşü olmuştur: Sistemi kabullenen ile yıkılmasına çalışan; kısacası, reformcu eğilim ile devrimci eğilim.

1917'den sonra, kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı hareketlerindeki devrimci eğilim, büyük ölçüde Komünist Partilerde biçimlenmeye başlamıştır. Devrimci hareketin öteki kesimleri komünist safların dışında kalmışlardır ve günümüzde kapitalist sisteme meydan okuyanların bazıları da Komünist Partilerinde değildirler. Ama bu, bu Komünist Partilerin, kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı hareketindeki devrimci eğilimin öndegelen ifadesi, en tutarlı, uzak görüşlü, bilimsel, örgütlü ve özverili kesimi olmuş ve hâlâ da olmakta olduğu gerçeğini değiştirmez. Geçen elli yıl içinde, kapitalist dünyadaki belli başlı işçi sınıfı ve devrimci mücadeleleri yönetenlerin temelde bu partiler olmasının nedeni de budur. Ve daha yakın zamanlarda, Fransa'da, İtalya'da, İspanya'da, Japonya'da ve de İngiltere'de reformcu görüşlerin dayanağının zayıflamış ve işçi hareketlerinin daha sol bir eğilime kazanılmış olması da, işçi sınıfının gerici bir kitle olmadığının; iki eğilimin, reformculukla devrimciliğin bir çatışma alanı, geleceğin dalgası olan devrimin, günümüzde büyük ilerlemeler yapma ve yarın daha da büyük ilerlemeler yapacak olma yeteneğini gösterdiği bir çatışma alanı olduğunun canlı kanıtıdır.

Ama Marcuse bunu kabul edemez; dahası, bilmesi gerekenin bu yüzyılın gerçeği olmasına karşın, onu da teslim edemez. Böyle yapmakla, işçi sınıfına ve komünizme karşı savlarının tümünü

yıkacaktır çünkü. Ancak, savlarını korumak için gözlerini gerçeklere kapayan birisi, bilim adamı olduğunu da ileri süremez.

İŞÇİ SINIFININ DEĞİŞEN BİLEŞİMİ

Bazı kuramcılar, ekonominin öndegelen bir bileşimi olarak, beyaz yakalılar, sevk ve idareciler, teknik ve bilimsel elemanlardan oluşan, büyümekte olan bir ordunun ortaya çıkışının (*a*) ya işçiler arasındaki temel devrimci güç olan sanayi işçilerini bir yana iteceğini, ya da (*b*) proletaryayı tutucu bir 'orta sınıf'a dönüştürecek bir burjuvalaştırma süreci yaratarak işçi sınıfının çoğunluğunu giderek yutacağını ileri sürmüşlerdir. Marcuse'nin yaklaşımı, bu çelişen görüşlerin her ikisinden de ögeler içerme eğilimindedir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının bileşimindeki kuşku edilemeyecek değişiklikler, bu sonuçlardan ne birine, ne de ötekine yol açmaktadır. Birkaç on yıldır izlenebilen bu değişiklikler, teknik dönüşümler sonucu ortaya çıkan üretim sürecindeki işbölümünün değişmesinin bir sonucudur temelde.

Önce, 20. yüzyıl boyunca ve özellikle çoğu gelişmiş ülkede tarımla uğraşan işçi sayısında bir düşme görülmektedir; büyük ölçekli kapitalist çiftçiliğin, kimyasal madde kullanımının, makine kullanımının ve fabrika çiftçiliğinin yaygınlaşması sonucu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha da hızlanan bir süreçtir bu. Tarımla uğraşan nüfus oranı ABD'nde 1920-1965 arasında yüzde 26,5'dan yüzde 5,6'ya; İngiltere'de yüzde 7,3'den yüzde 4,1'e (1921-1959); Fransa'da yüzde 42,6'dan yüzde 20,4'e (1921-1962); İtalya'da yüzde 59,8'den yüzde 30,8'e (1901-1960) ve Japonya'da yüzde 50,9'dan yüzde 33,4'e (1920-1960: O tarihten bu yana da önemli ölçüde düşmüştür) inmiştir.

İkincisi, hafif sanayide (özellikle dokuma) ve kömürde çalışan işçi sayısında, üretim araçları üreten ağır sanayi ile karşılaştırıldığında, bir değişiklik olmuştur. İngiltere'de, hafif sanayide istihdam edilen sanayi işçileri oranı 1911'de yüzde 51 iken, 1964'de yüzde 25'e düşmüş, ağır sanayide çalışanlar ise yüzde 49'dan yüzde 75'e çıkmıştır. Üretimin askerîleştirilmesinin olduğu kadar yeni sanayilerin de —elektronik, polimer üretimi, roket yapımı, uzay mühendisliği— bu dönüşümde payı vardır. Kömür, elektriğe olduğu gibi, petrol ve doğal gaza yerini bırakmıştır. Gele-

neksel dokuma, deri, ağaç, hattâ metalin yerini sentetikler almış, otomobil ile uçak da demiryolunun yerine geçmişlerdir. Gıda sanayiinde imâlat süreci büyük ölçüde gelişmiş, kimyasal maddeler her yönde yaygınlaşmıştır.

Değişikliklerin boyutları aşağıdaki çizelgede görülmekte

Çeşitli sanayilerdeki Sanayi ve Büro İşçilerinin Sayısındaki Değişmeler

Amerika Birleşik Devletleri	*1962*	(1947 = 100)
Elektrik Mühendisliği	147,6	
Ulaşım Mühendisliği	129,0	
Enerji ve Gaz	121,8	
Kimya Sanayi	130,9	
Kömür	31,9	
Demiryolu Donanımı	53,0	
Dokuma Sanayii	67,8	
Demiryolları	51,8	
İngiltere	***1961***	**(1948 = 100)**
Genel Mühendislik, Gemi Yapımı ve Elektrik Mühendisliği	123,1	
Demir ve Çelik	118,6	
Kimya Sanayii	119,9	
Kömür	83,2	
Dokuma Sanayii	90,3	
Giyecek ve Ayakkabı	94,0	
Tabaklama	80,0	

İngiltere'ye ilişkin rakamlar ABD rakamları kadar çarpıcı olmamakla birlikte eğilim açıktır. Benzer rakamlar öteki gelişmiş kapitalist ülkeler için de verilebilir.

Marcuse'den ötürü, işçi sınıfının bileşimindeki değişikliklerden bizi daha çok ilgilendirenler, beceri, teknik ve bilimle ilgili olanlar, beyaz yakalı ve mavi yakalı işçilerin göreli ağırlıkları sorunu ve değişimin, işçi sınıfının kapitalizmi sona erdirme ve sosyalizmi getirme mücadelesindeki rolü üzerindeki etkilerinin ne olduğudur. Zaten bu yüzyılın ilk 40 yılında, taşıyıcı sisteme dayanan kitle üretiminin gelişimi, işçinin işlevlerinde büyük bir basitleşmeye yol açmıştır. Üretim süreci en basit işlemlere ayrılmış

ve sınırlı sayıda nitelikli işçi, en basit işlemleri yapmaktan başka bir şey olmayan dar bir uzmanlığa sahip yarı nitelikli işçilere yerini bırakmıştır. Yarı nitelikli işçi sayısı hızla artmış ve 1940'larda ABD'ndeki tüm işçilerin yarısı bu kategoride yer alır olmuştur. Aynı zamanda, özel donanımın ve büyük ölçekli fabrikasyon üretimin girişi, koruyucular, gözlemciler, âlet yapanlar ve formen gibi daha ileri nitelikli kategorilere gereksinme duymuştur. Ancak, bu son kategori öncekinden küçüktü. Bundan ötürü, nitelikli işçi sayısında görece bir azalma görülmektedir bu dönemde.

Otomasyonun, elektroniğin ve sibernetiğin gelişimi, yeni meslekler yaratarak ve beceri yapısını değiştirerek işçi sınıfının bileşiminde yeni değişikliklere neden olmuştur. Kol emeğine dayanan birçok geleneksel iş ortadan kayboldu; bazı eski işler değişime uğradılar ve yeni özellikler ortaya çıktı. Nitelikli işçilerin büyük bölümünü kullanan eskiden kurulu işler giderek ortadan kalktı. İnşaatta, tekbiçim parçaların kitlesel üretimi, marangozlar ile duvarcıların sayısını azalttı. Mühendislikte, kazancılara karşı talep azaldı. Dokumada daha az bükücü ve dokuyucuya gerek duyuldu. ABD Çalışma Bakanlığı'nın, yığınla meslek hakkında bilgi veren bir el kitabının 1965 baskısında yer alan 22.000 mesleğin içinde, önceki baskının tarihi olan 1949'dan bu yana 6.432 yeni mesleğin eklendiği, 8.000 kadarının da ortadan kalktığı görülmektedir.

Otomasyon, gerek duyulan beceri sayısında büyük bir artış demek oldu. Bu da, otomasyonun en ileri olduğu ABD'nde en çarpıcı biçimde görülmektedir. 1950 ile 1960 arasında radyo-elektronik dalındaki elektrikçi ve uzman sayısı yaklaşık sekiz kat artmıştır. Otomasyon, ayrıca, bakım ve onarım için de çok sayıda insana gerek duymaktadır. Örneğin, Fransa'da, Renault'da, otomatik bölümlerde çalışan her iki makine operatörüne onarımla uğraşan bir kişi düşmektedir; bu oran, otomatik olmayan bölümlerde, sekize birdir. Otomasyonun olağanüstü bir düzeyde olduğu Amerikan petrol işleme sanayiinde, onarımcı ile makine operatörü arasındaki oran bire birdir.

Teknik ilerlemenin yol açtığı bir başka değişiklik, eskiden özel becerisini mükemmelleştirmekle yaşamını geçiren işçinin, şimdi mesleğini bir kereden çok değiştirmeye hazırlıklı olması gereğidir. Bunun bir sonucu, işçinin daha genel bir öğrenim ve daha çok uzmanlaşmış eğitim sahibi olmasının gerekmesidir. Yeni tür beceriler daha az kol ustalığına ve fiziksel emeğe, daha

çok genel öğrenime, teknik yeteneğe, bilgiye ve karar verme kapasitesine dayanmaktadırlar. Yinelenen tekdüze işlemlerde istihdam edilen yarı nitelikli ustalar, en kolay biçimde otomatikleştirilecek olan işlem türleri bunlar olduklarından, öncelikle işten çıkarılmaktadırlar. Öte yandan, elektronik, hidrolik, hava basıncı, v.b. konularda bilgisi olan ve otomatik bakım ve onarım birimlerince kullanılan yüksek nitelikli işçiler yeni süreçler tarafından artarak aranmaktadırlar.

> Böylece [diye yazar, Lyubimova ve Gauzner][140], bütünleşmiş otomasyon, fiziksel ve ruhsal işin antitezinin ortadan kaldırılması sorununu nesnel olarak ortaya çıkarır ve işçilerin niteliklerinin bu teknik özelliklerin düzeyine çıkartılmasını gerekli kılar.

Ancak, kapitalizmde basit bir düz çizgi süreci değildir bu. Birincisi, kapitalist devlet, işçi sınıfına, nitelikli bir meslek öğretimi ile birleşik geniş bir temel eğitim vermek için gerekli fonları sağlamaya o kadar çok istekli değildir. İkincisi, bu konuda en ileri ülke olan ABD'nde bile, otomasyona geçiş hâlâ tam olarak tamamlanmamıştır. Otomasyona geçişin yanı sıra taşıyıcı sistem de sürmektedir. İşverenler, genellikle, yinelenen işleri yapacak belli sayıda makine-el çalıştırmaya devam ederken otomasyona kısmen geçmeyi daha kârlı bulmaktadırlar. Kısmî otomasyon niteliksiz emeğin nitelikli emeğin yerini alması ile sonuçlanmaktadır sık sık.

ABD'nde otomasyona geçişin eşitsizliği ve işçi sınıfının yapısı ile becerisi üzerindeki karmaşık etkisi, 1960 yılında, Amerikan metal işleme sanayiinde yapılan bir soruşturmada gösterilmiştir. Otomasyona geçilen fabrikaların yüzde 25'inde makine operatörünün becerisi artmış, yüzde 27'sinde ise azalmıştır. Fransa'da yapılan benzer bir soruşturma, işletmelerin yüzde 80'inin otomatik makineleri işletmek için becerisi az kişileri çalıştırmakta olduklarını göstermiştir. Burada boşlanamayacak olan bir etmen, ücret oranlarını düşük tutmak amacıyle, tekelci şirketlerin yeni meslekleri niteliksiz ya da yarı-nitelikli olarak sınıflandırma eğilimleridir.

Bu etmenlere karşın, istatistikler, nitelikli işçi oranında yavaş bir artma, niteliksizlerde ise bir azalma olduğunu gösterme eğilimindedir. ABD'nde tüm işçilerin ortalama eğitim sürelerinin

1948'de dokuz yıl iken, 1964'de 10,7 yıla çıkmış olması, niteliksiz işçilerde bile, aynı dönemde, sekiz yıldan 9,3 yıla çıkması olgusu önemlidir ve gelişmiş kapitalizmin daha iyi eğitilmiş bir işçi sınıfını hizmetinde bulmaya karşı gereksinmesinin arttığını açıkça belirtmektedir.

Kapitalist ülkelerde, bilimsel ve teknolojik devrimin ek bir sonucu da vardır: İşsizlik. Kapitalizmin içsel çelişkilerinin ve işçi sınıfının mücadelesini zayıflatmak için bir yedek ordu yaratmaya yönelik kasıtlı politikasının yarattığı 'olağan' işsizliğin yanı sıra, rasyonelleşmedeki önemli hızlanma ve makinenin insanın yerini alması gözlenmektedir. Üretim sınırlı sayıda fabrikanın elinde toplaşmakta, atelyeler kapanmakta ve işçiler, başka bir işe geçme seçenekleri ve başka işler için eğitim görme olanakları olmaksızın, işten çıkarılmaktadır. İşsizlik yalnızca ne geleneksel sanayileri, ne de niteliksiz ya da okulu yeni bitirenleri etkilememekte, nitelikli işçiler ve teknisyenler de kendilerini işten çıkmış bulmaktadırlar. Gene de, sanayileşmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının büyümesini durduramamıştır bu.

İleri kapitalist ülkelerin hepsinde, yirminci yüzyıl içinde, işçi sınıfı ordusunda önemli bir sayısal büyüme olmuştur. Bu sayısal artışın yanı sıra, eğitim ve beceride de ilerleme vardır. İşçi sınıfının bu niceliksel ve niteliksel büyümesi, toplumun temel üretim gücü olan proletarya için bilimsel bir dünya görüşü edinmek ve gerek toplumda, gerek siyasal yaşamda daha büyük bir rol oynamak için yeni koşullar yaratmaktadır. Bu ne kendiliğinden olacaktır, ne de bu gelişmeye eşlik eden sosyal yararların tümünden yararlanan daha nitelikli ve eğitim görmüş bir işçi sınıfını, Marcuse'nin çağdaş kapitalizmin ürettiğine inanır göründüğü edilgen, tutucu, beyni yıkanmış, makine arayan geri zekâlılar ordusuna otomatik olarak dönüştürecek çelikten herhangi bir yasa vardır.

BEYAZ YAKALI İŞÇİLER

Peki, «beyaz yakalı»[141] deyiminin kucakladığı aylıklı yöneticiler, mühendisler[142] ve teknik elemanlar ile büro işçilerinin durumu nedir? Onları tamamen farklı bir kategoriye, «mavi yakalı» işçilere yerleştirmek o kadar kolay mıdır?

Önce, beyaz yakalı olarak nitelenen kesimler arasında oluşan değişiklikleri incelemek gerekir. Önemli olan ilk nokta, iş-

gücünün öteki kesimleriyle karşılaştırıldığında, görece ve mutlak olarak sayısal büyümeleridir.

Sanayide Çalışan Toplam İşgücünün Yüzdesi Olarak Mühendislik, Teknik Elemanlar ve Büro İşçileri[143]

Yıl	*ABD*	*İngiltere*	*Almanya*	*Fransa*
1901-1910	12,0	8,6	7,6	10,4
1921-1930	17,9	13,7	11,9	12,8
1931-1940	17,7	15,0	14,0	14,6
1941-1950	21,6	20,0	—	—
1962-1964	26,0	23,0	23,0*	23,6

* Federal Almanya'ya ilişkin veri.

Sanayide istihdam edilen beyaz yakalı işçi sayısındaki artış konusunda, son on yıl içinde, mühendisler, teknik elemanlar ve bilim işçileri, bu büyümenin büyük bölümünü sağlamışlardır denebilir. Bu, elbette ki, bilimsel ve teknolojik devrimin doğal bir sonucudur; ayrıca, başlıca kapitalist ülkelerin artan askerîleşmesinin de bir sonucudur. Araştırmaya ayrılan yoğun fonlar, bilimsel ve teknik elemanlarda önemli bir artışa yol açmıştır. Büyük tekeller, büyük araştırma merkezlerine sahiptirler. Amerika Birleşik Devletleri'nde, bilimsel ve teknik elemanların üçte ikisi Pentagon için yapılan araştırmalarla uğraşmaktadır. Araştırma merkezleriyle donatılan üniversiteler, gerek askerî, gerek özel sanayi için çalışmaktadırlar.

Büro işçilerinin sayısısındaki artış da, benzer biçimde, çağdaş büyük ölçek üretimin gerektirdiği bilgileri almak, işlemek ve sınıflandırmak gereğini artıran üretim ve dağıtım yöntemlerindeki değişikliklerle bağlantılıdır. Devlet daireleri, askerler[144], polis ve güvenlik organları, kredi mekanizması, sosyal güvenlik, vergileme, v.b. için daha çok muhasebe, kayıt, kısacası her tür kağıt işinin daha çoğu söz konusudur. Büyük şirketler, satıcılardan, halkla ilişkiler uzmanlarından ve pazar araştırmacılarından oluşan ve giderek büyüyen bir ordu istihdam etmektedirler. Beyaz yakalı işgücünün artışının çoğu, tekelci kapitalizmin asalak niteliği, öteki alanlardaki bürokratik yönetimin yanı sıra, devletin baskı mekanizmasının genişlemesi ile ilgilidir. Bunların hepsi, beyaz yakalı işçi sayısında büyük bir artışa ve üretime doğrudan katılan işçi oranında görece azalmaya yol açmaktadır. Örneğin,

ABD'deki imalât sanayiinde, üretime doğrudan katılan işçilerin oranı 1952'de yüzde 72,7 iken, 1961'de yüzde 66,5'e düşmüş; mühendis, teknisyen, büro memuru ve satış elemanı oranı ise yüzde 20'den yüzde 25'e çıkmıştır. Amerikan imalât sanayiinin istihdam ettiği işgücünde yüzde 3,4 oranında bir artışın görüldüğü bu dönemde, mühendis, teknisyen ve uzman sayısındaki artış yüzde 75,2; satış elemanlarındaki artış yüzde 25,8 ve büroda çalışanlarda yüzde 9,8 olmuştur.

Mühendis ve teknik eleman oranı, yeni sanayilerde özellikle çarpıcıdır; Batı Almanya'daki elektrik mühendisliği sanayiinde yüzde 26'ya, kimya sanayiinde ise yüzde 32'ye ulaşmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde, kimya ve atom sanayileriyle ilgili oranlar, sırasıyle, yüzde 50 ve 60'dır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1947 ile 1965 yılları arasında, mavi yakalı işçi sayısı dört milyon azalırken, beyaz yakalı işçi sayısı 9,6 milyon artmıştır. 1965 yılında, toplamın yüzde 44,5'ini beyaz yakalı işçiler, yüzde 12,9'unu hizmet işçileri, yüzde 36,7'sini mavi yakalılar ve yüzde 5,9'unu da tarım işçileri oluşturmaktaydı.

Aynı düzeye öteki öndegelen kapitalist ülkelerde daha ulaşılamamışsa da, eğilim aynıdır.

Mavi yakalı işçi sayısındaki düşüşle karşılaştırıldığında, beyaz yakalı işçi sayısındaki artış nedeniyle, işçi sınıfının «burjuvalaştığı», yeni bir «orta sınıf»a dönüştürüldüğü ileri sürülebilir mi? Bunu savunanlar, işçi sınıfı saflarındaki değişmelerle sınıf yapısındaki temel kaymayı karıştırmaktadırlar.

Lyubimova ve Gauzner'in belirttiği üzere;

> Bir kimsenin ya da kümenin hangi sınıftan olduğunu belirleyen etmen, insanın elinde nasır olup olmadığı değil, birey ya da küme olarak üretim araçlarıyla olan ilişkisidir[145].

Geçen yüzyılda, mühendislerin, teknisyenlerin ve memur ya da yönetimde işçi olarak çalışan, hattâ beyaz yakalı işçilerin çoğunluğu, onları üretim sürecindeki işçilerden ayıran ve kendilerini özdeşleştirme eğiliminde oldukları kapitalistlere yaklaştıran ayrıcalıklardan, maaşlarda ve belirli statü belirtilerinden yararlanmışlardır. Yirminci yüzyılda beyaz yakalıların bu durumu bozulmaya başlamıştır; çağdaş tekelci devlet kapitalizmi ve bilimsel ve teknolojik devrim koşulları altında, bu süreç önem ka-

zanmıştır. Önceki dönemlerde kendi özel işinde çalışan serbest meslek sahiplerinin çoğu, şimdi büyük işletmelerde ücretli olarak istihdam edilmekte, ücretleri ne olursa olsun, kapitalist sömürüye konu olmaktadırlar. Mühendislerin, teknisyenlerin, teknik ressamların, memurların ve yönetimdeki işçilerin çoğunluğu işçi sınıfı içinde önemli bir yeni kesimi oluşturmuşlardır.

Bu durum, kendi işinde çalışan uzmanlaşmış işçi sayısının azalmasını gösteren rakamlarla doğrulanmaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde, mühendisler ve teknisyenler arasında kiralık emek oranı 1870'de yüzde 62,1 iken, 1960'da yüzde 88,1 olmuştur. İngiltere'de, ücret geliri elde eden mühendis, teknisyen ve uzman oranı 1921'de yüzde 83,5'den 1951'de yüzde 91'e çıkmıştır.

Başka bir deyişle, memurlar gibi mühendis ve teknik elemanların artan bir oranı da, işçi sınıfının öteki kesimleri gibi, emekgüçlerini büyük tekellere satmaktadırlar. Onlar da, öteki işçiler gibi, kapitalistlerin sömürüsüne uğramaktadırlar. Bugünlerdeki işleri, gerçek iş süreçlerine, şimdiye kadar olduğundan çok daha yakındır.

Gelişmiş kapitalist ülkelerin çoğunda, mühendisler ve teknik elemanlar, artık görece küçük bir katman değildir. Büyük firmalar, artık kendilerini mâliklere ve yöneticilere yakın ayrıcalıklı bir küme olarak görmeyen bu gibi uzmanların binlercesini istihdam etmektedirler. Ayrıca, bu uzmanlar, makinelerin denetimi ve işleyişiyle daha çok, insanların denetimiyle daha az uğraşmaktadırlar bu günlerde.

Otomasyonun girişi, hem mühendislerin hem de işçilerin iş nitelikleri üzerinde zihinsel ve sinirsel zorlamayı artırarak büyük bir etki yapmıştır.

> Eğer geleneksel tesisde işçi ve sıradan mühendis —işçi fiziksel enerjisini, mühendis de zihinsel enerjisini harcayarak— farklı işlevleri yerine getiriyorlarsa, otomatik tesisde, her ikisi de, her zaman, sinirlerini zorlamaktadırlar. Kapitalist otomasyon, koşullardaki ve işlemlerdeki farklılığı ortadan kaldırarak, sadece nitelikli ve niteliksiz işçilerin değil, mühendis ve teknisyenlerin de yoğun sömürüsünü gerektirir[140].

Büro işi de köklü bir değişim geçirmektedir. Orada da makineleşme hızla ilerlemekte ve bürolar, sayısız bireysel işlem ya-

pan memurlar yerine, aynı büroda, aynı işin sürekli akımına bağlantılı daktilo ya da öteki teknisyenler dizisiyle fabrika bölümlerini andırır olmaktadır. Biraz daktilo, az steno, muhasebe bilen, pulları gözeten, postayı ayıran, mektupları ve belgeleri dosyalayan ve hâlâ gücü kalmışsa çay demleyen büro işçisi, iş makinelerinin, hesap makinelerinin, bilgisayarların, fotostat donanımının ve baskıya yakın sonuç veren elektrikli fotokopi makinelerinin bulunduğu büyük firmaların tipik büro memuru değildir artık; yeri alınmıştır. Amerikan IBM Corporation tarafından sağlanan rakamlara göre, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki tüm büro işçilerinin yüzde 7'den çoğu şimdi otomatik malzemeyle yapılmaktadır; yakın gelecekte de tüm büro işlerinin üçte bir kadarı otomatik olacaktır.

Üretim sürecindeki rolleri ve yaptıkları işin niteliğinden ötürü, beyaz yakalılar, mavi yakalılara yaklaşmakta ve büyüyen ücretli ordusunun bir parçası olmaktadırlar.

Marksist olduklarını ileri sürenler dahil, bazı kuramcılar «proletarya» deyimini sadece kol işçilerini ya da toplumun en alt tabakasını belirlemek için kullanma eğilimindedirler. Marx ve Engels'in görüşlerinin bu yanlış sunumuna dayanarak, kol işçisinin azalmasının ve kol işi dışında kalan her türlü işin, özellikle teknisyenlerin, mühendislerin ve bilim işçilerininki dahil, «beyaz yakalı iş»in yaygınlaşmasının, proletaryanın çöküşünü ve «orta sınıf»ın ya da «işçi aristokrasisi»nin yükselmesini tanımladığı görüşünü çıkarmaktadırlar.

Acaba Marx ve Engels yalnızca kol işçilerini mi proletarya saymışlardır? Büro ya da ticarî emeği bu kategorinin dışında mı bırakmışlardır? «Zihinsel» emek diye adlandırılan dışarda mı kalmıştır?

Marx'ın ya da Engels'in yazdıklarının hiç biri böyle bir sonucu haklı çıkaramaz. Birinci Bölüm'de de belirtildiği üzere (bkz.: *Yeni Devrim Teorilerinin Eleştirisi, 1. Fanon ve Afrika'da Sınıflar*, Bilim Yayınları, İstanbul, Nisan 1975), Lenin'in sosyal sınıf tanımı, belirleyici olanın, birinin üretim araçlarıyle ilişkisi olduğunu gösterir. Başka deyişle, proletaryayı kapitalist sınıf ile küçük burjuvaziden ayıran, proleteryanın üretim araçlarından yoksun kılınmış, böylece, sahip olduğu tek metayı, emekgücünü sattığı kapitaliste kendini kiralamaya zorlanmış olmasıdır. Engels, proletaryanın, «kendine değin üretim araçları olmayan, yaşamak için emekgücünü satmak durumuna sokulan çağdaş ücretli-emek-

çi sınıfı» olduğunu *Komünist Manifesto*'nun İngilizce baskısına yazdığı önsözde belirtmiştir.

Marx da, proletarya deyimini, üretim nesnelerine doğrudan bağlı olanlarla sınırlamamıştır. Emeği artık değer yaratan ya da bu artığın kapitalistlerin ellerine geçmesine yardımcı olanların hepsini işçi sınıfına aitmişcesine kapsamıştır. Kapitalist, işçinin, artık değeri doğrudan, meta biçiminde mi, yoksa artığın ekonominin öteki kesimlerine yeniden dağıtılması için gerekli koşulları yaratmak üzere emeğini kullanarak, dolaylı bir yolla mı yarattığı ile ilgilenmez.

Marx, işçilerin çağdaş üretim sürecinde üstlendikleri farklı rollerin, onları artık değer yaratmada üstlerine düşeni yapmaktan hiç bir biçimde alıkoymayacağına değinir.

> Özellikle, çok sayıda işçinin birlikte bir ve aynı metayı ürettikleri kapitalist üretim biçiminin yaygınlık kazanmasıyle, şu ya da bu işçinin emeği ile üretim nesnesi arasında doğrudan ilişki, kaçınılmaz olarak, çok farklılaşmıştır. Örneğin, bir fabrikadaki genel işçiler, hammaddenin işlenmesiyle doğrudan ilgili değillerdir. İşleme işini yapan işçilerin ustabaşısı olarak davranan işçiler, hâlâ uzakta durmaktadırlar. Mühendisin davranışı da farlıdır ve özde yalnızca beyni ile çalışmaktadır. Ancak, değişik değerde emekgücüne sahip olan tüm bu işçilerin bileşimi ifadesini *metada, maddesel* bir *üründe* bulan bir sonuç ortaya koymaktadırlar. Bu işçiler toplamı, tek bir üretim organı olarak, bu *ürünler*in yapımı için canlı bir makine oluştururlar Kapitalist üretim biçiminin bir özelliği, farklı emek türlerini birbirinden ayırması, bunun sonucu, zihinsel ve kol emeğini de bölmesi ve iki tür emeği farklı insanlara tahsis etmesidir... Ama, bu ayırma bu insanların her birinin sermayeyle ilişkilerinin, kaçınılmaz olarak, kiralık bir işçinin ilişkisi, özel anlamda bir *üretken işçi*nin ilişkisi olduğu gerçeğini değiştirmez. Toplam olarak, bu insanlar emeklerini, sermaye olarak para ile *doğrudan* değiştirmekte ve sonuçda yalnızca ücretlerini yeniden üretmemekte, buna ek olarak, kapitalistler için doğrudan artık değer de yaratmaktadırlar[147].

Marx, bu alıntıda, «toplu emekçi» kavramını getirdiği *Kapital*'de değindiği noktayı geliştirmektedir

Verimli çalışmak için, kol işini senin yapman zorunlu değildir artık; toplu emekçinin bir organıysan eğer ve onun ikincil işlevlerinden birini yapıyorsan, yeter[148].

Toplu emekçiye ilişkin bu tezlere sonra yeniden dönen Marx, «birlikte alınan bütün işçilerin tümünün» (burada üretime doğrudan katılan başka işçileri denetleyen emekçilerden «özünde beyinleriyle» çalışan mühendislere dek uzanan tüm işçilerden söz etmektedir) tek bir toplu emekçi gibi davrandıklarını belirtir[149]. Marx'a göre, farklı kişilerin emek biçimi arasındaki farklar, özellikle zihinsel ve kol emeği arasındaki uçurum, maddesel ürünün, bu işçilerin tümünün toplu emeği ile üretilmesini önlememektedir.

Marx, özellikle ticaret kesiminde çalışanlara değinerek, «ticaretde çalışan da, ötekiler gibi ücretli bir işçidir» görüşünü belirtir. Ticarette çalışan ücretli işçiler, «doğrudan herhangi bir artık değer (biçimi değiştirilmiş bir kâr olan) yaratmaksızın işverenleri için doğrudan kâr yaratırlar», diye yazar. «Emekçinin ödenmemiş emeği, üretken sermaye için nasıl doğrudan artık değer yaratıyorsa, ticarî ücretli işçinin ödenmemiş emeği de, ticaret sermayesi için, bu artık değerden bir pay ele geçirir»[150].

Sanayi işçilerinin tersine, ticarî işçilerin, yani tezgâhtarların ve büro işçilerinin üretimde doğrudan yer almadıkları doğrudur, ama emeklerinin, dolaşım olmaksızın işleyemeyecek olan kapitalizmin işleyişi için gerekli olduğu da doğrudur. «Bu tezgâhtarların ödenmemiş emeği», diye yazar Marx, «artık değer yaratmadığı halde, (kapitalistin -yazar) gerçekte, sermayesi konusunda aynı şey demek olan artık değere el koymasını kolaylaştırır. Bu nedenle de, onun için bir kâr kaynağıdır»[151].

Marx, elbette ki, işçi sınıfının belirleyici özünün *sanayi* proletaryası, yani işçi sınıfının fabrika üretimi ile ilişkisi olan kesimi olduğu üzerinde önemle durur. Ama, yukarda gördüğümüz üzere, beyaz yakalı emeğin giderek daha çok kesimi, fabrika üretimiyle daha yakın ve çok dolaysız ilişki kurmaktadır.

Ayrıca, maddesel üretimin birçok dalı sınaî nitelik almaktadır. Bilimsel ve teknolojik devrimin bir sonucu olarak gelişen sosyal işbölümü, ısınma ve aydınlatma, çeşitli onarım hizmetleri, çamaşırhane, temizleyici, v.b. hizmetler büyük ölçek kapitalist üretimin bağımsız dallarına dönüşme eğilimindedirler. Depolama, tartma ve paketleme gibi dağıtımla ilgili artan sayıda iş üretimin bir devamı olmaktadır. Ekonominin bu dallarında is-

tihdam edilen ücretli işçilerin hepsi, sanayi proletaryasının parçasıdırlar.

Buraya dek anlatılanlardan, genel olarak yalnızca proletaryanın değil, sanayi proletaryasının, azalmaktan öte, gerek sayısal, gerek toplam işgücünün oranı olarak arttığı sonucu çıkarılabilir.

Beyaz yakalı işçilerin durumu, kazanç bakımından da, mavi yakalı işçilerin durumuna yaklaşmaktadır. Geçen birkaç on yılda, büroda çalışanlar ile üretimde çalışanların maaşları arasındaki fark önce kapanmış, sonra da ters yönde hareket etmeye başlamıştır[152]. Yirminci yüzyılın başlarında, büro işçileri, sanayi işçilerine ödenenin birkaç katını alıyorlardı. Örneğin, ABD'nde, imalât sanayiinde çalışan bir büro memurunun ortalama yıllık kazancı, imalât sanayiinde çalışan bir işçininkinin yüzde 232'siydi. 1926'da yüzde 177'ye düştü bu oran. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bu kayma daha da hızlandı; bugün ABD'nde erkek bir büro memurunun ortalama kazancı, nitelikli bir sanayi işçisinin kazancının altındadır; 1947'de yüzde 97'si, 1963'de ise yüzde 91'i. İngiltere Çalışma Bakanlığı'nın rakamları, erkek memurların (yöneticiler ve teknik elemanlar hariç) ortalama haftalık kazançlarının, imalât sanayiindeki işçilerin kazançlarından 1959'da 1s.10d. yüksek iken, 1960'da 4s.11d. ve 1963'de 9s.1d. *az* olduğunu göstermektedir.

Mühendislere ve bilim işçilerine yapılan ödemenin, sanayi işçilerine yapılandan yüksek olması yeterince anlaşılırdır; ama aradaki fark burada da kapanmaktadır.

Tüm mühendislik ve teknik elemanların yarıdan çoğunu oluşturan teknisyenler, teknik ressamlar ve laborantlara yapılan ödeme, nitelikli işçilere yapılan ödemeye yaklaşmaktadır. Zaten 1959'da Amerikan mühendis, teknisyen ve öteki erkek uzmanların ortalama kazancı nitelikli işçilerinkinden yalnızca yüzde 24 çoktu. Federal Almanya'da, 1961'de, rakamlar aşağı yukarı aynıydı.

Böylece, işçi kitleler, yeni bir «orta sınıf»ın parçası olmanın çok ötesindedirler; mevcut süreç, işçi sınıfına yeni kesimler eklediğinden; işçi sınıfı sayısal olarak ve nüfusun öteki kesimlerine oranla büyüdüğünden ve buldukları çalışma koşulları, üretimdeki işlevleri ve kazançları, yeni kesimleri, işçi sınıfının parçası yaptığından artan bir eğilimdir.

Bu yeni kesimler, sonuçta ve artan sömürüye karşı çıkarlarını korumak için mücadeleye girmekte, sendikalarda örgütlenmekte ve örgütlü faaliyetlerini ve siyasal yazgılarını, zaten sen-

dikaları olanlarla ve işçi hareketiyle birleştirmeye başlamaktadırlar. Bu, Bilimsel, Teknik ve Sevk-İdare Elemanları Birliği; Teknik Elemanlar; Öğretmenler Ulusal Birliği ve Yerel Hükûmet Memurları[153] ve başkalarının kabaran üye sayılarının ve öğretmenler, banka memurları ve yerel hükûmet memurlarının Sendikalar Birliği'ne katılma kararlarının gösterdiği üzere, son yıllarda İngiltere'de gözlenen çarpıcı bir özelliktir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, Büro Memurları Uluslararası Birliği'nin üye sayısı 1949'da 26.000 iken, 1962'de 55.000'e; Amerikan Federal Hükûmet, Eyalet ve Belediye Memurları Federasyonu'nun ise 1949'da 75.000'den 1962'de 200.000'e çıkmıştır.

Bazı kuramcıların, hattâ, bazı durumlarda, bu organların önderlerinin görüşleri ne olursa olsun, birliklerinin, geleneksel sanayi sendikal hareketi ile örgütsel bağlantısı, sınıf mücadelesi gerçeğinin ve içindeki yerlerinin dolaylı bir tanınmasıdır.

Yetmiş yıldan uzun bir süre önce, Lenin şunu belirtmiştir:

> Kapitalizm, insan emeğinin her alanında, büro ve profesyonel işçi sayısını özel bir hızla yükseltmekte ve aydınlara karşı artan bir talep yaratmaktadır. Bu sonuncular [aydınlar - ç.], kendilerini, bağlantıları, görüşleri, v.b. ile kısmen burjuvaziyle; kapitalizm aydını bağımsız durumundan hızla yoksun kıldığı, kiralık bir işçiye çevirdiği ve yaşama düzeyini düşürmekle tehdit ettiğinden, kısmen de ücretli işçilerle birleştirerek, öteki sınıflar arasında özel bir yer almaktadırlar[154].

Lenin bunları yazdığından bu yana, beyaz yakalı işçilerin tüm kesimlerini, işçi sınıfının geri kalan kesimlerine yaklaştıran etmenler üstün gelmişlerdir. Çağdaş işçi sınıfının bileşiminin değiştiği, daha karmaşıklaştığı kuşkusuzdur. Değindiğimiz üzere, tarımsal işgücü azalmaktadır; eskiden kurulu sanayilerde, özellikle madencilik, dokuma ve demiryolunda kötüleşme, imalât sanayiinde, özellikle de yeni kesimlerinde bir büyüme, beyaz yakalı işçilerde ve özellikle teknik, mühendislik ve bilimsel dallarında bir artış vardır.

Ancak, bunların hiç biri, işçi sınıfının kendi boyutunda bir düşüş anlamına gelmemektedir; tersine, ücretli emek gerektiren ekonomik ve sosyal faaliyetin daha ileri alanlarına doğru genişleyerek daha da büyüdüğünü işaretlemektedir. Bu süreç, işçi sınıfının farklı kesimlerini birbirlerine daha yaklaştırmakta, ör-

gütlerini pekiştirmekte, birliklerini güçlendirmekte ve mücadelelerini ilerletmektedir. İşçi sınıfının temelleri daha genişlemekte ve işçilerin, tekelci kapitalizme karşı güçlü bir hareket kurma kapasitesini, zayıflatmak bir yana, güçlendirmektedir.

Çok basite indirgenmiş bir resim sunmak kuşkusuz aptallık olacaktır. Marcuse'nin çağdaş işçi sınıfına ilişkin olumsuz ve kötümser değerlendirmesini reddederken, sorunları kabul etmeye gönülsüz, işin ters gittiğini kabul etmekten korkan ve sosyalizm mücadelesini zafere doğru açık, anlaşılır ve yengi dolu bir yürüyüş olarak sunma eğiliminde olan fazlasıyle iyimser Marksistleri yakından izlemek gibi bir niyetimiz yoktur.

Proletarya statüsü ile proletarya bilinci özdeş değildir. Beyaz yakalı işçilerin durumunu, bazen de sosyal kökenleri ve aile bağları onları bireyciliğin ve küçük burjuva düşünlerin dalgasında batırma eğilimindedir. Yaşantının kendisi bireyciliği yıkar; son yıllarda başlıca kapitalist ülkelerde, beyaz yakalıların birliklerinin üyelerinin bu ölçüde artmasının nedeni de budur; ama, burada bile, süreç tamamlanmış olmaktan uzaktır. Üstelik, İngiliz sendikal hareketinde olduğu gibi, kol emeği istemeyen işlerde çalışan işçilerin birliklerinin yazgılarını, kurulalı çok olan sanayi işçilerininkilerle birleştirmeleri ileriye doğru atılan büyük bir adım olmakla birlikte, bu dirimsel güce ulaşmanın, işçi sınıfı düşünleri dışındaki düşünlerin de, sınıf keskinliğini körleterek, hattâ karışıklık ve bölünme tohumları ekerek, sendikal harekete getirilebileceğini kabul etmek gerekir. Bu tehlikelerin feci bir ölçeğe varacağını varsayacak otomatik bir kesinlik yoktur; ama, işçi sınıfının bu yeni kesimlerinin çabucak ve kendiliğinden bir proletarya ve sosyalist görüş kazanacaklarını kolaylıkla varsaymak da olası değildir. İşçilerin genişleyen ordusunun belirleyici çoğunluğunun sosyalizme kazanılmasını sağlayacak olan da, siyasal uyanıklığı ve sınıf bilinci olanların bilinçli çabalarıdır zaten.

BAŞLICA ÇELİŞKİLER

Marcuse'yi izleyenler ile ondan öncekilerin çoğu[155], çağdaş kapitalist toplumdaki önemli bir yeni olguya dikkati çekmişlerdir kuşkusuz. Varılan sonuçların çoğunun tartışmaya açık olmasına karşılık, hiç bir Marksist, bu incelemelerin bazılarının

dikkati çektiği, işçi sınıfının yapısında ve bileşiminde oluşan önemli değişiklikleri görmezlikten gelemez.

Gördüğümüz üzere, Marcuse, bu değişikliklerin bazılarının sonuçları üzerinde çok belirgin değildir. Bir yanda, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının çoğunluğunun bir işçi aristokrasisi durumuna geldiğine inanır ve bundan ötürü işçi sınıfına daha çok tutucu, hattâ karşı devrimci bir güç gözüyle bakarken, gene de «teknik aydınlar»ın, yani «yüksek nitelikli işçilerin, mühendislerin, uzmanların, fen adamlarının» —gerçekte yüksek gelir düzeylerinin ve sosyal statülerinin, yadsıdığı işçi aristokrasisi saflarına ittiklerinin hepsinin— muhalefet saflarında önemli bir rol alabileceklerini göz önüne almaktadır. Çelişkileri zihnini bulandırmış görünmektedir.

Belki de, bu kategorideki teknik elemanların hoşlandıklarına kuşku olmayan, aldıkları yüksek ücretler, iyi bir ev, otomobil, televizyon, çamaşır makinesi gibi sahip oldukları maddî yararlar, bu kişilerde, Marcuse'nin gözünde, daha iyi bir yaşam için mücadele eden, daha düşük ücretli sanayi işçilerinde olduğu kadar yozlaştırıcı bir etki yapmamaktadır. Yüksek bir yaşam düzeyinin bu yararlarını alan ve herhalde, görüşüne göre, bu «tüketim toplumu»nun yozlaştıramadığı Marcuse, kendisi ve benzer sosyal statüde ve gelir düzeyinde olanlar için, işçi sınıfının çoğunluğuna uyguladığından değişik bir toplumsal yasa olduğuna inanmaktadır açıkça.

Luton'da yapılan[156] ve Marcuse'nin, işçi sınıfına ilişkin varsayımlarından bazılarını yadsıma eğiliminde olan yeni bir toplumbilimsel incelemede, haklı olarak, şöyle denilmektedir:

> Kendi hesabımıza, bize yanıt verenlerin ilgilerini iyi, rahat evlerin, emek tasarruf eden araçların, hattâ televizyon seti ve otomobil gibi boş zaman eşyalarının çekmesini neden «yanlış» gereksinmelerin, yani «bastırdığı özel sosyal çıkarlarca bireyin üstüne konan» gereksinmelerin[157] gücünü gösterir saydıklarının bizce anlaşılamadığını gözledik. Örneğimizdeki çiftlerin uğrunda çabaladıkları çekicilikleri ve malmülkü, onların ve çocuklarının, kol emeği ile çalışan yığınlar için bugüne dek olasılı olandan daha çok seçeneğin olduğu, daha bireysel bir yaşam türü geliştirebilecekleri asgarî maddesel temel gibi bir şeyi temsil ettiğini düşünmek de olasıdır. Ve özellikle, bizi yanıtlayanların sık sık karşılaştıkları, daha ödüllendirici iş ile aile projeleriyle yürüttükleri daha bü-

yük ekonomik kaynaklar arasındaki katı ikilem —daha avantajlı sınıfsal konumu olanların büyük ölçüde kaçındıkları bir ikilem— belirliyken, *de haut en bas* (yukardan aşağıya - çn.) «bodur bırakılmış kitle üretimi insanlık»tan, «ısmarlama tüketiciler»den ya da «tasfiye edilmiş köleler»den söz etmek eğiliminde değiliz.

Yerinde bir deyiş. Bu savlarla gelen Marcuse ve onu destekleyenlerin içtenliğinden kuşkulanmıyoruz, elbette ki. Daha temel olan ise, Marcuse'nin, kapitalist toplumdaki temel çelişkiyi yadsımak istemesidir. «Tüketim toplumu» diye adlandırdığı olgu Marcuse'nin kafasını karıştırmakta ve savına verdiği biçimle, sorunu tekrar tekrar, çağdaş toplumun maddesel mallar üretme kapasitesi ile daha yüksek bir yaşam *düzeyi* sağlamadaki yetersizliği arasındaki çatışmadan doğmakta imişcesine sunmaktadır. Yalnız ABD'ndeki tahminen 40 milyon da dahil olmak üzere, milyonlarca kişi için asgarî maddesel gereksinmelerin doyumu daha dolu ve anlamlı bir yaşam için zorunlu bir önkoşul olmakla birlikte, bu önemli bir sorundur.

«Tüketim toplumu»na verdiği ağırlıkla, Marcuse, kapitalist toplumdaki başlıca çelişkiyi gözden kaçırmaktadır. Önemli olan, kaç işçinin bir otomobil, buzdolabı, televizyon, hattâ bir ev ya da başka bir *kişisel* mal varlığına sahip olduğu değildir. Nihaî olan, *üretim araçları*na kapitalistlerin sahip olmasıdır.

Hiç bir yerde, Marcuse'nin Marksist artık değer kuramını anladığını ya da benimsediğini gösteren bir belirti yoktur. Haberi olsa bile, kapitalist toplumda sömürünün rolüne ve yöntemine ilişkin bir kanıt göstermemektedir. Kapitalist kârın kaynağının, yani işçinin emekgücünü harcayarak yarattığı artık değere özel sermayenin el koymasının bilincine varmamış görünerek, üretim araçlarının, bölüşümün ve değişimin özel mülkiyette olmasının, toplumumuzdaki adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin kaynağı olduğunu kavramamakta ve yadsındığını ileri sürdüğü bu sistemi sona erdirmek için mülksüzleştirdiği mülksüzleştiricilerin, üretim araçlarının, bölüşümün ve değişimin özel sahiplerinin elinden alınarak kamu mülkiyetine dönüştürülmesi gerektiği yanılgısını ortaya koymaktadır. Üretim araçlarına sahip olanlar kapitalist devlete egemen olduklarından ve kitle iletişimini denetlediklerinden, çok büyük bir mücadele, milyonlarca kişinin katılacağı bir eylem gereklidir bu gücü kırmak için; ve belirleyici sosyal güç, gittikçe büyüyen ve her zaman daha birleştirici ve daha iyi ör-

gütlenmiş olan, tüm gelişmiş kapitalist toplumlarda nüfusun büyük bir çoğunluğunu oluşturan işçi sınıfıdır.

Çağdaş kapitalist üretimin yapısı, dev tekellerin yaratılması, bu devler arasındaki birleşmeler ve kollarını, yavru şirketlerini kapitalist dünyaya yayan süper devlerin yaratılması, uluslararası firmaların büyümesi, sermayenin büyük miktarlarda birikimi, şimdi kapitalist sanayii kucaklayan bilimsel ve teknolojik devrim —bunların hepsi kapitalizmi kendi ölümünün eşiğine yaklaştırmaktadır.— Lenin, daha 1916'da, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* adlı incelemesinin son sayfalarında bu sürece değinmişti:

> Büyük bir işletme devleştiğinde ve tam olarak hesaplanmış kitlesel veriler üzerinde çalıştığında; on milyon insan için gerekli olan ham maddelerin tümünün üçte ikisini ya da dörtte üçünü sunmayı örgütlediğinde; bu hammaddeler, bazen birbirinden yüzlerce, binlerce mil uzakta olan en uygun üretim yerlerine sistematik ve örgütlü bir biçimde taşındığında; hammaddeyi işlemeden sayısız bitmiş maddenin yapımına dek geçen tüm aşamaları bir merkez denetlediğinde; bu ürünler, bir plana uygun olarak milyarlarca tüketici arasında dağıtıldığında (Amerikan Petrol Tröstü, petrolü, Amerika'da ve Almanya'da pazarlamaktadır) üretimin yalnızca «kenetlendiği» değil, toplumsallaştığı da apaçık belli olur; özel iş ilişkileri ve özel mülkiyet ilişkileri, artık özüne uymayan bir kabuk, yapay yollarla açılması geciktirildiğinde kaçınılmaz olarak çürüyecek, bir çürüme halinde varlığını görece uzun bir süre sürdürebilecek (özellikle, oportünistin iltihaba uyguladığı tedavi zamanı uzatsa da), ama sonunda mutlaka çıkarılacak olan bir kabuktur bu.

Şimdi çoğu gelişmiş kapitalist ülkede işleyen süreçler, devrimci değişimin temelini yaratmaktadırlar. «Oportünist iltihap»ın varlığından ötürü, uzun bir süreden bu yana, özel kapitalist ilişkilerin kabuğu çürümeye bırakılmıştır. Kapitalizm kendi kendine yok olmayacaktır. Kendiliğinden bir çöküş olmayacaktır. Çalışanların kendileri, kapitalizmi sona erdirmek için bir eyleme girmezlerse, güçlükleri ve bunalımları ne olursa olsun, sistem devam edecektir; bu eylemin merkezinde ise işçi sınıfının milyonlardan oluşan güçlü ordusu bulunmalıdır. Marcuse'nin önde-

gelen temsilcisi olduğu bozgunculara, işçilerin çoğunluğunun tarihsel misyonlarını kabullendikleri bir anlayışın yokluğuna karşın, işçilerin sürekli genişleyen lejyonlarına dayanmadıkça, mevcut sistem içinde temel bir değişiklik olamaz. Gerek işçiler, gerek toplumun en çok ezilen kesimlerinin yanı sıra, öğrenciler, aydınlar ve orta sınıf dahil potansiyel ve şimdiki bağlaşıkları arasında bu anlayışı uyandırmak ve tutuşturmak devrimcilerin görevidir.

Marcuse, işçi sınıfıyle ilgili kuramlarıyle, işçi sınıfı dışındakilerin, işçi sınıfının devrimci rolüne karşı inancını ve güvenini sarsmakta ve işçi sınıfının kendine karşı güvenini de zayıflatmaktadır. Bundan ötürü, nesnel olarak, dürtüleri ne olursa olsun, Marcuse, sözcüsü olduğunu ileri sürdüğü anti-kapitalist dâvaya zarar vermektedir.

SONUÇ

Fanon, Debray ve Marcuse, devrimci kuramın birçok temel sorununda, özellikle çağdaş dünyada sınıfların rolünde ve Komünist Partilere ilişkin değerlendirmelerinde, aşağı yukarı benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Üçü de, bir ölçüde, kentten, kentleşmeden, teknolojik gelişmeden ve işçi sınıfına sağlanan maddesel yararlardan üzüntü duymaktadırlar. Fanon ve Debray için, kent, yozlaşmanın ve çürümenin kaynağıdır. Marcuse'ye göre, maddesel gelişme «tüketim toplumu» işçiyi kapitalist sistemin tutucu bir destekleyicisine dönüştürmektedir. Fanon da teknolojik ilerlemeyle alay etmektedir. «Yozlaşmış» işçi sınıfına karşı Fanon Afrika köylülüğünü selâmlamaktadır; Debray, Latin Amerika devrimcilerine «dağ»a çıkmaları ve kirletilmemiş köylüleri kazanmaları için çağrıda bulunmaktadır; Marcuse de metropolün çürüyen meyvelerinden etkilenmediğini düşündüğü Üçüncü Dünya'nın sömürülen milyonlarına dönmektedir. Hem Fanon, hem de Marcuse, kentlerde devrimci potansiyeli olan *tek* kitlesel gücü, toplumun dışındakilerde, yoksulların en yoksullarında, işsiz ve iş verilmeyen ve Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi (her halde şimdi öteki Batı ülkelerinde de) Kara azınlıklar içindeki *lumpenproletarya*da bulmaktadırlar. Debray ve Marcuse, öğrencilerle aydınların büyütülmüş öncülük rolüne ayrı bir önem vermektedirler; Fanon ise, bu görüşleri doğrudan doğruya açıklamamakla birlikte, çözümlemesin-

de ve umutlarında saklı olan, militanların, Afrika kentlerinden, hareketi örgütlemek üzere kırsal kesime gidecekleri, kentlerdeki aydınların bu öncülük rolünü üstlenecekleri kavramına dayanmaktadır[1]. Bu aydın seçkinciliğinin ya da işçi sınıfından olmayan aydınların babaca rehberliğinin, temelde işçi sınıfına dayanan bir öncü parti kavramı ile ortak hiç bir yanı yoktur.

Şiddet teması, gerek Fanon'un, gerek Debray'nin görüşlerindeki başlıca ögedir. Devrimci mücadelenin farklı aşamalarında şiddet sorunu ortaya çıkabilir; hiç bir devrimci böyle bir zorunluluktan, özellikle yönetici sınıfın şiddet uygulamasını ya da potansiyel şiddet uygulamasını yenmek için, emekçilerin, güçlerini her zaman koymaya hazır olmaları gereğini anlıyorsa, çekinmez.

Ancak, Fanon ve Debray, bu soruna değişik bir biçimde yaklaşmaktadırlar. Şiddet onlara göre, amaç için yalnız bir araç değil, başlı başına gerekli bir deneyimdir; kurtuluştur; devrimcileri sınayan ve saflaştıran temizleyici bir ateşdir. Fanon'a göre, uzun süre bağımlı kalmış sömürge köylüsü, şiddet uygulayarak düşman korkusunu yener, devrimci değişime katılma isteğini kazanır. Fiziksel silâhlanma ve savaşma eylemi ile insanın kendini adanmış bir devrimciye dönüştürdüğü inancını ortaya koymaktadır Debray.

Marcuse, şiddetin böylesine içten savunucusu değildir. Gerçekten de Kasım 1970'de yapılan bir görüşmede[2], o zaman Birleşik Devletleri saran büyük öğrenci protesto eylemlerini bir yandan savunurken, öte yandan «aşırıcıların olduğu sanılan eylemlerin büyük bölümü, aralarına sızan ajanlara dayandırılabilir», der. «Ama, ne olursa olsun, ben bu tür şiddetin kendi safının yenilgisini getireceğini düşünüyorum. Daha sert önlemler isteyenlerce hoş karşılanmaktadır.» Bununla birlikte, bu tür taktiklerle herhangi bir siyasal yarar sağlamanın olası olmadığı zaman bile, 1968'de Paris'de uzatılan şiddetli barikat mücadelesini yalnızca övmekten başka yapacak bir şeyi yoktu.

Hem Marcuse'de, hem de Debray'de kendiliğinden olma da belli bir ölçüde yüceltilmektedir. Fransa'da Mayıs-Haziran 1968 olaylarını «kendiliğinden oluşum» olarak nitelediği şeyden ötürü alkışlayan Marcuse, bugünkü gençler arasında varlığını ileri sürdüğü «tüm ideolojilere karşı olma»yı da benimserken, Debray de ideolojinin rolünü küçültmektedir. Fanon, tersine, Afrika'nın ideoloji yoksunluğuna değinmektedir.

Üçü de mevcut kurumları küçük görmekte, bu kurumları açığa vurmak ya da bir siyasal platform olarak kullanmak için olsa bile, devrimcilerin bu gibi yapıların çerçevesinde çalışmalarında doğallıkla ya pek az amaç görmekte ya da hiç bir amaç görmemektedirler. Her şeyin ötesinde, işçi hareketi örgütlerine, özellikle sendikalara karşı ortak bir düşmanlığı paylaşmaktadırlar; Debray ve Marcuse'de bu, özellikle Komünist Partilere yönelmektedir.

Öteki yorumcular, Fanon'un, Debray'nin ve Marcuse'nin çoğu düşünleri ile anarşistlerin geleneksel düşünleri arasındaki yakınlığa dikkati çekmektedirler: Kentten ve çağdaş kapitalist toplumun maddesel yararlarından nefret, yüceltilen köylülük (Bkz.: Proudhon ve Bakunin) ve *lumpenproletarya* («yalnızca tüm burjuva uygarlığınca hemen hemen hiç kirlenmemiş olan o yığın, bugün Toplumsal Devrimi başlatacak ve zafere erdirecek güçtedir»-Bakunin)[3] ve şiddete ve kendiliğinden oluşuma tapma. Hattâ Derbay'nin *foco* kuramının karşılığı, anarşist Enrico Malatesta'nın, 1870'de İtalya'da «büyük motoru harekete geçirmek için», küçük bir alanda köylü iktidarının sağlanması biçimindeki küçük motorun daha önce hareket ettirilmesi girişiminde vardır.

Fanon, Debray ve Marcuse, anarşistlerle ortak olarak, disiplinli, örgütlü proleter saflarından ürktükleri izlenimini vermektedirler; her şeyin üstünde, böylesine örgütlü disiplinin siyasal iktidarı kullanmasına içerlemektedirler. Anarşizm ve seçkincilik, küçük burjuva aydınlarına, devrimci değişim için *milyonların* sabırlı, örgütlü ve disiplinli çalışma ile hazırlanıp kazanılmasından daha çekici gelmektedir.

Lenin'in bir kez değindiği gibi, anarşizm oportünizmin günahları için işçi sınıfı hareketinin ödemesi gereken fiyattır. Ancak, başlıca kapitalist ülkelerdeki anarşist eğilimlerin, güçlendirilmiş herhangi bir örgütsel biçimde değil de, daha çok bir anlamda Fanon'un, Debray'nin ve Marcuse'nin sözcülüğünü yaptıkları bazı genel düşün alanlarında beliren eğilimlerin, son zamanlarda yenilenmesi için belirli bazı nedenler vardır.

Özellikle birçok gencin, mevcut kapitalist sistemden ve reformcu önderlerin insanı utandıran uzlaştırıcı soytarılıklarından ötürü artan tiksinti ve özellikle 1945'den sonraki büyük umutları karşısında reformizmin ve sağ-kanat sosyal demokrasinin çoğu emperyalist ülkelerdeki işçi hareketini sürekli etkilemesi, bazı çevrelerde tamamiyle vahim ruh durumlarına, siyasal anlatımını anarşizm biçiminde bulan ruh durumlarına yol açmış-

tır. Lenin, bir başka olasılıkda şöyle yazmıştır: «Kitle mücadelesinin hazırlanması ve geliştirilmesi koşullarında dikkatsiz olan belli kişiler, Avrupa'da kapitalizme karşı belirleyici mücadeledeki uzun gecikmeler karşısında umutsuzluğa ve anarşizme sürüklenmişlerdir[4].» Anlaşılacağı üzere, birçok kişiye, özellikle gençlere, gecikmeler bitmeyecek gibi uzun gelmektedir bugün. Maddesel koşullar ele alındığında, başlıca kapitalist ülkeler devrim için son derece olgundur; bundan ötürü, mevcut sistemi ortadan kaldırmak isteyenler arasında artan sabırsızlığın varlığı şaşırtıcı olmamaktadır. Ama, ne yazık ki, sorunun özü de buradadır: İleri kapitalist ülkelerde, halkın çoğunluğu bir yana, işçilerin çoğunluğu henüz bu temel değişim düşününe kazanılmamıştır. Ve bu çoğunluk olmadan devrim olmaz.

Lenin bu sorun üzerinde çok inatçıdır. Rusya'da, 1917 yazı boyunca, O ve Bolşevikler, sürekli olarak başlıca Sovyetlerde *çoğunluğu* kazanmak için çalıştılar. Ancak ondan sonra ayaklanma çağrısında bulundular. 1917'den sonra, Komünist Enternasyonel'de, çoğunluğu kazanma zorunluluğu üzerinde gene hararetle çalıştı. Almanya'da Mart 1921'deki silâhlı ayaklanmaların yenilgileri üzerine yazarken şöyle uyarıyordu: «...ne denli yiğitçe olursa olsun, 1919'dan bu yana, kışkırtmalarla 20.000 işçiyi öldüren, hükûmetin kışkırttığı böyle bir meydan okuma, *gelecekte* Komünistler yalnız küçük bir yörede değil, tüm ülkede arkalarına *çoğunluğu* almadıkça benimsenmemelidir[5].» Komünist Enternasyonel'in 1921'deki 3. Kongresi için yapılan hazırlıklar sırasında, işçilerin *çoğunluğunu* kazanmanın önemi yine tartışmaların odak noktasıydı. Lenin, Karl Radek'in bir bildiri taslağını eleştirerek, Radek'in işçi sınıfının çoğunluğunu kazanmaya ilişkin yollamayı kaldırmaya, yerine işçi sınıfının sosyal bakımdan belirleyici kesiminin kazanılmasının gerekli olduğuna ilişkin bir savın konmasına yönelik önerisine karşı koydu. Radek'in önerisini «saçmalığın daniskası» olarak nitelendiren Lenin, şöyle yazıyordu: «Gereksinme duyduğunuz gücü kazandırmak için, *belli koşullar altında* (hattâ işçi sınıfının *çoğunluğu* komünizm ilkelerine kazandırılmış olsa bile), işçi sınıfının sosyal bakımdan belirleyici kesimlerinin çoğunluğu tarafından belirleyici yerlere bir darbe vurulmalıdır[6]» İşçilerin çoğunluğunu kazanmanın «her şeyin temeli olduğu»nu üsteleyen Lenin, «Komünist Enternasyonel'in taktikleri, önce ve en başta *eski sendikalar* olmak üzere, *işçi sınıfının çoğunluğunu* kazanmak için sürekli ve sistematik bir çabaya dayanmalıdır. Olayların gelişimi ne olursa olsun, ancak bundan

sonra kesinlikle kazanacağız» demektedir[7]. 22 Haziran 1922'de, Moskova'da başlayan Kongre'de yaptığı konuşmada, işçilerin çoğunluğunun komünizm ilkelerine kazandırılmasının zorunluluğu konusunda kullanılan «çoğunluk» sözcüğünün çıkarılmasını öneren Alman, Avusturya ve İtalyan delegelerine karşı koydu. Bu değişiklikleri yorumlayan Lenin şunları söylüyordu:

> Mutlak bir çoğunluk her zaman zorunlu değildir; ama iktidarı kazanmak ve korumak için zorunlu olan, yalnızca işçi sınıfının —«işçi sınıfı» deyimini Batı Avrupa'daki anlamında, yani sanayi proletaryası anlamında kullanıyorum— çoğunluğu değil, çalışan ve sömürülen kırsal nüfusun çoğunluğu da zorunludur[8].

Bu tür görüşleri, devrimi «kapıp koyvermek» isteğinde olanlar aforoz edebilirler; ancak örneklerle ya da kendi eylemleri ile olayları sürükleyen küçük, yiğit ve etkin grup kavramı, devrimci hareket için yeni bir sorun değildir. Anarşizm, Blanquizm, Narodnikler, 'Sol' Komünistler: Marksistler bu gibi eğilimlerle her zaman mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Lenin, Clara Zetkin'e bir kez şöyle demişti: «Bize yorulmaz Parti ajitasyonu, propagandası ve sonra da Parti eylemi gereklidir. *Ancak, bu parti eylemi, kitle eyleminin yerini alabileceği gibi çılgın bir düşünceden arınmış olmalıdır.*» (Yazarın italikleri)[9].

Ancak bugün, anarşist düşünler yalnızca oportünizm sabırsızlığının sonucu değildir. Bugünkü anarşist düşünce biçimlerinin ek kaynağı, kuşkusuz, Üçüncü Dünya'daki dünya ölçeğindeki devrimin, özellikle de Çin devriminin etkisidir. Çin'deki olaylara ilişkin çarpık görüşler ve daha çok Çin'in özel koşullarını genelleştirme çabaları, Batı'daki bazı kişileri, köylülüğün en devrimci sınıf olduğu, devrimin kırsal kesimden başlaması gerektiği, silâhlı mücadelenin tek yol olduğu sonucuna götürmüştür. Gördüğümüz gibi, Küba devriminin tek yönlü değerlendirmeleri, benzer biçimde, bazılarının, mekanik olarak tamamiyle farklı koşullara uygulamaya giriştikleri çok basitleştirilmiş sonuçlara sürüklemiştir. Afrika devriminin fazlasıyle genelleştirilen sonuçları da, yeni anarşizme kendi düşün paylarını katmıştır.

Katkısı olan bir başka etmen, bazı sosyalist devletler arasındaki farklılıklar ve sosyalist demokrasinin çözümlenemeyen bazı sorunları da dahil olmak üzere, uluslararası komünist ha-

reketindeki bölünmeler olmuştur. Sovyet Komünist Partisi'nin 1956 yılındaki 20. Kongresinden sonra yapılan açıklamalar, ilericileri, özellikle genç kuşakları büyük ölçüde şaşırttı ve Çekoslavakya ile Polonya'daki olaylar dahil olmak üzere, sosyalist demokrasiden kopmalar, Batı'daki ilerici hareketin bazı kesimlerinde, Komünist Partilere ilişkin bazı çekincelere neden oldu. Bu koşullar altında, «Yeni Sol»un sloganları kadar anarşizmin sloganlarının, Troçki'ciliğin bazı belirtilerinin ve Mao'cu olduklarını ileri süren çeşitli grupların belli bir çekicilikleri oldu.

Anarşizm, *status quo*yu yadsımanın bir biçimidir. Ayrıca, küçük burjuvazinin görüşlerinin de bir anlatımıdır. David Stafford[10], anarşist basının ve öteki incelemelerin öğrettiklerinin çözümlemesi «başka yerlerde olduğu gibi, Britanya'da da, hareketin sosyal temelinin, klâsik anarşistlerin en zinde çağlarından bu yana, büyük ölçüde değiştiğini ve anarşist düşünlerin en büyük desteğinin orta sınıf içindeki çok ileri topluluklar olduğunu göstermektedir» yargısına varmıştır. Anarşistlerin köylülüğü işçi sınıfına yeğlediklerine değinerek, Horowitz[11] şöyle demektedir: «Anarşizme, böyle bir küçük burjuva yaşamında tapılamayacak olunmasına karşın kuşkusuz, küçük burjuva değerlerine, bireyciliğe, maceraya, ayırıma ve anti-politikaya yanıt vermektedir.»

Bu tür küçük burjuva değerleri, çağdaş bilim ve teknolojiyi hor göre anarşist duygularında ayrıca yansımakta ve yine küçük ölçekli bireysel üretime dönüş umudu taşımaktadır.

> Anarşist, hiç bir zaman, çok büyük bir teknolojinin sorunlarını karşılamadı ve bu sorunları, büyüyen bir kitle toplumuna uygunluğundan çok, bireysel üreticiyi doyuran bir üretim sistemine dönüş yolunu deneyerek savsakladı... Anarşist yazını, güçlü bir özlem, atelyelerin küçük, ilişkilerin düzenlenebilir olduğu, kişilerin birbirlerinden duygusal tepkiler aldıkları bir durumu geri çağırış ögesi taşımaktadır. Teknoloji ve bilimin sağladığı maddesel yararlar, doğal insanı yok eden nefrete neden olmaları dışında, hiç bir zaman anarşistlerce cidden benimsenmemiştir[12].

Anarşist, «doğal insan»ı arayışında, uygarlıkla, özellikle çağdaş kapitalizmle kirlenmemiş böyle bir insanın, her ikisi de, fiziksel olarak çağdaş üretim tarafından kucaklanmamış olan köy-

lüler ile *lumpenproletarya* arasında bulunabileceğine inanmaktadır. Bu tür «dışardakiler», anarşistlerin gözünde, topluma karşı isyancıların görevini yerine getirmeye yazgılanmışlardır. Fanon ile Marcuse'nin gözünde de (Debray'de bu denli açık değildir), bu «dışardakiler» yegâne devrimcilerdir.

Çoğuna Marcuse'nin gerekli dikkati çektiği kapitalizmin bugünkü eksikleri, anarşiste görüşlerini sağlamlaştırıcı nitelikte gelmektedir:

> Kitle toplumu ve kitle kültürü Devlet aygıtının sürekli bir ögesi olmuştur. Böylece, anarşi, nihilist ögelerinden ötürü, hileye karşı bir çığlık olmuştur. Anarşist, aldatılmayacak olan bir insandır[13].

Bu Marcuse'nin sesi gibidir de; ve onun yankıları Fanon ile Debray'de de bulunmaktadır.

Ama bunların tümü devrimci kurama bir katkı oluyor mu? Fanon'un, Debray'nin ve Marcuse'nin düşünleri Marksizme gerçek katkılar, sosyalizm mücadelesinde yeni silâhlar olarak benimsenebilir mi?

Her üçünün de örgütlü işçi sınıfı hareketini ve Debray ile Marcuse'nin, her iki durumda da Partilerin gerçekte reformcu olduklarını ileri sürerek, özellikle Komünist Partilerini yadsımaları, bana çok önemli gelmektedir. Fanon'un, Debray'nin ve Marcuse'nin işçi sınıfına ilişkin eleştirileri, zayıflıkları yenmek, işçilere kuruntularını bir yana atmalarında ve devrimde kendi paylarına düşeni ortaya koymalarında yardımcı olmak için içten ve gerçek bir endişeden kaynaklanmış olsaydı, pekâlâ anlayışla karşılanabilirdi. Marksistler, hiç bir zaman, işçi saflarındaki hataları eleştirmek için duraksamamışlardır. Örneğin Marx ve Lenin, sürekli olarak, tekrar tekrar, reformizm düşünlerinin harekete vereceği büyük zarara değinerek oportünizme karşı savaşmışlardır. Ama Fanon, Debray ve Marcuse, işçi sınıfı hareketine hiç bir çağrıda bulunmamaktadırlar. İşçileri devrime kazanmakla ilgilenmemektedirler. Tersine, proletaryayı yadsımakta ve öğrencilere, aydınlara, köylülere ve *lumpenpreletarya*ya aynı şeyi yapmaları için çağrıda bulunmaktadırlar. Fanon'un, Debray'nin[14] ve Marcuse'nin gözünde işçiler, yardım edilmesi gereken, yanlış yola sapmış kişiler değildir; tersine, barikatların öte yanında duran gerçek düşman olarak tanımlanmışlardır. Her üçünün şöyle

bir okunması bile, işçi sınıfı hareketiyle doğrudan temas ve bilgi yoksunluğunun ne ölçüde büyük olduğunu göstermektedir; ve üçü de, gerçek bir bilimsel çalışma yapmadan, işçi sınıfının artık temel devrimci güç olmadığına karar vermiş olduklarından, bu hiç de şaşırtıcı olmamaktadır.

İşçi sınıfına karşı tutumlarının mantığından ötürü —ki, Marcuse'de daha açık, Debray'de daha kapalı— Komünist Partilerine karşı yoğun bir düşmanlık göstermek zorundadırlar. Fanon'la bu doğrudan doğruya belirtilmemektedir; ancak, esasen böyle bir avuç partinin bulunduğu Afrika ile ilgilendiğinden, bu belki de anlaşılabilmektedir. Ancak Marcuse ile Debray'nin (ve Fanon'un bazı izleyicilerinin) anti-komünizminin, sosyalist devrimde sınıfların rolünün yanlış çözümlenmesinden doğduğu anlaşılmaktadır. İşçi sınıfını yadsıyorlarsa, mantıksal olarak, bu sınıfın çok disiplinli, çok iyi örgütlenmiş ve militan müfrezesini de yadsımak zorundadırlar; ve Komünist Partileri, hataları ve zayıflıkları ne olursa olsun, sosyalist bilinç, inanç ve mücadele ve birlik ruhu getirmeye çalışan işçi sınıfına dayanmaktadırlar.

Tüm savlar incelendikten ve tüm ikincil sorunlar bir yana konduktan sonra, sosyalist devrimin özü bir tek temel soruna indirgenmektedir: Sınıf iktidarının değişmesi; siyasal iktidarın kapitalistlerden alınması ve üretim araçlarının özel mülkiyeti yerine toplum mülkiyetini getirmek için, siyasal iktidarı işçi sınıfı ile bağlaşıklarının alması. Sırtlarını işçi sınıfına dönenler, gerçekte ve umutları ne olursa olsun, sırtlarını sosyalist devrime dönmüşlerdir. Ve anti-komünist örtüsüne sarılanlar, en koyu kırmızının «Sol» tonlarını taşısa bile, yalnızca devrimci hareketi zayıflatmaktadırlar. Hiç bir sosyalist devrim, hiç bir zaman, işçi sınıfı olmadan ya da anti-komünizm bayrağı altında başarılamamıştır.

Fanon, Debray ve Marcuse, sınıf mücadelesinde ve devrimci kitle hareketinde eğitilmemiş olanlara daha radikal, daha militan, hattâ daha devrimci görünebilirler; ama «sol»un anti-komünist görüşü, geleneksel «sağ»ın anti-komünizminden daha ilerici değildir. Burada dürtülerle öylesine çok ilgilenmiyoruz. Fanon, Debray ve Marcuse, en içten görüşlerini açıklamış olabilirler. Kapitalist sistemi sona erdirmek için çok derin istekleri olabilir. Ama sorun bu değil. Biz yalnızca onların kuramlarının nesnel sonuçları ile ilgileniyoruz. Ne de olsa insanların amaçlarındaki içtenliği ölçecek bir içtenlik-ölçer yok. Bu tür kuramlarda, bir Marksistin verebileceği tek yargı nesnel sonuçlara özgü olacaktır.

Fanon'un, Debray'nin ve Marcuse'nin getirdiği işçi sınıfına ve komünizme karşı görüşler, cahil köylülerle yoksul kentlilere öncülük eden, işçi sınıfı iktidarı ve komünistler olmadan, küçük burjuva imgelerinde yeni bir ütopik toplum yaratan aydınlarla öğrencileri düşleyen bir seçkincilik biçimidir. Kapitalistlerin hoşgörü gösterebilecekleri düşünler alanında bir lükstür bu. Bundan ötürü, bu üç «devrimci» düşünürün yazılarına ve görüşlerine kitle iletişim araçlarında verilen yer ve yapılan tanıtma, kitaplarının burjuva yayımcılarca yayınlanması, kuramlarının televizyonda ve ulusal basında tartışılması durumun komikliğidir. Marcuse, kapitalist ülkelerdeki tüm «radikal muhalefet»in «yutulduğu»nu, «bastırıcı hoşgörü»nün kurbanı olduğunu ileri sürmektedir. Komünistlerin görüşleri ile yazılarını karşılayan gerçek karalama ile bu üç yazara yapılan farklı işlemlerinin değerine değinmemek elde değil. Gerçekten «bütünleşmiş» olanlar Komünistler mi, yoksa «Yeni Sol»un düşünürleri mi? Marcuse ve *diğerleri*, işçi sınıfına ve Komünistlere karşı düşmanlığında yönetici sınıfla birleşerek, kurbanı gibi değil de, baskının kısmî yöneticileri gibi davranmıyorlar mı?

Fanon'un, Debray'nin ve Marcuse'nin başlıca sloganları ile ilkeleri, öğrenci ve aydın çevrelerinde büyük ölçüde karışıklığa neden olmuş, bereket versin, onların hiç bir zaman amaçlamadıkları ve ayakları günlük sınıf mücadelelerinin katı gerçeklerine kuvvetle gömülü olan işçi sınıfı saflarında pek az karışıklık getirmiştir. Belki, bazı çok sabırsız devrimcilere, işçilerin ayakları çok sıkı gömülmüş gibi gelebilir ve zaman zaman, «fırtına koparmak için» belli bir süre durumun, bir tür edilgenliğin, bir isteksizliğin var olduğu doğru olabilir.

Ancak, işçi sınıfı, görünüşte kendine güvenini yitirdiğinde bile, işçi sınıfına güvenmek devrimcilerin sorumluluğudur. Yirminci yüzyılın başlıca sınavlarının hepsi, son 70 yıl içindeki tüm devrimci mücadeleler çok açıkça göstermiştir ki, sınav anında, işçi sınıfı, kitlesel ve kararlı olarak orada olacaktır. Sınıf mücadelesinin, devrimci mücadelenin gerçekten ciddî sorunları ortaya çıktığında, bir sınıf olarak yılmayan bir yiğitlik, disiplin, adayış, örgütsel yetenek ve yaratıcı girişim gösteren işçi sınıfıdır. Bu her zaman böyle olmuştur. Yarın da böyle olacaktır.

KAYNAKLAR VE NOTLAR

1. W. Thompson, **Morning Star,** 26 Temmuz 1968'de Marcuse'nin kitabı ile ilgili olarak yayınlanan bir inceleme.
2. Herbert Marcuse, **One Dimensional Man (Tek Boylu İnsan),** Londra, 1964.
3. **Age.,** s. 9.
4. **Age.,** s. 11.
5. **Age.,** s. 11.
6. Yani çek olarak bulundurmaktadır.
7. **Age.,** s. 13.
8. **Age.,** s. 13.
9. **Age.,** s. 19.
10. **Age.,** s. 19.
11. **Age.,** s. 23.
12. **Age.,** ss. 24 - 25.
13. **Age.,** s. 31
14. Bknz. **Yeni Devrim Teorilerinin Eleştirisi: 1. Fanon ve Afrika'da Sınıflar,** Bilim Yayınları, İstanbul, Nisan 1975, s. 18.
15. Herbert Marcuse, **age.,** s. 32.
16. **Age.,** s. 33.
18. **Praxis,** Zagreb, 1965.
19. Herbert Marcuse, **age.,** s. 33.
20. **Age.,** ss. 35 - 52.

21. Herbert Marcuse, «Socialism in the Develaped Countries (Gelişmiş Ülkelerde Sosyalizm)», Korcula'da okunan bildiri. Bknz. **International Socialist Journal**, Nisan 1965, s. 140.
22. **Age.**, s. 145.
23. **Age.**, s. 148.
24. **Age**, s. 150.
25. Peter Sedgwick, Marcuse'nin Tek Boylu İnsan'ından «yıkımın gösterişli gazeteciliği»nin bir anlatımı olarak söz ederek Marcuse'nin kötümserliğine değinir («Natural Science and Human Theory-Doğa Bilimi ve İnsan Kuramı», **Socialist Register**, 1966, s. 166).
26. Herbert Marcuse, «The Question of Revolution (Devrim Sorunu)», **New Left Review**, Eylül - Ekim 1967, s. 4'deki görüşme.
27. Herbert Marcuse, «Re - Examination of the Concept of Revolution (Devrim Kavramının Yeniden Gözden Geçirilmesi)», **Diogenes**, Kış 1968, No. 64.
28. **Age.**, s. 21.
29. Herbert Marcuse, **An Essay in Liberation (Kurtuluş Üzerine Bir Deneme)**, Londra, 1969, s. 14.
30. **Age.**, s. 16.
31. Herbert Marcuse, «Revolution Out of Disgust (Nefretsiz Devrim)», **Der Spiegel**, 28 Temmuz 1969'da yayınlanan görüşme. İngilizcesi **Australian Left Review**, Aralık 1969'da.
32. **Age., s.** 42.
33. Bunun kendisi garip bir formülasyondur. Bir devrimci hareket toplumdaki çelişkilere **karşı** mücadele etmez. İşçilerle kapitalistler arasındaki çelişki, işçilerin kapitalistlerin yönetimine son vermeleri ve sınıfsız bir toplum kurmaya girişmeleriyle son bulur. Üretimin sosyal niteliği ile kârının özel kullanımı arasındaki çelişkl, işçilerin üretim araçları üzerinde özel mülkiyetl sona erdirmeleri ve kamu mülkiyetine dayanan sosyalizme yönelmeleriyle son bulur.
34. Herbert Marcuse, **Five Lectures (Beş Ders)**, Londra, 1970, s. 70.
35. Herbert Marcuse, **One Dimensional Man (Tek Boyutlu İnsan)**, s. 200.
36. Herbert Marcuse, «Socialism in the Developed Countries (Gelişmiş Ülkelerde Sosyalizm)», **age.**, s. 143.
37. Gil Green, **The New Radicalism: Anarchist or Marxist? (Yeni Radikalizm: Anarşist mi, Marksist mi?)**, New York, 1971, ss. 110-111.
38. **Age., s.** 113.

39. Angela Dovis, **If They Come In the Morning (Şafakta Gelirlerse)**, Londra, 1971, s. 35.
40. Angela Davis, **age., s.** 33'de anılmaktadır
41. Angela Davis, **age.**, s. 29'da anılmaktadır.
42. Angelo Dovis, **age.**, ss. 57 - 66'do anılmaktadır
43. Herbert Marcuse, «The Question of Revolution (Devrim Sorunu)», **age.**, s. 6.
44. Marcuse'nin **Tek Boyutlu İnsan**'daki güçlü savlarından biri, egemen çevrelerin, dilin kendisini bir denetim aracı olarak kullanarak, uydurulan ve gerçekleri saklamada kullanılan deyimlerle sistemi ayakta tutan düşünce alışkanlıklarını geliştirerek egemenliklerini sürdürdükleridir. Marcuse, «refah toplumu» kavramını eleştirmeden birçok kez kullanarak aynı tuzağa kendisinin de düşmekten kurtulamadığını söyler. Aynı şanssız alışkanlık, kendisinin de, ilk kez CIA tarafından ortaya atılan «Vietkong» terimini, doğru terim alan Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni hiç kullanmadığı halde, birçok kez kullanmasında görülür.
45. Herbert Marcuse, «The Question of Revolution (Devrim Sorunu)», **age.**, s. 7.
46. Proleter devriminin sömürge «ihtiyatları» kuramını geliştiren Marx ya da Lenin değil, Stalin'dir.
47. Ulusal kurtuluş mücadelesi ile sömürge mücadelesinin dünya sosyalist devriminin temel öğelerinden biri olarak aynadıkları role ilişkin Marx ve Lenin'in değerlendirmelerinin daha ayrıntılı incelemesi için bknz: Jack Woddis, «Marx and Colonialism (Marx ve Sömürgecilik)», **Marxism Today**, Mayıs, 1965; «Marx and National Liberation (Marx ve Ulusal Kurtuluş)», **Marxsizm Today**, Haziran, 1965; «Lenin an the National Liberation Struggle (Ulusal Kurtuluş Mücadelesi Üzerine Lenin)», **Marxism Today**, Nisan, 1970.
48. Herbert Marcuse, «Re - Examination of the Concept of Revolution (Devrim Kavramının Yeniden Gözden Geçirilmesi)», **age.**, s. 20.
49. **Age.**, s. 20. Marcuse'nin «toplumun zıt kutupları» bilimsel olarak doğru değildir. Marcuse'nin çalışmasında incelenmemiş olması garip olan en üst kutup büyük tekellerden oluşmaktadır. Ve nesnel olarak anların temel karşıtı işçi sınıfıdır.
50. Debray'nin ve onun ideolojiyi har görmesinin bir yankısı. Marcuse, gene Debray gibi, belki de kendi idealojisini bu taplu güvensizlikten ötürü dışarda bırakmaktadır. **Tek Boyutlu İnsan**'ın kapağında onun adına yapılan abartmayı, «günümüzdeki Öğrenci

Devrimlerinin gerisindeki üstün aydın gücü olarak ortaya çıkmış» olduğunu suçlamaya kimsenin hakkı yoktur; ama Marcuse'nin. kabul edileceğini beklemese, kendi ideolojik kavramlarını geliştirmede böylesine direnemeyeceği beklenirdi. Açıktır ki, başka ideolojilerle birlikte bunlara da güvensizlik duyulsa ve reddedilselerdi öğrenci müritlerince tüm inceleme nedeni ortadan kalkacaktı.

51. Herbert Marcuse, «Re - Examination of the Concept of Revolution (Devrim Kavramının Yeniden Gözden Geçirilmesi)», **age.**, s. 21.
52. **Age.**, s. 22.
53. **L'Internationale**'in mi, yoksa Fanon'un mu bir yankısı?
54. Herbert Marcuse, **An Essay in Liberation (Kurtuluş Üzerine Bir Deneme)**, ss. 51 - 52.
55. **Age.**, s. 56.
56. **Age.**, s. 57.
57. **Age.**, s. 60.
58. Herbert Marcuse, «Revolution Out of Disgust (Nefretsiz Devrim)», **age.**, s. 42.
59. **Age.**, s. 46.
60. Herbert Marcuse, **Five Lectures (Beş Ders)**, s. 71.
61. Kendisini aşması daha yüksek bir düzeye çıkmıştır.
62. Üretimi yeniden yönlendirme görevini kim yüklenecektir? Bunu bize söylemez Marcuse. Ama «iş ilkesi» —«herkese yaptığı iş kadar»— bırakılırsa, o zaman ürünlerin dağıtımı hangi temele göre yapılacaktır?
63. Herbert Marcuse, **An Essay in Liberation (Kurtuluş Üzerine Bir Deneme)**, ss. 89 - 90.
64. K. Marx ve F. Engels, **Selected Works (Seçme Eserler)**, iki cilt, Moskova, 1950, cilt 1, s. 142.
65. **Age.**
66. K. Marx ve F. Engels, **Works (Eserler)**, Cilt 16, s. 198 (Rusça).
67. K. Marx ve F. Engels, **Works (Eserler)**, Cilt 22, s. 432 (Rusça).
68. V. I. Lenin, **Collected Works (Toplu Eserler)**, Cilt 8, s. 146.
69. V. I. Lenin, **Collected Works (Toplu Eserler)**, Cilt 2, s. 354.
70. Genç işçilerin mücadelelerinin, öğrencilerin biraz daha heyacanlı faaliyetlerinden daha az dikkat çektiği gerçeğini boşlamamak gerekir; işçi sınıfının büyük eylemlerinde genç işçilerin büyük bölümünün yer aldığını boşlamamak gerektiği gibi. Bunun son çarpıcı örneklerinden biri, İngiltere'deki 1971 posta grevindeki genç kızlardı.

71 V I. Lenin, **Collected Works (Toplu Eserler),** Cilt 15, s. 218.

72. **Age.,** s. 219

73. Philip G. Altbach, **Student Politics in Bombay (Bombay'daki Öğrenciler ve Politika),** Londra, 1968, s. 76.

74. Bettina Aptheker, «The Student Rebellion (Öğrenci Ayaklanması)», **Political Affairs,** Mart, 1969.

75. Santiago Carrillo, **Problems of Socialism Today (Günümüzde Sosyalizm Sorunları),** Londra, 1970, ss. 125 - 126.

76. Bknz: P. Reshetov, «The World of Capital and the Alienated Youth (Sermayenin Dünyası ve Yabancılaşan Gençlik)», **The Youth and Contemporary Society,** Moskova, 1970, s. 85.

77. İngiltere'nin, işçi sınıfı kökenli öğrencilerin yüzdesi bakımından öteki kapitalist ülkeleri geçtiğine, İngiltere'de «işçi sınıfı» kategorisine, öteki ülkelerde dahil edilmeyen öğrencileri de içeren rakamlar kullanılarak varıldığını ileri süren yeni bir raporda **(Statistical Supplement to the Eighth Report - Sekizinci Raporun İstatistik Eki,** Üniversities Central Council on Admissions, Eylül, 1971) karşı çıkılmıştır. Rakamları, karşılaştırılabilir duruma getirmek için düzelten rapor, İngiltere'deki işçi sınıfı öğrencilerin oranını değiştirmeyen, ama öteki ülkelerin rakamlarını yükselten, Fransa, Batı Almanya, Norveç, İsveç ve Danimarka'nın İngiltere'den ön sıralarda yer aldıkları bir dizi rakam elde etmiştir.

78. Bu gelişmenin çok iyi bir çözümlemesi için bknz: E. P Thompson (derleyen), **Warwick University Ltd.,** Londra, 1970.

79. E P. Thompson, **age.** de Lloyd Bank'ın 31 yöneticisinden en az onüçünün üniversite ve kolej yöneticisi, eski mütevelli heyet üyesi vb. olduğuna değinir (s. 31).

80. **Age.,** s. 61.

81. **Age.,** s. 72.

82. Aynı zamanda NATO'nun Yöneylem Araştırması danışmanıdır.

83. Fiyat ve Gelir Kurulu ve Donovan Komisyonu'nun eskiden de.

84. E. P. Thompson, **age.,** s. 74.

85. **Age.,** ss. 80-81.

86. **The University-Military-Police Complex (Üniversite-Asker-Polis Kompleksi)** (toplayan Michael Klare, North American Congress on Latin America, New York, 1970) de anılmaktadır. Bu biricik inceleme, ABD yüksek öğrenim kurumlarının nasıl ABD askeri çıkarlarına hizmet ettiğini gösteren çarpıcı açıklamadır.

87 US House of Representatives, Committee on Government Operations, **Conflict Between the Federal Research Programs and the**

Nation's Goals for Higher Education (Federal Araştırma Programları ile Ulusun Yüksek Öğrenim Amaçları Arasındaki Uzlaşmazlık), Washington, 1965, s. 362.

88. **The University-Military-Police Complex (Üniversite-Asker-Polis Kompleksi)**, s. 3.
89. Gerard Piel, American Felsefe Derneği'ndeki konuşması, 1965.
90. **The University-Military-Police Complex (Üniversite-Asker-Polis Kompleksi)** ss. 4-5.
91. Institute for Defence Analyses, **Annual Report (Yıllık Rapor)**, 1964.
92. Institute for Dafence Analyses, **Annual Report (Yıllık Rapor)**, 1966.
93. **Congressional Record-Senate (Kongre Tutanakları-Senato)**, 13 Aralık 1967, s. S18485.
94. **Age.**
95. Daha fazla ayrıntı için bknz: Jack Woddis, **An Introduction to Neo-Colonialism (Yeni Sömürgeciliğe Giriş)**, Londra 1967, ss. 78-80; Robert Scheer, **How the United States Got Involved in Vietnam (ABD Vietnam'a Nasıl Karıştı)**, Kaliforniya, 1965.
96. Lee Webb, «Training for Repression (Baskı için Eğitim)», **The University-Military-Police Complex** içinde, s. 63.
97. Clark Kerr, «The Frantic Face to Remain Contemporary (Çağdaş Kalmak İçin Çılgın Yarış)», **Revolution et Berkeley (Berkeley'de Devrim)** derleyenler: Michael V. Miller ve Susan Bilmore, s. 14.
98. Clark Kerr, **The Uses of the University (Üniversitenin Yararları)**, **New York, 1963, s. 20.**
99. Luddite'lerin (1811-1816 arasında makinelere karşı savaş açan, onları kıran, fabrikaları yakan bir grup - çn) makineleri yıkmaya yönelik ilk girişimlerinin, 1968 yılında Paris'de Renault işçilerini, kendilerini fabrikaya sokmaları, böylece makineleri kırıp dökmede işçilere yardım edebilecekleri gerekçesiyle inandırmaya çalışan aşırı sol öğrencilerin girişimlerinde garip bir yankısı olduğunu belirtmek ilginç olacaktır. Komünistler ve Çalışanlar Genel Sendika Konfederasyonu (Confederation Générale des Travailleurs) tarafından yönetilen işçiler, öğrencileri fabrikaya sokmayı reddettiler. Büyük bir disiplin içinde, grev bittiğinde yenilden çalışmaları gerektiğinin farkında olarak ve önünde sonunda fabrikaya ve makinelere kendilerinin sahip olacaklarına güvenerek, makineleri korudular, sürekli yağladılar ve çalışır durumda tuttular.
100. No. 52, **Kasım-Aralık 1968, s. 5.**

101 «Youth as a Class (Bir Sınıf Olarak Gençlik)», **International Socialist Journal**, No. 25, Şubat 1968, ss. 25-58.

102. Marcuse'nin kendisi de bu kavramı eleştirmiştir.

103. Bethell'e göre (Nicholas Bethell, **Gomulka, His Poland and his Communism-Gomulka Polonya'sı ve Komünizmi**, Londra, 1969, s. 12) «işgâl grevi» ilk kez 1920'lerin sonunda Polonya işçilerince kullanılmıştır ve Gomulka da ilk temsilcilerden biridir. Fabrika işgâli, İtalyan işçilerinin Birinci Dünya Savaşı sonrası büyük protesto hareketlerinin de önemli özelliklerinden biri olmuştur.

104. Patrick Seale ve Maureen McConville, **French Revolution 1968 (1968 Fransız Devrimi)**, Londra, 1968, s. 105.

105. **Age.**, s. 109.

106. **New Left Review**, Ocak-Şubat 1969, «The Impermanent Stronghold (Devamlı Olmayan Üs)», s. 34.

107. **Age.**, s. 35.

108. **New Left Review**, Ocak-Şubat 1969, «Strategy and Struggle (Strateji ve Mücadele)», s. 40.

109. **Age.**, s. 42.

110. **New Left Review**, Ocak-Şubat 1969, «A Revolutionary Student Movement (Devrimci Bir Öğrenci Hareketi)», s. 43.

111. Bernett, kapitalist sınıfın gücünün temelinde Devlet mekanizması üzerindeki denetimlerinin yattığını kavrayamayarak, «kapitalist güç» ile neyin anlatılmak istendiğini karıştırmış görünmektedir.

112. **Ege.**, s. 45.

113. Muhafazakâr Hükümetin öğrenci birliklerini Kayıt İşleri'nin denetimine sokma girişimi, yönetici sınıfın, sendikalardan olduğu gibi öğrenci birliklerinin potansiyelinden de korktuğunu, onları evcilleştirmek istediğini göstermektedir. Sendikaların yönetim yetkililerinin saldırıları altında bulundukları bir sırada, devrimci olduğunu söyleyen bazı çevrelerin onların [sendikalar] kaldırılmalarını istemelerini görmek gariptir.

114. **New Left Review**, Ocak-Şubat 1969, «Two Tactics (İki Taktik)», s. 23.

115. Bu cümlenin ne anlama geldiğini çıkarmak zordur; Wilcox'un kendisinin de bildiğinden kuşkuluyum.

116. James Wilcox, **age.**, s. 30.

117. V. I. Lenin, **Pravda**, 21 Şubat 1918, **Collected Works (Toplu Eserler)**, Cilt 27, ss. 19-26.

118. **Age.**, ss. 36-39.

119 Bknz. yukarda.

120. V. I. Lenin, «A Great Beginning (Büyük Bir Başlangıç)», 28 Haziran 1919, **Collected Works (Toplu Eserler)**, Cilt 29, s 240'
121. Herbert Marcuse, «The Paris Rebellion (Paris Ayaklanması)», **Peace News**, 28 Haziran 1968, ss. 6-7
122. Yani 10-11 Mayıs.
123. Komünist Parti'nin bu temel desteğinin hâlâ sürdüğünü, 1969 Başkanlık seçimindeki Komünist aday Jacques Duclos'nun yaklaşık beş milyon oy almış olması göstermektedir. Toplam oyların yüzde 21'ini temsil eden bu oyların, Parlamento seçimlerinde yapılan yerel seçim anlaşmalarının tüm avantajlarından yoksun olunan, bu nedenle de öteki sol siyasal güçlerin resmî desteğinin olmadığı üç köşeli başkanlık seçimlerinde sağlandığı anımsanmalıdır.
124. Daha önce, Fanan ile Debray'yi incelerken değindiğimiz üzere, heyecan verici savlar genellikle gerçeğin yerini almaktadırlar. Bu nedenle, Yeni Sol kuramcıların savları fiilî olaylarla sınanmalıdırlar.
125. Buradaki öğretmenlere üniversitelerdeki öğretim görevlileri de dahildirler.
126. 1962 yılında, daha az bilinen bir olasılık sonucu, bu özel birlik Chavonne'da dokuz CGT militanını öldürmüştür.
127. 29 Mayıs 1968.
128. 24 Mayıs 1968.
129. Daniel Cohn-Bendit, **Obsolete Communism. The Left-Wing Alternative (Eskimiş Komünizm Sol Kanat Seçeneği)**, Londra, 1968, s. 123.
130. Sonraki beyanlarda bu rakam dokuz milyon olarak kullanılmıştır; bu kesimde ben de öyle yaptım.
131. Komünist Partileri ile İşçi Partileri Uluslararası Konferansı'nda (Moskova, Haziran 1969) yapılan konuşma.
132. Fransız direnme hareketine ilişkin birçok kitapta, özellikle André Tollet'nin **The Warking Class In the Resistance (Direnmede İşçi Sınıfı)**'nda anti-faşist mücadelede işçi sınıfının rolü açıkça belirlenmiştir.
133. Komünist Partileri ile İşçi Partileri Uluslararası Konferansı'nda (Moskova, 1969) yapılan konuşma. Yayınlanmış raporuna bknz: Prag, 1969, ss. 375-378.
134. Daniel Singer, «Italy after the 'Miracle' (Mucize'den Sonraki İtalya)», **New Statesman**, 17 Eylül 1971.
135. Bknz. yukarda.

136. James Wilcox, «Two Tactics (İki Taktik)», **New Left Review,** Ocak-Şubat 1969, ss. 24-25.
137. V. I. Lenin, **Collected Works (Toplu Eserler),** Cilt 4, s. 317
138. Bu önemli gelişmenin ayrıntıları için bknz: Phillip S. Foner, **American Labor and the Indo-China War (Amerikan İşçileri ve Çin-Hindi Savaşı),** New York, 1971.
139. Ayrıntılar için bknz: **age.,** ss. 98-115.
140. V. Lyubimova ve N. Gauzner, **Worging class on the Wane? (İşçi Sınıfı Azalmakta Mı?»,** Moskova, tarih yok, s. 40.
141. 'Mühendis' kavramı, bu kesimde, mühendislik diploması olan ya da yüksek bir teknik niteliği olan birini tanımlamak için kullanılmıştır; İngilizce'de genel olarak kullanıldığı üzere beceri sahibi maden işçilerini tanımlamak için değil.
142. 'Beyaz yakalı işçi' deyimi bilimsel değildir. Burjuva istatistikçileri ve toplumbilimcilerince kullanıldığı üzere, düşük ücret alan memurdan yürütme ve kapitalist sınıfla bağı olan yüksek yöneticiye dek birbirinden çok farklı kategorileri barındırır içinde. Bu kesimde terimi kullanıyorsam, kısalığındandır, ama benim 'beyaz yakalı **işçi'** teriminde işçi sınıfının bir parçası olan ücretli ve maaşlı personel içerilmekte, kaderleri işverenlerle ilişkili küçük yürütme kesimleri ise dışarda bırakılmaktadır.
143. Bknz. Lyubimova ve Gauzner, **age.,** s. 54.
144. 1971 yazında Vietnam ile ilgili Pentagon belgelerinin açıklanmasıyle, sadece bu belgelerin, toplam 2.5 milyon sözcükten oluşan 7000 sayfa oluşturdukları değil, Pentagon'un **milyonlarca** sıralanmış belgeye de sahip olduğu anlaşıldı.
145. V. Lyubimova ve N. Gauzner, **age.,** s. 63.
146. A. M. Rumyantsev (der.), **Structure of the Working Class (İşçi Sınıfının Yapısı),** Yeni Delhi, 1963, s. 97.
147. Karl Marx, **Theories of Surplus Value (Artık Değer Kuramları),** Seçmeler, Londra, 1951, ss. 195-196.
148. Karl Marx, **Capital (Kapital),** Cilt 1, ss. 508-509.
149. Karl Marx, **Theories of Surplus Value (Artık Değer Kuramları),** Seçmeler, Londra, 1951, ss. 195-196.
150. Karl Marx, **Capital (Kapital),** Cilt III, Moskova, 1959, ss. 287-288.
151. **Age.,** s. 294.
152. Association of Scientific, Technical and Managerial Staffs'ın bir reklâmında şu önemli slogan vardı: «Bir kazma yerine neden bir kalemi seçtim?»
153. ASTMS: 1967'de 87.000 iken 1970'de 220.000 (birleşmeler dahil);

DATA: 1967'de 73.000 iken 1970'de 105.000; NALGO: 1967'de 367.000 iken 1970'de 440.00.

154. V. I. Lenin, **Collected Works (Toplu Eserler)**, Cilt 4, s. 202.

155. Son on yılın ikinci yarısında ifade edilen Marcuse'nin önerilerinin çoğu tamamen onun özgün düşünleri değildirler. Çağdaş kapitalist toplumda işçi sınıfının rolüyle ilgili kuramlarının öğeleri C. Wrigth Mills'in, Ralf Dahrendorf'un, Theodor Geiger'in, T. H. Marshall'ın, Reinhard Bendix'in ve başkalarının yazdıklarında bulmuşlardır ilk açıklamalarını. Sonraki sayısız yeni Marcuse'çü de, işçi sınıfının çöküşünü, yozlaşmasını, burjuvalaşmasını ve hattâ ortadan kalkışını 'kanıtlamak' için ciltler dolusu inceleme, kısa monografiler, yığınla tez yazmışlardır.

156. John H. Goldthorpe, David Lockwood, Frank Bechofer ve Jennifer Platt, **The Affluent Worker in the Class Structure (Sınıf Yapısındaki Bolluk İşçisi)**, Cambridge, 1969, s. 183.

157. Bu terim H. Marcuse'nin **Tek Boyutlu İnsan**'ından alınmıştır.

SONUÇ

1. Fanon'un yazıları, ilk bakışta, farklı bir izlenim verebilirler; özellikle Afrikalı kariyerist aydınların kusurlarına saldırmak için yoğun çaba harcadığından. Bu nedenle, Prof. E. Shils gibi bazı yorumcular, Fanon'u «sadece daha açık bir Sorel» olarak tanımlamışlardır; aydınlara karşı çıkışı Georges Sorel'in görüşlerinin özel bir yönü olmuştur. (Örneğin, bknz.: James Joll, «Anarchism, a Living Tradition (Anarşizm: Yaşayan Bir Gelenek)», **Anarchism Today-Goverment and Opposition-Günümüz Anarşizmi-Hükûmet ve Muhalefet**, Cilt 5, No. 4, 1970, ss. 550-551). Ama, Fanon'un görüşleri bir bütün olarak ele alındığında, çoğunu ikiyüzlü olarak tanımladığı aydınlar arasından devrimin önderliğini üstlenecekelerin çıkacağını beklediği açıkça görülür. Ayrıca, Fanon kimin için yazmaktaydı? Aşağıladığı işçiler ya da çoğu okuma yazma bilmeyen köylüler ve **lumpen** için yazmadığı kuşkusuzdur.
2. **Observer,** 22 Kasım 1970'de yayınlanan görüşme.
3. Michael Bakunin, **Marxism, Freedom and the State (Marksizm, Özgürlük ve Devlet)**, Londra, 1960, s. 48.
4. **V. I. Lenin, Collected Works (Toplu Eserler)**, Cilt 18, s. 584.
5. **V. I. Lenin, Collected Works (Toplu Eserler)**, Cilt 42, s. 323.
6. **Age.**, s. 320.
7. **Age.**, ss. 320-321.

8. V. I. Lenin, **Collected Works (Toplu Eserler),** Cilt 32, s. 476.
9. **On Lenin, Reminiscences of Foreign Contemporaries (Lenin Üzerine Lenin Hakkında, Yabancı Çağlaşlarının Anıları),** Moskova, 1966, s. 37.
10. David Stafford, «Anarchists in Britain Today (Günümüz İngiltere'sinde Anarşistler)», **Anarchism Today (Günümüz Anarşizmi),** ss. 492.493.
11. Irving L. Horawitz (der.), **The Anarchists (Anarşistler),** New York, 1964, s. 34.
12. **Age.,** ss. 590-591.
13. **Age.,** s. 594.
14. Son eserinde, bu soruna ilişkin görüşlerini biraz değiştirmiştir, ama Latin Amerika işçi sınıfına duyduğu eski düşmanlığı asla bırakmamıştır.

Ünlü İngiliz Marksisti Jack Woddis, ilk iki bölümü yayınevimiz tarafından yayınlanan çalışmasının, bu üçüncü ve son bölümünde, siyasal düşünceleri özellikle son on yıl içinde Batı dünyasındaki çeşitli çevrelerce tartışılan Herbert Marcuse'nin görüşlerini ele almaktadır. Fanon ve Debray'de olduğu gibi bu görüşleri bilimin süzgecinden geçirerek, onların antimarksist özünü sergilemektedir. Yazar, aynı zamanda, filozof, ruhbilim kuramcısı ve toplumbilimci olarak da tanınan Marcuse'nin, özellikle siyasal kuramlarını ele almakta; ve onun, çağdaş kapitalist topluma, devrimde öğrenci ve aydınların öncülüğüne, işçi sınıfının kapitalizm ile «bütünleşmiş» olduğuna ilişkin tezlerini, yani, **devrimde sınıfların rolü** üzerine görüşlerini tartışmaktadır.

Yapıtın bu bölümünde, aynı zamanda Fransa'daki Mayıs-Haziran 1968 öğrenci olaylarının da ayrıntılı bir çözümlemesini bulacaksınız.

15 lira